

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Emancipace saúdských žen a jejich realizace v zaměstnání

Kristýna Rottová

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra blízkovýchodních studií
Studijní program Mezinárodní teritoriální studia
Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce
Emancipace saúdských žen a jejich realizace v zaměstnání
Kristýna Rottová

Vedoucí práce:

Mgr. Veronika Sobotková, Ph.D.
Katedra blízkovýchodních studií
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2015 .....

Na tomto místě bych ráda srdečně poděkovala paní Mgr. Veronice Sobotkové, Ph.D. za její odbornou pomoc při vzniku této stati. Taktéž děkuji velice za její vzácný čas a vstřícný přístup. Nepopsatelné poděkování rovněž patří celé mé rodině. Speciální vyjádření díků bych touto cestou vyjádřila zejména několika výjimečným lidem, kteří mi poskytovali všestrannou podporou během celého studia. Děkuju, Angeliko, Karle, Honzo, Alexandro...

Obsah

1	ÚVOD	1
1.1	Cíle	1
1.2	Struktura práce	2
1.3	Poznámka k přepisu slov z arabštiny.....	2
1.4	Zdroje	3
2	HISTORICKÝ VÝVOJ	4
2.1	Wahhábismus	4
2.2	Wahhábismus – stěžejní charakteristiky	4
2.3	Učení Muhammada ʿAbd al-Wahhába at-Tamímíma jako ideologický základ útlaku saúdských žen?.....	6
2.4	Náboženský nacionalismus jako transformace náboženského revivalismu	10
2.5	Pragmatismus v otázce spojení světské a náboženské moci	13
3	KONCEPT IDEÁLNÍ MUSLIMSKÉ ŽENY	18
4	KRÁLOVÉ MODERNÍHO STÁTU V KONTEXTU ZAMĚSTNANOSTI SAÚDSKÝCH ŽEN	20
4.1	ʿAbd al-ʿAzíz Ál Saʿúd (1932 – 1953).....	22
4.1.1	Vzdělání žen	24
4.1.2	Zaměstnanost žen	24
4.2	Saʿúd b. ʿAbd al-ʿAzíz (1953 – 1964).....	28
4.2.1	Vzdělání žen a vliv na jejich zaměstnanost	28
4.3	Fajsal b. ʿAbd al-ʿAzíz (1964 – 1975).....	32
4.3.1	Vzdělání a zaměstnání	33
4.4	Chálid b. Abdal-Azíz (1975 - 1982).....	36
4.4.1	Nárůst islamismu – příčiny a důsledky.....	36
4.4.2	Vzdělání.....	39
4.5	Fahd b. ʿAbd al-ʿAzíz (1982 – 1995/2005).....	42
4.5.1	Zaměstnanost a pracovní možnosti saúdských žen v 80. letech	43
4.5.2	Vzdělání v 90. letech	46
4.5.3	Zvraty 90. let	48
4.5.4	Základní zákon.....	54
4.6	ʿAbdulláh b. ʿAbd al-ʿAzíz (2005 – 2015).....	54
4.6.1	Konvence - CEDAW, ILO, UN Women	55

4.6.2	Pracovní právo	59
4.6.3	Dialog mezi saúdkými ženami a režimem	63
4.6.4	Percentuální zachycení zaměstnaných žen za vlády ^c Abdulláha	67
4.6.5	Veřejný a soukromý sektor	68
4.6.6	Saúdizace - Nitáqát	73
4.6.7	Saúdizace – feminizace? Konkrétní ukázky pokroku.	84
4.6.8	Saúdké ženy jako podnikatelky v soukromém sektoru	91
4.6.9	Vzdělání.....	96
5	ZÁVĚR	99
6	Bibliografie	106
7	Resumé.....	123
8	Přílohy	124
8.1	Seznam obrazových příloh.....	124
8.2	Obrazové přílohy.....	125

1 ÚVOD

Tato práce pokouší mapovat vývoj zaměstnanosti saúdských žen, resp. jejich pracovní možnosti od vzniku monarchie v roce 1932 až do současnosti. Rovněž se zaobírá jejich vzdělaností jakožto faktorem zvyšující následné pracovní motivace, ale i příležitosti. Spíše sekundárně je taktéž prostor věnován kulturnímu pozadí, které formuje do velké míry postavení místních žen, a to do dnešní doby. Tato stať tak měla být uchopena jako analytický popis této aktuální problematiky.

1.1 Cíle

V našem prostředí je odborná literatura na toto téma nedostatková, jedinec zajímavící se o něj je tak odkázán na více či méně seriózní tuzemská média. Výhodou pak jistě je jazyková vybavenost, která umožňuje širší rozhled a nabízí možnost odborných cizojazyčných studií. Právě tato mezera v českém prostředí mě však inspirovala k sepsání této stati. Dalším důvodem byla snaha potvrdit či vyvrátit několik stanovených základních hypotéz:

1. Wahhábismus¹ ovlivňuje pracovní možnosti a výši zaměstnanosti saúdských žen do dnešní doby.
2. Pracovní a studijní možnosti saúdských žen jsou jen výsledkem aktuální potřeby vládního establishmentu.
3. K pokroku v kontextu zaměstnanosti saúdských žen došlo zejména za vlády krále ^ċAbdulláha.
4. Reformy, které byly provedeny za krále ^ċAbdulláha a které mají zvýšit participaci žen na trhu práce, nezaručují však udržení této rétoriky.

---

¹ Wahhábismus je termín západního původu, ve většině případů má pejorativní charakter. Sami stoupenci učení ^ċAbd al-Wahhába jej nazývali *salafíja*, což odkazovalo k následování tradice proroka Muhammada a řádně vedených předků (*as-salaf as-sálih*). (BERÁNEK, O., 2007, str. 36.) Vzhledem k tomu, že je v našem prostředí termín wahhábismus však velmi rozšířen, budu pro zjednodušení v práci používat ten, avšak je nutné zdůraznit, že bez jakéhokoli naznačení osobních sympatií.

1.2 Struktura práce

První, úvodní kapitola se zaměřuje na aspekty, které vedou z našeho pohledu k marginalizaci žen ve veřejné sféře. Jedná se o wahhábismus, ale rovněž i pragmatismus vládnoucí elity, která tohoto konceptu využívá k tomu, aby udržela svou legitimitu. Jedná se současně o hlavní příčiny daného postavení žen, které trvá dodnes. Společnost Saúdské Arábie bychom mohli z celosvětového pohledu řadit k nejkonzervativnějším. Vnímání (zdejšího výkladu) islámu a tribalismu jako základu vlastní identity reguluje sociální, politickou i ekonomickou sféru, ale i jednání a možnosti členů společnosti, vč. žen. Ty mají v zemi velice specifické postavení, jsou vnímány jako nositelky tradice, ze strany vládnoucího establishmentu (světského i náboženského) současně i jako symbol náboženského charakteru země, který je potřeba bránit před nástrahami modernity.

Koncept ideální muslimské ženy je hlavním předmětem druhé hlavní teoretické kapitoly, která ukazuje, že i z něj vyvěrají bariéry bránící saúdských ženám v plném pracovním rozvoji.

Třetí, nejrozsáhlejší kapitola pak zachycuje vývoj pracovní participace žen za období jednotlivých panovníků od vzniku Saúdského království. Pozornost je soustředěna kromě konkrétních ukázek pracovních možností saúdských žen rovněž i rozvoji vzdělávání, jakožto hlavnímu předpokladu pro zvyšování jejich zaměstnanosti. Největší prostor je pak věnován v pořadí 6. panovníkovi ⁶Abdulláhovi b. ⁶Abd al-⁶Azízovi, během jehož královského mandátu můžeme hovořit o výrazné emancipaci saúdských žen v oblasti zaměstnání. Součástí podkapitoly, která je ohraničená vládnoucím obdobím tohoto monarchy, jsou i „kosmetické“ ústupky Saúdské Arábie na mezinárodní i domácí scéně v otázce zaměstnanosti žen, ať už se jedná o podpisy mezinárodních konvencí, novelizaci zákoníku práce nebo založení centra pro národní dialog. Představen je i proces saúdizace a konkrétní ukázky jeho praktické realizace se zaměřím na saúdské ženy v produktivním věku. Speciální podkapitola je pak věnována saúdským podnikatelkám, které v poslední dekádě získávají větší svobodu a tím i možnosti. Práce překračuje zadaný rozsah, nicméně jeho zachování by zapříčinilo narušení kontinuity panovníků a tak i sledovaného vývoje.

1.3 Poznámka k přepisu slov z arabštiny

Přepis arabských slov se v této práci drží úzu nastaveného v české arabistice. Pro zjednodušení textu nejsou rozlišována emfatická písmena, ani hrdelnicové *h*. Znak *th* je

možno připodobnit k neznělému anglickému *th* ve slově *three*. Znak ^ʾ představuje hamzu, tedy odsazení hlasu. Znak ^ᶜ pak zastupuje písmeno arabské abecedy ^ᶜajn, které připomíná zesílenou hamzu. V místech, kde je to možné, je přepis přizpůsoben zjednodušenému a zažitému tvaru, je užito tedy *Saúdská Arábie*, nikoli *Sa^ᶜúdská Arábie*, i přestože význam názvu odkazuje k vládoucí rodině *Ál Sa^ᶜúd*. Kurzíva je užita pouze u méně známých arabských pojmů, v případě zažitých názvů kurzíva není volena (např. Korán, Sunna, hadíth, šar^ᶜa, súra ...). Při přepisu arabských vlastních jmen je užita zkratka *b.* označující *ibn*, tak jak je běžné pro českou arabistiku.

1.4 Zdroje

Zvolené téma je možné pojmout z různých úhlů a dojít k různým výsledkům s ohledem na zdroje. Tato práce vychází především ze sekundární literatury, tedy odborných studií zabývajících se danou problematikou. Zdroji se široce staly rovněž média, resp. články ze saúdských, ale i mezinárodních periodik. Články poskytnuly přehled zejména pro konkrétní pozice dostupné pro saúdské ženy v posledních několika letech. Jejich užití bylo navíc nutností, jelikož není dostupná studie, která by komplexně mapovala zastoupení saúdských žen na jednotlivých pracovních pozicích. Určitou otázkou byla serióznost některých unikátních zdrojů, které v některých případech bylo jmožno jen těžko ověřit. Další pochybnosti vzbudil fakt, že některé anglicky psané zdroje z prostředí saúdských institucí mohou nést určitou ideologickou zátěž poplatnou obrazu pěstovaného saúdským režimem. Jsem si vědoma toho, že komparace arabsky a anglicky psaných či mluvených zdrojů by mohlo přinést zajímavé výsledky, ale odchýlilo by práci od původně zamýšleného záměru.

Pro rozšíření informací z literatury a internetových zdrojů jsem rovněž využila příležitosti a uskutečnila rozhovory se dvěma občany České republiky (muž a žena), kteří se nezávisle na sobě vydali do Saúdské Arábie kvůli vlastní pracovní realizaci. Vzhledem k jejich přání nejsou v práci jmenováni. Díky jejich kontaktům se mi poté podařilo spojit se se saúdskými ženami prostřednictvím online dotazníku, cílem bylo distribuovat jej metodou sněhové koule. Bohužel se však podařilo získat jen minimum odpovědí. Malý vzorek tak neumožňuje seriózní vyhodnocení, nicméně odpovědi byly zajímavým předmětem pro mé osobní zamyšlení a byly do práce zapracovány pouze jako doplňkové informace.

2 HISTORICKÝ VÝVOJ

2.1 Wahhábismus

Definovat, či používat termín wahhábismus je v dnešní době na jednu stranu velice snadné a vděčné, na druhou přinejmenším komplikované. Mimo akademickou sféru, zejména ve zpravodajství, je tento pojem hojně užíván, a to ve většině případů de facto univerzálně. Málokdy je vysvětleno, co autor textu informativního charakteru wahhábismem myslí a málokdy to člověk, který se nepohybuje v oboru, ví. Zpravidla se wahhábismem tak zastřešují mizogynií, násilné, extremistické a další negativní přístupy, jež jsou jakkoli vzdáleně spojeny s islámem. Často je však toto užití sužováno banalizacemi, nepřesnostmi a generalizacemi.² Definovat wahhábismus, nebo jakoukoli jinou ideologii, ostatně není vůbec jednoduchou záležitostí. Můžeme se pouze pokusit na základě shromážděných dat, které pochází jen z nám dostupných a tedy značně omezených zdrojů, vytvořit jakýsi hrubý obraz tohoto myšlenkového směru. Nicméně i to je pro naše téma podstatné, jelikož wahhábismus se do určité míry podílí na formování postavení žen v Saúdské Arábii a nelze ho pro ucelenější kontext obejít.

Striktní přístup k ženám je v Saúdské Arábii nepopíratelný. Musíme se však ptát, z čeho tento postoj vzešel. Jedná se o důsledek přijetí wahhábismu jako státní ideologie, nebo zde hrají důležitou roli i jiné faktory, které jsou spíše opomíjené, jako třeba tribalismus či lokální zvyky? A pokud by tato již několik dekad fungující politika Saúdské Arábie byla skutečně jen vyústěním wahhábistické interpretace islámu, je logické, že by známky tohoto diskurzu měly být obsaženy také v učení autora této ideologie ^cAbd al-Wahhába (1703-1791). Ovšem jsou tam skutečně reflektovány?

2.2 Wahhábismus – stěžejní charakteristiky

Učení wahhábismu je souhrnem mnoha doktrín, ale i morálních a etických norem, které jsou výsledkem fundamentalistické, striktní a subjektivně vykonstruované interpretace

---

² Pokud se podíváte například na zpravodajské české servery, zjistíte, že se wahhábismus je primárně spojen zejména s utlačováním žen či s násilnými výjevy extremistů, například: Wahhábismus, 2015. *Novinky*. 2015.

islámu.³ Stoupenci wahhábismus preferují pro označení sami sebe termín *muwahhidún* (tedy vyznavači jedinečnosti Boží), taktéž je možné setkat se s pojmenováním *as-sunna wa 'l-džamá^ca* (lid sunny a společenství věřících).⁴ Z hlediska západní⁵ terminologie bychom toto hnutí mohly označit za tradicionalistické, fundamentalistické i revivalistické, jež se zrodilo v polovině 18. století na území centrální Arábie, konkrétně v regionu zvaném Nadžd, který je specifický tím, že mocenské boje o něj sváděly pouze zdejší kmeny, nikoli světové velmoci, jako tomu bylo v jiných oblastech poloostrova.

^cAbd al-Wahháb kritizoval muslimskou společnost, která se z jeho úhlu pohledu nacházela ve stavu nevědomosti (*džáhilíja*), a to jak nábožensky tak morálně. Identita společnosti byla postavena spíše než na náboženském základě, na kmenovém. Navíc, tehdy zde byly na vzestupu lidové praktiky, uctívání stromů či svatyň nad hrobkami prorokových druhů apod. *Muwáhhidún* se proslavili svou nekompromisní povahou, násilným potíráním všeho, co neodpovídalo jejich konceptu, a všech, kteří nesouhlasili s jejich vnímáním světa. Cílem tak bylo napravit muslimskou společnost, a to návratem k autentickému islámu, přičemž zbožnost a ortopraxe mužů se měla stát stěžejním pilířem pro tento proces obrody. Wahhábismus však usiloval i o to, aby ženy dodržovaly jím stanovenou ortodoxii vykonáváním správné ortopraxe v obdobné míře jako muži, i když jiným, specifickým způsobem. Důraz byl kladen zejména na jejich status a práva.⁶ Modelem pro ideální bytí muslimské komunity pak sloužil vzor života proroka Muhammada a prvních tří generací islámu (*salaf*). Toto učení volalo po sociomorální rekonstrukci společenského uskupení, které mělo být docíleno skrze větší důraz na monoteismus, vyznání Boží jedinečnosti (*tawhíd*). Ten měl potříit všechny deviace islámu a taktéž všechny nežádoucí novoty (*bid^ca*), které byly k islámu uměle přidány během jeho historie. Jádrem učení byl vedle zmíněného také koncept přidružování (*širk*). Jednalo se o klíčové kritérium, které dělilo a dělí svět na „my“ a „oni“, a to prostřednictvím konceptu kázající věrnost a oproštění (*al-wala' wa 'l-bará*),⁷ resp. loajalitu k muslimům a odpor či odmítnutí nevěřících (*kuffár*). Tento koncept

³ BERÁNEK, O., 2007, str. 34.

⁴ BERÁNEK, O., 2007, str. 30 – 31.

⁵ V tomto smyslu se za pojmem Západ skrývají země Evropy a Spojené státy americké.

⁶ AL-RASHEED, M., 2013, str. 44.

⁷ Jedná se o pojem *walá'*, tedy přátelství či věrnost a termín *bará'*, který označuje oproštění nebo ukončení svazku (s nevěřícími). Původně tento koncept vznikl v rámci mekkánských válek a odkazoval ke konkrétním situacím. Jeho poselstvím bylo uchránit muslimskou identitu před profanací, nebo v případě invaze nepřítel na

pak umožňuje na základě subjektivních kritérií určit, kdo je a kdo není řádným muslimem (*takfír*). Součástí wahhábismu se taktéž stal limitovaně džihád jakožto kolektivní povinnost (*fard kifája*).⁸

Ideologické zázemí této ideologie je možno nalézt u hanbalovského madhabu, u myšlenkového proudu zastávající čistou a neměnnou islámskou tradici, a u jeho čelních představitelů, jakýmž byl například Ibn Tajmíja al-Harrání (1263 – 1328). ⁹ Abd al-Wahháb, se k této právní škole však nikdy oficiálně nepřihlásil, naopak kritizoval následování tradice (*taqlíd*) a sám prosazoval interpretaci islámského práva na základě vlastního úsudku (*idžtihád*).⁹ Mezi wahhábismem uznávané metody výkladu islámského práva dále patří konsenzus (*idžmá'*)¹⁰ a analogie (*qijás*), avšak jejich užívání bylo sporadické.¹¹

2.3 Učení Muhammada ⁹ Abd al-Wahhába at-Tamímíma jako ideologický základ útlaku saúdských žen?

⁹ Abd al-Wahháb se ve svém učení kromě jiného taktéž relativně široce věnoval otázce žen a s tím spojené genderové rovnoprávnosti. V jeho době se však nejednalo o unikátnost, například i v učení hanbalovské právní školy bylo možné taktéž nalézt subjektivně vytvořenou nauku o ženách, především koncept o jejich ochraně. ⁹ Abd al-Wahháb prosazoval již zmíněnou metodu *idžtihád*, v jejímž rámci prosazoval návrat k

---

muslimské území. Postupně však došlo k subjektivní modifikaci a kupravení tohoto konceptu různými skupinami a ideologickými směry. (Více viz: KEPEL, G., 2006, str. 126, 128.)

⁸ Více o wahhábismu viz např.: DELONG-BAS, N., 2004. Z české odborné literatury pak např.: BERÁNEK, O., 2007.

⁹ V tomto ohledu můžeme zpozorovat i jistý vliv učence 18. století, Muhammada Hajjáta b. Ibrahíma as-Sindího, který byl za Osmanské říše vedoucí úřadu spravedlnosti v Medíně. Sblížil se s ⁹ Abd al-Wahhábem a podílel se na formování jeho učení. Preferoval před konceptem *taqlíd* koncept *idžtihád*, který měl zaručit, že normy, zákony a hodnoty budou vyloženy správně, tak jak to prorok Muhammad a jeho současníci zamýšleli. (Více například viz: VOLL, J., 1975, str. 32 – 39.)

¹⁰ ⁹ Abd al-Wahháb však uznával *idžmá'* především prorokových druhů, nikoli například pozdějších juristů jednotlivých madhabů. Tvrdil totiž, že konsenzus mají učinit všechny současné autority, nejen autority jednotlivých myšlenkových směrů. (Více viz např. DELONG-BAS, N., 2004, str. 98.)

¹¹ Například relevantnost metody *idžmá'* ⁹ Abd al-Wahháb podkládal hadíthem, v němž Prorok Muhammad měl říci: *Má komunita se nikdy neshodne chybně*. ⁹ Abd al-Wahháb však tuto metodu aplikoval spíše na výjimečné záležitosti, jakýmiž bylo například interpretování jasných koránských veršů či určitých, „jednoznačných“ témat, jakými je ku příkladu negativní přístup ke korupci apod. ⁹ Abd al-Wahháb preferoval v případě potřeby přímý návrat ke Koránu či k Sunně, přičemž *idžmá'* mělo sloužit jen jako doplňující, sekundární metoda osvětlující detaily. Co se týče metody *qijás*, ⁹ Abd al-Wahháb se k jejímu užití uchýlil taktéž jen velice vzácně. Stejně jako ostatní hanbalovští právníci, i on se domníval, že se jedná o právní postup, kterýž by měl být užit jen v krajních případech. (DELONG-BAS, N., 2010, str. 12, 94 – 98.)

tradicím, aspiroval na jejich opětovné prostudování a správné vyložení. Domníval se, že status a práva žen byly nesprávně modifikovány pod nánosy modernity a že je potřeba navrátit se ke kořenům, k islámským tradicím a od nich odvodit, resp. znovu obnovit jejich práva a povinnosti.¹²

Známa je například stať *Kitáb an-niká* (Kniha manželství), která obsahuje 376 interpretací a citací z hadíthů, jež pochází z více jak 90 zdrojů. Akademička amerického původu zaměřující se na problematiku islámu, Natana DeLong-Bas¹³ ve svém díle *Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad* učinila podrobnou analýzu této stati. V souladu s tradiční technikou psaní teologických traktátů, tzv. *ichtiláf*,¹⁴ zde ʿAbd al-Wahháb souhlasí či neguje různé přístupy a názory velkých postav islámu (např. chalífa ʿAlí) či velkých juristů (Málik b. Anas, Ahmad b. Hanbal, Muhammad b. Idrís aš-Šáfíʿi, Abú Hanífa) týkající se problematiky žen, zejména v oblasti manželství, rozvodu, jejich role v rodině apod. Ze všech čelních představitelů jednotlivých madhabů se ʿAbd al-Wahháb ve svých názorech shoduje s Ibn Hanbalem, konkrétně v číslech ze 43 zmíněných případů se názorově rozchází pouze ve 2. Oproti například Aš-Šáfíʿimu, s nímž ʿAbd al-Wahháb nesouhlasí v 31 případech ze 44.¹⁵ DeLong-Bas dále poznamenává, že se ʿAbd al-Wahháb z nějakého důvodu vyhýbal citování Abú Hurajry, který proslul misogynními přístupy, uvádí ho v knize pouze dvakrát a vždy se k jeho názoru vymezuje. Naopak s názory Áʿiši, ženy proroka Muhammada, souhlasí ve všech uvedených citacích, kterých bylo celkem sedm.¹⁶

¹² Islámská tradice praví, že s příchodem tohoto nového náboženství došlo ke zlepšení postavení žen. Konkrétně je zdůrazňováno následující: zákaz staroarabské beduínské tradice zabíjení novorozených holčiček, které byly pro kmen ekonomickou zátěží, taktéž udělování věna, tzv. *mahr* přímo ženě a dále dědické právo, podle něhož mohly muslimky dědit, a to dříve než ženy v Evropě. (Více viz například: AQUIL, R., 2011.) Existují však i teze, které říkají, že situace žen v předislámské éře nebyla zdaleka tak špatná. (Více např. viz: AHMED, L. *Women and the Rise of Islam*.)

¹³ Natana DeLong-Bas se ve svých dílech geograficky zaměřuje zejména na Saúdskou Arábii. Mezi jeden z velkých projektů, na kterém pracovala, by se dala zařadit její spolupráce s *the King Abdul Aziz Foundation*, jejímž výsledkem bylo sepsání *the Foundation's historical manuscript holdings related to the history and development of Islam from the eighteenth century through the twentieth century*.

¹⁴ Jedná se o literární žánr, v jehož rámci jsou na konkrétní problematiku představeny názory jednotlivých právních škol. Cílem je ukázat sporná místa mezi jednotlivými učenými. Ichtiláf však může mít více významů, v nejširším slova smyslu značí neshodu náboženských učenců na náboženské záležitosti. Někdy je do toho konceptu tedy zahrnována např. i genderová segregace, která je unikátní v Saúdské Arábii, zatímco v ostatních muslimských zemích, které jsou např. spíše sekulárního rázu, je na ní názor odlišný. (Více viz např.: BERÁNEK, O., 2007, str. 36.; Ikhtiláf. *Encyklopedia Britannica*.)

¹⁵ DELONG-BAS, N., 2004, str. 123 – 126.

¹⁶ Více viz: DELONG-BAS, N., 2004.

Další část je pak věnována právům a povinnostem muže a ženy z hlediska islámu. V rámci náboženství, resp. před Bohem jsou si obě pohlaví rovna (tematická kategorie islámského práva: *ibádát*).¹⁷ Například tak ^{Abd al-Wahháb} povoloval, aby Korán recitoval muž i žena. Taktéž udával, že menstrující žena nemusí být vyloučena ze společenských náboženských akcí, jelikož pro Boha nejsou dle jeho rétoriky tyto věci důležité. Určoval však, že by žena měla být (nejen) během vykonávání náboženských úkonů dostatečně zahalená.¹⁸ Co se týče běžného „mimo ortopraxního“ fungování muže a ženy na tomto světě (tematická kategorie islámského práva: *mu^camalát*), má žena poněkud jinou roli a tedy i jiná práva, povinnosti a možnosti než muž.¹⁹ ^{Abd al-Wahháb} se zabýval zejména otázkou rodiny, v níž ženu vnímal jako tu, která udržuje islámský řád na zemi prostřednictvím správné výchovy potomků. Její další aktivity mimo dům v této stati neřeší.²⁰

Názory na to, zda bylo či nebylo smyslem původního wahhábismu degradovat ženy, se liší. Rozšířené a známé jsou především kritické názory, jako například egyptského teologa Chálida Abú al-Fadla. Ten ve své studii *Speaking in God's Name: Islamic Law, Authority and Women* předkládá argumenty o degradaci statusu muslimských žen pod tíhou wahhábismu. Hovoří o tom, že je to právě náboženství Saúdské Arábie, které podněcuje diskriminující nařízení, pravidla a exkluzi žen a skrývá je za rádobý náboženskou rétoriku.²¹

Druhý pohled, který je tvořen apologety ^{Abd al-Wahhába}, je méně zastoupený a rovněž méně dostupný, z toho důvodu si jej rozebereme podrobněji. Natana DeLong-Bas se ve své již zmíněné studii *Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad* kloní k názoru, že wahhábismus se snažil ženám zajistit sociální spravedlnost. Domnívá se, že ^{Abd al-Wahháb} se snažil o emancipaci žen, které byly sužovány tribální společností a jejím pravidly, zejména ustanoveným společensko-politickým řádem patriarchátu. Odmítá tak, že by byl autorem mizogynií přístupů. Například Amína Wadúd se ve své studii *Qu'ran and Women* domnívá, že v okamžiku zjevení Koránu nebylo možné usilovat o okamžitou změnu společenského zřízení, které vykazovalo silné androcentrické rysy a nastolit místo něj jiné, jelikož by to

¹⁷ Reguluje dle Luboše Kropáčka vztahy člověka k Bohu. (Více viz: KROPÁČEK, L., 2003, str. 117.)

¹⁸ DELONG-BAS, N., 2004, str. 126 – 127.

¹⁹ *Mu^camalát* je kategorie, která zahrnuje sociální interakce mezi jedinci, či skupinami. V rétorice Luboše Kropáčka se jedná o „vztah člověka k člověku“. *Mu^camalát* se vztahuje nejen k sociální a politické sféře, ale taktéž reguluje i ekonomické záležitosti, které rovněž musí být v souladu s islámskými principy. (KROPÁČEK, L., 2003, str. 117.; KETTEL, B., 2011, str. 15.)

²⁰ DELONG-BAS, N., 2004, str. 123 – 124.

²¹ Více viz: AL-FADL, Kh., 2014.

mohlo ohrozit celou existenci islámu. Cílem však bylo postupně zavádět reformy, a to vč. změny společensko-politického systému.²² Negativním důsledkem toho, že se tak na území Saúdské Arábie nestalo je pak v této rétorice podřízené postavení žen.

Svou apologetiku týkající se vyvinění ^ĉAbd al-Wahhába z mizogynie opírá Natana DeLong-Bas o konkrétní situaci, které je zanesena v dobových kronikách z 18. století. Jedná se o jeden ze tří činů, resp. o jedno z rozhodnutí ^ĉAbd al-Wahhába, které mělo potvrdit užití konceptu *tawhídu* v praxi. Bylo tím ukamenování ženy z Ujajná, která byla obviněna ze *ziná'*, tedy z cizoložství.²³ Madawí ar-Rašhíd uvádí, že to bylo nezbytností pro očištění společnosti ve všech ohledech.²⁴ Tento čin vytváří v závislosti na jeho interpretaci názorovou dichotomii, slouží jako argument jak pro kritiky wahhábismu, tak pro jeho obhájce. Natana DeLong-Bas argumentuje tím, že je velice často zmíněn pouze samotný (krutý) trest, nikoli to co mu předcházelo.

Zpráva praví, že sama žena dobrovolně přišla před ^ĉAbd al-Wahhába a prozradila mu svůj hřích, tedy, že se provinila trestem cizoložství (*ziná'*), které spadá do kategorie islámského trestního práva (*hudúd*). Vzhledem k tomu, že tak učinila na veřejnosti, jednalo se o velice závažnou záležitost. ^ĉAbd al-Wahháb to údajně vnímal jako zkoušku vlastního přesvědčení, zda vyřeší případ v souladu s tradicí, k níž odkazuje. Dal tak ženě možnost, aby svého činu litovala, přičemž by poté, nemohl být trest ukamenování (*radžm*) vykonán.²⁵ Žena však nelitovala a ve svém činu vědomě pokračovala. ^ĉAbd al-Wahháb ji následně podrobil vyšetření, zda netrpí psychickou poruchou, zkoumal, zda nebyla k aktu nucena, aby nemuselo dojít k vykonání trest. Ovšem duševní porucha nebyla diagnostikována, navíc žena popřela jakékoli donucování, přičemž přiznala, že hodlá ve svém imorálním sexuálním a zakázaném chování pokračovat. Načež ^ĉAbd al-Wahháb podlehl tlaku místních ^ĉulamá' a neochotně svolil k vykonání trestu dle vzoru následování (proroka Muhammada a) první (tří) generací řádně vedených předků (*as-salaf as-sálih*). Podle Natany DeLong-Bas by tento

²² WADUD, A., 1999, str. 80 -81.

²³ Dva zbylé činy byly následující: pokácení posvátného stromu a zničení hrobky. (Více viz: DELONG-BAS, N., 2004, str. 24 – 30.)

²⁴ AL-RASHEED, M., 2013, str. 50.

²⁵ Poněkud paradoxní však je, že trest ukamenování za dopuštění se *ziná'* není stanoven v Koránu, avšak v Sunně. Korán za tento přečin nařizuje sto ran bičem. Za doby proroka Muhammada ke kamenování muslimů za tento prohřešek nedocházelo. Kamenování za cizoložství je součástí Sunny druhého chalífy Umara. V období života proroka Muhammada však pokud si jiné akceptované náboženské skupiny, například židé, přáli být za své hříchy souzeni svým vlastním právem, byl trest ukamenování v některých případech možný (např. dle Lv 20:10). (Více o této problematice například zde: ZAFAR, H., 2014.)

případ mohl posloužit jako ukázka toho, že ^cAbd al-Wahháb měl zájem o spravedlivé jednání se ženami, přičemž jejich degradace a exkluze je výsledkem silného vlivu duchovních a principů vyplývajících primárně z tribalismu a jejich vlastní prosazené interpretace wahhábismu.²⁶

2.4 Náboženský nacionalismus jako transformace náboženského revivalismu

Téměř každá země Blízkého východu, v níž má islám významné postavení, produkuje vlastní učence, akademiky, filozofy a další exegety, kteří stojí za tamější interpretací islámu, kteráž je v zemi oficiálně nastolena a více či méně veřejností přijata. Na výklad islámu má v každém státu samozřejmě vliv mnoho dalších faktorů, jakýmiž je rozdílné zázemí, historie, vývoj apod. V důsledku se však jednotlivé státy, v nichž je muslimská denominace většinová, mohou vzájemně lišit v důrazu či opomínání týchž konceptů, v porozumění tradicím či v jejich výkladu. To do jisté míry činí země stejné a zároveň odlišné. Stejně z pohledu majoritní příslušnosti k jednomu náboženství, rozdílné z úhlu jeho interpretace. Můžeme si vzít příklad Saúdské Arábie, která z globálního pohledu patří mezi muslimské, potažmo islámské státy, podíváte-li se však pečlivěji, zjistíte, že se od zbytku muslimského světa výrazně liší.²⁷

V Saúdské Arábii je wahhábismus ovlivněný a spletený s lokálními kmenovými zvyklostmi a všeobecným konzervatismem. Stal se nejen státní ideologií, ale do velké míry i determinantou téměř všech sfér jak soukromého, tak veřejného života. Ve 20. století, v období prudkého vzestupu nacionalismu, byl na tomto území wahhábismus fakticky jedinou schopnou ideologickou konstrukcí, na jejímž základě mohl vzniknout alespoň oficiálně nezávislý a relativně stabilní stát.²⁸ Kvůli absenci jiných obdobně silných myšlenek

²⁶ DELONG-BAS, N. 2004, str. 26 – 28.

²⁷ Jediným arabským státem, o němž se říká, že pochytil v určitých aspektech wahhábistickou ideologii, je Katar. (Více např. zde: FROMHERZ, A. J., 2012.)

²⁸ Wahhábismus určil vývoj a zřízení vzdělání, jurisprudence, ale i náboženského charakteru země. Nicméně není jedinou zdejší denominací, populace Saúdské Arábie je ve skutečnosti jednou z nejrozmanitějších na Blízkém východě. Kromě wahhábismu, se s různou intenzitou hlásí ke všem sunnitským madhabům (hanbalovský je nejrozšířenější), k súfismu i ší'ismu. (Více viz např. viz: Saudi Arabia Backgrounder Who are the islamists?, 2004. ICG Middle East Report N°31. 21.9.2004.)

se transformoval z náboženského revivalismu na náboženský nacionalismus, což je obdobou sekulárního nacionalismu, jak jej známe z jiných muslimských zemí, například z Turecka. Obě dvě země vyhlásily po I. sv. v. vznik suverénního státu, původní myšlenka byla však diametrálně odlišná. Zatímco Turecko vytvořilo svůj stát na základě přísného sekularismu, Saúdská Arábie vznikla jako náboženský stát. V tomto ohledu je Saúdská Arábie na Blízkém východě ojedinělým případem, ne však jediným. Obdobným procesem prošel například i Írán v 70. letech, avšak pravdou je, že zde se jednalo o převrat, nikoli o získání nezávislosti.

Nacionalismus je moderním hnutím, které bylo v regionu Blízkého východu na vzestupu od přelomu 19. a 20. století. Jedná se o identifikaci státu s lidmi, o vytvoření národního státu a sjednocení lidí ve jménu konkrétního étosu. V případě Saúdské Arábie se jím stal wahhábismus, který se vedle dalších kulturních aspektů, společného jazyka a etnika podílel na formaci národní identity. Na přelomu 19. a 20. století tak došlo k syntéze náboženství a nacionalismu. A právě na tomto myšlenkové platformě, na tomto základním uměle vytvořeném společném dědictví (*turáth*) vznikl národní, suverénní stát. Náboženství je v této souvislosti konstantou, linkou, na jejímž základě je primárně formováno národní cítění, pocit sounáležitosti, a to s ohledem na lokální kulturní tradici.

Náboženský nacionalismus se v Saúdské Arábii zcela logicky vyhraňuje proti sekulárnímu západnímu nacionalismu, který je spojen s přijetím modernity a odmítnutí náboženství v politice. Spíše než strukturou státního uspořádání se náboženský nacionalismus pak zabývá ideologií, která onu politickou strukturu legitimizuje. Svým občanům slibuje očistu úpadkové společnosti, nápravu zdiskreditovaného, chaotického světa, a to jeho obohacením o morální a náboženský rozměr a řád. Jedná se o novou podobu sociálního hnutí, o formu politické kolektivní reprezentace, která je zasazená do institucí. Nechápejme to však jako ideologii, spíše jako praktický projekt, v jehož rámci je teritoriální identita státu a kulturní totožnost jeho obyvatel unifikována institucemi, jakýmiž jsou školy, armády, trhy ale například i rodiny. Ty jsou založené v souladu s tradicí a právě jejich prostřednictvím stát formuje své obyvatele. Účelem je pak očistit společnost, vytvořit zbožnou komunitu a navrátit se k autentickému islámu.²⁹

---

²⁹ FRIEDLAND, R., 2001, str. 125 – 129.

Náboženský nacionalismus je všezahrnující, vytváří koherentní obraz světa, politický, morální a sociální řád, který je protikladem nežádoucího chaosu. Řád je v tomto případě výsledkem kombinace tribalismu a interpretace wahhábismu, přičemž každý jedinec v něm má vymezené své místo a taktéž vyhrazený správný způsob vlastní existence. Protíná a kultivuje kulturní oblasti, jako je správný kodex hodnot, způsob života atd., zároveň však i sociální sféru, do níž například spadá kontrola nad materiálními zdroji, zajištění služeb apod.

Pro naši práci je ovšem důležité centrální téma tohoto saúdského hnutí, kterýmž je rodina, vč. jejího erotického potenciálu a genderové tematiky. Kulturolog amerického původu Roger Friedland se ve své studii *Religious Nationalism and the Problem of Collective Representation* domnívá, že jedním z opodstatnění tohoto centrálního tématu je v tom, že náboženství se soustředí na fundamenty náboženství, jakýmiž může být řád stvoření, kosmologie a její zopakování prostřednictvím rituálu, zasazení lidství do kosmu apod. Rodina pak z toho důvodu může být vnímána jako předloha, jejímž prostřednictvím získává řád stvoření konkrétní podobu a je tedy nezbytná pro jeho existenci. Rodina není v tomto kontextu chápána jako autonomní složka, ale jako element jednotné společnosti. A právě prostřednictvím rodiny, jako jedné z již zmíněných institucí, je dle náboženského nacionalismu společnost formována.³⁰ Význam fungující rodiny posléze dostává jiný rozměr. Na rodině, která nevybočuje z obecně přijatých norem, je ukazována a současně i dokazována funkčnost státu a zbožné komunity (*umma an-nábí* alias Prorokovo společenství). Rodina má v islámu velice významné a jedinečné postavení v mnoha ohledech, jedním z nich je vychovat z dalších generací správné muslimy, kteří se postarají o to, aby na zemi platily i nadále Boží zákony. Pokud se člověk například rozhodne konvertovat, či se víry vzdát, je to podle konceptu islámu chybou nedostatečně zbožné rodiny, resp. výchovy.³¹ A zatímco muž má dle fundamentalistického výkladu v rodinné sféře především roli ekonomickou a ochránářskou, žena je vnímána primárně jako vychovatelka dětí. Žena se tak stala nezbytnou součástí tohoto konceptu, který spoluvytváří národní identitu. Je považována za tu, která udržuje tradici, za symbol zbožné komunity, která je postavena na Božích zákonech, zdůrazňuje islámskou reputaci a na jejím případě se demonstruje respekt pro šarí'u. Ve snaze udržet tento konstrukt, byla jasně definována role

---

³⁰ FRIEDLAND, R., 2001, str. 133 – 137.

³¹ MÜLLER, Z., 2010, str. 68.

genderů ve společnosti, a to na základě wahhábismu obohaceného o tribální zvyklostí. Snahou náboženského nacionalismu pak bylo ve svém rámci vytvořit koncept dobré muslimské ženy, na němž se podíleli tzv. státní duchovní.³²

Principem náboženského nacionalismu je ochrana nastavené tradice, s tím však dochází i ke střežení rodiny a statusu ženy. Udržování národních stereotypů může být důsledkem snahy ochránit stát před chaosem, ale také udržet legitimitu režimu.³³ Pokud by se měnil koncept, na němž se národ zformoval a sjednotil, jako by si dobrovolně zbořil jeden z pilířů své identity. Novodobé až úzkostlivé dodržování stanovené legislativy a norem v této spojitosti tak může mít zárodek právě v tomto principu, který byl zvolen při zakládání moderního saúdského státu a stal se tak jeho základním pilířem. Úkolem státních ‘ulamá’, jakožto čestných zaměstnanců byrokratického aparátu, je pak tuto nastavenou tradici následovat a udržovat, jelikož to spoluvytváří legitimitu režimu. Silnou podporu má tento koncept však i mezi lidmi komunity, kteří to vnímají jako součást své identity.

2.5 Pragmatismus v otázce spojení světské a náboženské moci

Království Saúdské Arábie (*al-mamlaka al-‘arabíja as-saúdíja*) bylo vyhlášeno 22. 9. 1932, čímž došlo k oficiálnímu sjednocení heterogenní společnosti ve smyslu kmenovém³⁴ i náboženském. Někdy je však vznik moderního saúdského státu datován již do r. 1902, kdy byl uzavřen pragmatický sňatek mezi ‘Abd al-‘Azízem b. ‘Abd al-Rahmánem Ál Sa‘údem a dcerou rijádského imáma ‘Abdulláha b. Latífa z rodiny Ál Šejch.³⁵ Tento manželský svazek je důležitý zejména z pohledu toho, že jeho prostřednictvím došlo k oficiálnímu obnovení a potvrzení z historického pohledu tradiční mocné aliance, která je platná dodnes a která do velké míry určila budoucí směřování země.³⁶ Saúdská konstituce, islám a kmeny jsou tak od vzniku moderního státu neodmyslitelně propleteny. Mohli bychom hovořit až o

³² AL-RASHEED, M., 2013, str. 16 – 17. Více o náboženském nacionalismu např. zde: KINVALL, K., 2004.

³³ HAYKEL, B., 2015, str. 298.

³⁴ Al-Chatíb udává, že na území dnešní Saúdské Arábie bylo počátkem 20. století 10 nejsilnějších kmenů, přičemž každý z nich měl stovky členů. Kmeny byly vzájemně nezávislé, měly dominanci na určitém území, na němž nastavily vlastní pravidla, politickou i sociální hierarchii i tradice. (Více viz: AL-KHATEEB, S. A., 1987.)

³⁵ ‘Abd al-‘Azíz Ál Saúd si vzal ještě několik dalších žen, každou z jiného kmene (Banú Chálid, kmen Šammar, dále kmenová skupina Rawalla a kmen Sudajrí). Cílem bylo zkonsolidovat zemi a upevnit nezbytné tribální vztahy. (MARINES, G. A., 2001, str. 37.)

³⁶ DOUMATO, E. A., 1992, str. 37.

absolutistickém spojení, které vede k vytvoření konzervativní teokracie, al-Atawneh navrhuje označení *teo-monarchie*.³⁷

Kmenová identita a s ní spojená lojalita k vlastnímu kmenu byla na území Arabského poloostrova velice silná, pro vznik státu byl tak užit wahhábismus jako zastřešující koncept, který měl vytvořit identitu jinou, položenou na jeho základech. Tribalismus nebylo možné zcela odstranit, nicméně jeho spojení s wahhábismem se ukázalo být jako jedna z možných variant, jejímž prostřednictvím mohl nově vzniklý režim získat legitimitu a která byla pro jeho přežití klíčová. ^cAbd al-^cAzíz Ál Saúd využil svého dědictví po předchůdcích z 18. století, kdy wahhábistická ideologie sloužila nejen jako legitimní nástroj pro dobytí a ovládnutí země, ale která taktéž transformovala politickou lojalitu do náboženské povinnosti. Cílem tak bylo vytvořit koncept jednotné národní identity, která by převyšovala a zastřešovala všechny ostatní, král se měl stát nejen hlavou náboženské obce, ale i kmenů. Režim za tímto účelem využil silných kmenových vazeb, které ve své podstatě přesahují i státní struktury, a pokusil se vymodelovat v lidech představu, že islámská monarchie je jakousi pomyslnou nástavbou tribální rodiny, přičemž měla nahradit roli kmenového šejcha. Lojalita vůči ní se tak stala absolutní. Klíčovou součástí se stala věrnost k islámu, přičemž rodina Ál Saúd se pasovala do role ochránce nejen náboženství, ale i blahobytu muslimské komunity. Jak uvádí ve své studii *Monarchy, and National Identity in Saudi Arabia* profesorka Eleonor A. Doumato: *...podle ideologie wahhábismu se muslimská komunita měla stát živoucím tělem Božích zákonů. Odpovědností legitimního panovníka se pak stalo zajistit, aby lidé věděli, co Boží zákony jsou, a aby žili v souladu s nimi.*³⁸ V ideální praxi se mělo jednat o následování Koránu a taktéž Sunny, a to proroka Muhammada a jeho správně vedených druhů. Jakékoli následující modernizační inovace byly dle tohoto konceptu odmítnuty, vč. těch týkajících se žen a osobního statusu, který do velké míry určuje jejich možnosti seberealizace a jejich socioekonomické postavení. Principem wahhábismu se však stala již zmíněná metoda *idžtihád*, která ve své podstatě umožňuje vyložit problematické, či sporné otázky týkající se žen znovu. Politika vládnoucí rodiny, jak je nastíněno výše, je postavena na vybudované lojalitě k tribalismu a taktéž k náboženství, nicméně se v praxi může vylučovat s konceptem *idžthád*. V rámci islámské rétoriky kladla vládnoucí rodina důraz na bratrství ve víře, na

³⁷ Více viz: AL-ATAWNEH, M., 2009.

³⁸ DOUMATO, E. A., 1992, str. 37.

univerzalismus, v případě kmenové rétoriky byla však zdůrazňována tradiční důležitost příbuzenství (až patrimonialismus), docházelo tedy k cílení na jednotlivé skupiny, což dalo možnost vzniknout silnému klientelismu i autoritářskému režimu.³⁹

Vznikl tedy stát, v němž politika měla pomoci ustanovit a udržet Boží řád.⁴⁰ Mezi rodinou Ál Sa'úd a Ál Šejch se tak jednalo o uzavření symbiotického vztahu, kdy členové rodu Ál Šejch obstarali oficiální náboženskou legitimitu nové vládnoucí dynastie, načež na oplátku jim bylo umožněno indoktrinovat saúdskou společnost shora, resp. z významných pozic. Rozdělení jejich sfér vlivu je také evidentní, zatímco rodina Ál Šejch kontroluje náboženské a sociální záležitosti, do nichž spadá i žena jako symbol rodiny a zbožné muslimské komunity, vládnoucí rodina Ál Sa'úd dohlíží na politické a ekonomické záležitosti země, přičemž si vzájemně vypomáhají. Názory na to, zda je moc státních duchovních i světských představitelů rovnocenná, či je vliv ulamá čím dál tím více redukován na úkor vládnoucího aparátu, se rozchází.⁴¹

Při formaci státu se tak nedotknutelnou stala i lokální interpretace náboženské doktríny, která však nevycházela pouze z konceptu wahhábismu, ale byla silně ovlivněna i kmenovými zvyklostmi, kterýmž můžeme přičíst implementaci endogamie a patriarchalismu i do moderní saúdské společnosti. Jistě bychom mohli snadno vyvodit, že z našeho pohledu se jedná o koncepty, které omezují svobodnou vůli a jednání ženy a muže staví z pohledu oficiální autority nad ní. Na stranu druhou, tribalismus je pro arabský svět⁴² de facto typickým rysem, i přesto bychom v něm těžko hledali další fungující stát, kde by ženy byly z těchto důvodů limitovány do takové míry. Tradicionalismus je wahhábismu vlastní, avšak v praxi je v Saúdské Arábii platný pouze v několika sférách, přičemž jednou z nich je otázka postavení a role ženy. Status saúdských muslimských žen tak vychází z kombinace islámu (zejména v otázce práv), autoritářské legislativy a kmenové kultury. V žité praxi jsou pak dílčí problémy týkající se postavení a možností žen řešeny prostřednictvím islámu, resp. skrze

³⁹ WILSON, P., 1994, str. 36.

⁴⁰ Zajímavý může v tomto ohledu být výběr současného hlavního města země, sice Rijádu. Původně se váhalo mezi ním a dalšími městskými oblastmi v Nadždu. Nicméně Rijád byl zvolen, jelikož byl pouští nejvíce izolovaný od zbytku země a byl jen zřídka navštěvován cizinci, kteří by mohli přinést nežádoucí, moderní vlivy. Kontakt s okolním světem byl minimální. A oproti jiným městským oblastem zde nebylo takové procento výskytu neřestí, jako kouření na ulici, či poslouchání hudby. (Více viz např. AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 87 – 126.)

⁴¹ Dobrou analýzu těchto názorů provedl například Marines, viz: MARINES, G. A., 2001, str. 14 – 22.

⁴² Arabským světem se v tomto kontextu myslí území v regionu Blízký východ, které je majoritně osídleno lidmi arabského etnika.

způsob jeho specifické a „vhodné“ interpretace několika mála jedinců. Nežádoucí činy, chování či jednání nenesou nálepku „netribální“, nýbrž „neislámské“.

Nastavená ideologie tak emanuje z duchovních učenců a z konzervativců, nicméně je i prostřednictvím státních agentur inkorporovaná do veřejné sféry. Nutno však dodat, že do kmenové společnosti patří nejen muži, ale i ženy a i ony mohou tribální zvyklosti vnímat pozitivně. Kmenové zvyklosti jsou v saúdské společnosti velmi hluboce zakořeněny. Problém může být tedy spatřen nikoli v tom, že existují, avšak v tom, že nejsou flexibilní a z pozice progresivnějších, či modernějších jednotlivců je tak velice těžké prosadit změnu.

Do počtu skromná náboženská komunita tvořená rodinou Ál Šejch z jižní oblasti Nadždu de facto prosadila vlastní koncept vnímání genderu, přičemž usilovala o to, aby byl následně univerzálně institucionalizován na celém území Saúdské Arábie, a to za asistence politického establishmentu. Genderová segregace a prosazování náboženských regulací týkající se žen, jsou i přes mírné modernizační snahy většinou všeobecně podporovány vládou, jelikož je to nápomocné a nutné v udržení její náboženské legitimacy. Prosazením náboženské regulace o „ochraně“ žen monarcha ukáže, že oficiálně respektuje své závazky vůči islámským i kmenovým hodnotám, které reprezentuje. Exkluze žen, která byla spíše než na náboženských základech postavena na těch tribálních, se tak od té doby stala viditelným znakem, který do jisté míry tvořil hranice zbožného národa.⁴³ Zahalené, segregované a poslušné ženy nejsou problematické a jsou tak ideálním a univerzálním symbolem zbožnosti a islámským charakterem země, přičemž ideál islámské ženy, o němž bude pojednáno v samostatné kapitole, se posléze stal i symbolem národní identity.

Podle výše uvedeného můžeme v tomto kontextu říci, že Saúdská Arábie je unikátem, a to v tom, že legitimita vládnoucí dynastie je postavena primárně na náboženském nacionalismu. Možnosti žen jsou pak limitované a formované dvěma zásadními faktory, nejen tedy náboženským nacionalismem, ale i sociální a kulturní formou patriarchy.

---

⁴³ AL-RASHEED, M., 2013, str. 16 – 17.

V každém případě je jasné, že tradiční role ženy je velice citlivou otázkou a není jednoduché modifikovat její status, který je zakořeněný v národním charakteru země, jehož náboženskou stránku duchovní střeží.⁴⁴

---

⁴⁴ Státní duchovní jsou tedy jakýmsi strážci onoho autentického, správného islámu. Velký problém pak nastává ve chvíli, kdy se objeví něco deviantního, něco, co narušuje uměle nastavenou reputaci jejich, ale i celé země. Příkladem mohou být některé nespokojené ženy, které vybočují ze své „tradiční role“, nebo i radikálové, kteří mají na svědomí realizaci jednoho z nejznámějších teroristických útoků současné doby, a to 9/11.

3 KONCEPT IDEÁLNÍ MUSLIMSKÉ ŽENY

Tradiční místo ženy je uvnitř rodiny. Tam, kde se stará o svého manžela a o domácnost, ale především vychovává své děti a poskytuje jim vzdělání. Je to tedy primárně ona, kdo střeží a předává tradici z generace na generaci. Z toho důvodu je nezbytným článkem a základním stavebním kamenem muslimské společnosti, který je potřeba chránit před negativními vlivy (moderního) světa. Smyslem života ženy má být dle této státní rétoriky dosažení, resp. každodenní naplňování tohoto ideálu.⁴⁵

Oficiální konstrukt ideální ženy, s nímž se běžně operuje ve státních prohlášeních, dekretch, fatwách aj., byl vytvořen až v pozdních 50. letech, kdy se poprvé schylovalo k transformaci tradiční role saúdské ženy, kdy se začalo prosazovat vzdělání pro dívky a s tím spojená jejich integrace do veřejné společnosti.⁴⁶ Nakonec se ideál muslimské ženy stal součástí osobního statusu, který nebyl doposud modifikován. Ve skutečnosti to však byly samotné vzdělávací instituce, které se staly prostředkem, jak zdůraznit koncept ideální muslimské ženy. Náboženství se totiž stalo hlavní linií, která protínala téměř všechny předměty. Tato rétorika neemanuje jen z duchovních, ale je pěstována i ve vládních agenturách a inkorporována do veřejné politiky.⁴⁷ Koncept ideální muslimské ženy v saúdské společnosti samozřejmě existoval i předtím, avšak až příchod modernity vyvolal potřebu oficiálně jej ustanovit a tak i připomenout a zdůraznit. Smyslem tohoto kroku bylo udržet etické hodnoty a normy ve společnosti, povědomí o tom, kde je místo ženy a jaké by měly být její priority, a to navzdory šíření cizích vlivů, zvyšování vzdělávání a následného potenciálního zaměstnávání.

⁴⁵ Tato teorie však dle Amíny Wadúd nemá své kořeny v náboženství, nicméně v patriarchalismu. Uvádí, že Korán zdůrazňuje pouze biologickou roli ženy, ovšem neukládá jí další povinnosti, které jsou součástí tohoto konceptu (výchova, péče ad.). Například můžeme připomenout Á'íšu, která nikdy děti neporodila, i přesto však patřila mezi velice vážené osoby a těšila se úctě, bez toho aniž by naplnila zmíněný koncept. (Více viz např. WADUD, A., 1999, str. 88 – 89.)

⁴⁶ Podle Eleanor A. Doumato se Saúdská Arábie na základě tohoto konceptu staví v pomyslné náboženské hierarchii států na vyšší pozici než je nejen Západ, ale i ostatní muslimské země, které nechávají své ženy napospas negativním jevům společnosti a nechání je = nechání svou tradici. Jak bylo popsáno v předchozí kapitole, do jisté míry si tak saúdská vláda před vlastní populací uchovává legitimitu, jelikož ideologie genderu je úzce spojena s ideologií, která pomohla vytvořit saúdský stát. Na jednu stranu se také jedná i o obranný krok proti rozmachu kultury Západu, která byla do země přinesena v důsledku obejvné a následné těžby ropy. Obdobný konstrukt je dle Eleanor A. Doumato možno nalézt u Muslimského bratrstva, Hamásu v Gaze, u rétoriky Islámské revoluce, v extrémním případě pak u Tálibánu. (DOUMATO, E. A., 1992, str. 33 – 35.)

⁴⁷ I přestože saúdské ženy v současné době dosahují vysokého vzdělání, které již nezdůrazňuje tento koncept v takové míře, jedná se stále o živý a zásadní kulturní prvek.

Genderová segregace s tímto konceptem úzce souvisí, resp. vychází z něj. Je proto velice těžké ji odstranit. Společně s ní by postupně upadal i koncept ideální muslimské ženy, což by mohlo narušit stávající poměry a ve svém důsledku rovněž i legitimitu vládnoucích elit. Genderová segregace vytváří zásadní bariéru, která saúdkým ženám brání ve větší pracovní emancipaci. Je základním ukazatelem pro to, zda je práce vhodná pro přirozenost ženy, či nikoli. Vyplývá z ní nutnost mužského poručníka (*mahram*),⁴⁸ komplikace s dopravou,⁴⁹ které mnohdy ženě ze sociálně slabší třídy rovněž znemožní nástup do práce. Z konstruktů ideální muslimské ženy v tomto ohledu vyplývá i další bariéra, a to péče o děti. Jak již bylo řečeno, principiální rolí ženy je pozice matky, ta by však mohla být ohrožena jejím zaměstnáním. Dříve, ještě před objevením ropy, ženy směly pracovat mimo svůj dům, jelikož jim ostatní členky rozvětvené rodiny pomohly s péčí o děti. Dnes, kdy se novomanželé ve městech většinou stěhují do samostatného bytu, vyvstává čím dál tím větší nutnost školek a dětských center, které nahrazují široké rodiny. Nicméně, těch je však v zemi velký nedostatek. Princip z toho vyplývající tak říká, že žena nemá přímo zakázáno pracovat (na místech pro ni vhodných), nicméně nesmí to negativně ovlivňovat její fungování v rodině.

---

⁴⁸ Mahram je dle súry an-Núr (K 24:31): otec, otec manžela, jejich synové, synové manžela, jejich bratři, synové jejich bratrů a synové jejich sester.

⁴⁹ Zákaz řídit automobily pro ženy není nijak podložen Koránem, ani jinou tradicí, i přesto je tento zákaz vnímán jako velice důležitý, aby byly udrženy morální hodnoty ve společnosti. Je možné setkat se s tím, že ženy v rurálních oblastech řídí, nicméně na viditelnějších místech je něco takového neakceptovatelné. Zákazem pro ženy řídit automobily má být zamezeno nežádoucímu styku mezi ženou a cizím mužem. (Odkazuje se například na případ, kdy byla otevřena silnice mezi Saúdkou Arábií a Bahrajnem, kudy běžně projížděly ženy bahrajnského občanství, které tím měly „vábit“ saúdké muže. Ti údajně zaplnili tuto cestu, aby se mohli setkat s bahrajnskými ženami.) Další argument, který „ospravedlňuje“ tento zákaz, hovoří o zahalování, aby řízení bylo bezpečné, musely by ženy odložit své závoje, což by znamenalo další ohrožení jejich počestnosti. Taktéž by řízení mohlo vést k transformaci role pohlaví, což je pro některé ze saúdkých duchovních konzervativního smýšlení nepředstavitelné. Zmíníme ještě argument konzervativního saúdkého duchovního, který uvedl, že řízení automobilů má na ženu negativní fyzický dopad, resp. to poškozují vaječníky a je tím způsobeno, že narozené děti mají zdravotní komplikace. Oficiální ospravedlnění tohoto zákazu stojí na principu ochrany počestnosti ženy a tím i její hlavní role a rodiny. Nejznámější kampaň vedená saúdkými aktivistkami je Women2Drive. Žena rovněž nesmí řídit jiná motorová čtyř a více kolová vozidla (mimo čtyřkolku), ani pilotovat letadlo. (FATANY, S., 2013. *Saudi Gazette*. 2013.; BLACK, I., 2013. *The Guardian*. 26.10.2015.; WILSON, P., 1994, str. 248.; PAYNE, E., 2015. *The Daily Mail*. 2.1.2015.)

4 KRÁLOVÉ MODERNÍHO STÁTU V KONTEXTU ZAMĚSTNANOSTI SAÚDSKÝCH ŽEN

Saúdská Arábie je jedním z nejmladších a taktéž populačně nejrychleji rostoucích států na světě. Jedná se o velice specifickou zemi, která se vyznačuje autoritářskými, puritánskými, teokratickými, fundamentalistickými, konzervativními i tradicionalistickými rysy. Vzhledem k jejímu ropnému potenciálu, důležitému postavení v rámci muslimských zemí z pohledu náboženské tradice a zainteresovanosti do mezinárodní problematiky však nemůže její společnost a panující poměry být vůči okolnímu vývoji, rozvoji a vlivu imunní. I Saúdská Arábie podléhá erozi nejrůznějších vlivů a modifikuje svou politiku, ekonomiku i sociální oblast podle aktuálního světového dění i vlastních potřeb. Globalizace – otevření fyzických, ale i mentálních hranic jednotlivých národních států a kulturních oblastí, spolu s moderními technologiemi, novými médii, ale i dostupnými a rychle se šířícími informacemi a symboly - tak ve svém důsledku nepřímo ovlivňuje možnosti saúdských žen a přístup saúdské vlády k nim.

V prvních dekádách moderního státu se režim snažil o konsolidaci a obhájení vlastní role. Důraz na ženu, jako na nositelku tradice, byl tak velice intenzivní a snaží se být udržen dodnes. Ve 2. polovině 20. století však přišel zásadní zlom, a to produkce ropy, což způsobilo, že saúdská ekonomika nebyla nikdy v historii na lepší úrovni. A právě to začalo být pozdějším základním faktorem, který započal modifikaci vnitrostátní i zahraniční politiky země. Spolu s tím se vynořilo mnoho úskalí, která začala Saúdskou Arábii ohrožovat v jiném smyslu. Ať už se jedná o spolupráci se Západem, o neschopnost ubránit vlastní území, o vznik domácí rozmanité opozice, o nárůst extremismu, o snahu udržet loajalitu, zároveň i rovnováhu mezi jednotlivými vlivy a další. Žena tak v jistém ohledu začala být symbolem tohoto různorodého působení a pragmatických manipulací. A je to pak i její postavení, možnosti a chování, na němž se promítá boj tradice a modernity. V mnoha případech došlo jen ke kosmetickým úpravám v otázce práv a možností žen, které byly učiněny s cílem ukázat vstřícný krok Západu, zároveň však nerozdmýchat větší vlnu odporu mezi domácí opozicí hájící islámské tradiční hodnoty. Navzdory absolutistickým rysům režimu je vzhledem k ropnému bohatství Saúdská Arábie považována za jeden z nejstabilnějších států regionu.

Vzhledem k unikátnosti saúdského uspořádání je globalizace velkou výzvou, především z pohledu kulturního a sociálního. V současné době můžeme říct, že jsou již dávno překonané otázky typu, zda je například vhodné přejímat od Západu vědu a techniku, nebo vzdělání. Dnes je hlavním problémem otázka lidských práv, vč. práv žen, jak ustoupit světovému tlaku (zejm. ze Západu) a zároveň si uchovat svůj islámský charakter, který spolutvořil státotvornou ideologii a který dodnes mnoho saúdských občanů chce zachovat. A nesmíme opominout, že Saúdská Arábie je rodištěm islámu, to zde byly prorokovi seslány verše Koránu, vláda tak nebojuje jen o zachování legitimacy v očích vlastních občanů, ale i muslimů z celkové perspektivy. Ovšem zde je opět dobré zmínit ropu, jelikož petrodolary jsou mnohdy dobrými nástroji, jak si lojalitu koupit. Měnit na první pohled dílčí koncepty jako jsou například práva, nebo postavení žen, na nichž vznikl „moderní“⁵⁰ saúdský stát, je však ve skutečnosti velkou výzvou, jelikož konzervativní establishment je jejich strážcem a taktéž zdrojem veřejného mínění. Zvyky a tradice dotýkající se rodiny a tedy i ženy mohou být vnímány jako jedna z posledních sfér, která se vehementně brání západnímu vlivu, resp. která je bráněna.

V novém tisíciletí, kterému bude v této kapitole věnován největší prostor, tak Saúdská Arábie balancuje mezi „modernizací islámu dle západního vzorce a islamizací modernity v souladu s tradicionalismem“, neboli mezi absorpcí modernity a zároveň uchování své identity a kultury. Postavení žen je jen malým dílem kulturní mozaiky, která je do jisté míry modifikována globalizací, vnitřní i mezinárodní politikou a de facto i nadnárodní ekonomickou, bezpečnostní a sociální situací. Nicméně vzhledem k tomu, že žena je vnímána jako nositelka symbolu zbožnosti a národní identity, není tento díl bezvýznamný. Každý král byl nucen přizpůsobovat svou politiku jakýmsi vyšším mnohdy nadnárodním zájmům, a právě ty ovlivnily i jednotlivé sféry života uvnitř země, vč. tedy oblasti žen a jejich možností v zaměstnání.

---

⁵⁰ Nutno upřesnit, že v okamžiku, kdy hovoříme o moderním státu, musíme toto pojmenování brát s jistou nadsázkou, nebo si alespoň uvědomit, že se jedná o modernitu v kontextu Saúdské Arábie. Moderní saúdský stát na počátku 20. století měl poněkud odlišné charakteristiky, než např. evropské státy, o nichž hovoříme jako o moderních. Jak uvidíme u jednotlivých panovníků, každá modernizace je dodnes de facto činěna s ohledem na náboženství, resp. celkově na místní kulturu.

4.1 ^ċAbd al-^ċAzíz Ál Sa^ċúd (1932 – 1953)

^ċAbd al-^ċAzíz Ál Sa^ċúd byl jedním, kdož stál za zrodem moderního saúdského státu. Jako první král tak z již popsaných důvodů nastolil velice viditelnou náboženskou nótu. Po sjednocení země byli do všech oblastí dosazeni úředníci, jejichž úkolem bylo z ideologického hlediska unifikovat zemi. Přestalo tak platit dřívější rozdělení sfér vlivu a docházelo k postupnému přesídlování a usazování lidí na nových místech. ^ċAbd al-Hamid al-Chatíb, který učinil výzkum mezi saúdskými ženami v 80. letech, zjistil, že s migrací a usídlováním „cizinců“⁵¹ v důsledku objevení ropy vyvstala potřeba ochraňovat místní ženy. Aby byla zvýšena jejich ochrana a předešlo se problémům, začali místní lidé klást důraz na jejich zahalování, segregaci a doprovázení příbuzným mužem. Dle výpovědi jedné ženy z vesnice Ghat-Ghat (okolí Rijádu) se dívky a ženy mohly v době před založením moderního státu až do počátku rozkvětu ropného průmyslu *...volně pohybovat i několik mil se svým stádem, bez toho aniž by je musel doprovázet muž. ...Bylo bezpečno, dívky mohly strávit v poušti několik dní a nemusely se bát sexuálního obtěžování... Dnes s příchodem cizinců se žena cítí v nebezpečí, když chce jen přejít k vedlejšímu vchodu...*⁵²

Již během prvních dekád 20. století, konkrétně roku 1912, se ^ċAbd al-^ċAzíz Ál Sa^ċúd z pragmatických důvodů rozhodl pro dotování zemědělských komunit beduínů *Ichwán*,⁵³ pro něž založil osady známé jako *hidžra* (sg. *hidžar*).⁵⁴ Zde jim byly vštěpovány fundamenty wahhábistického učení, které měly být začleněny do každodenního života. Z *Ichwánů* se nakonec stali nejaktivnější následovníci ^ċulamá'. Eleanor A. Doumato vidí na tomto místě základ včlenění a transformování tribálních zvyklostí (např. striktní genderová segregace) do těch náboženských.⁵⁵

⁵¹ Zde ve smyslu člověka z jiného kmene.

⁵² AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 97.

⁵³ Jedná se o plurál arabského *ach*, tedy bratr. *Ichwáni* se rozhodli kvůli islámu opustit nomádský styl života a usadit se v osadách *hidžra*, a to od roku 1912. ^ċAbd al-Wahhábovo učení považovalo nomádské kmeny za barbary a bezvěrce, přičemž právě v osadách *hidžra* jim bylo vštěpováno učení wahhábismu s cílem motivovat bojovníky pro boj, posléze dosáhnout sociální a kulturní integrace a potlačit případné vzpoury. Po vzniku nezávislého státu někteří z řad *Ichwánů* začali velice ostře kritizovat neislámské chování vládního aparátu, za nějž se postavili ^ċulamá' a povolili zničení této opoziční skupiny, což se stalo v bitvě u Sabaly v roce 1929. Po uklidnění sporů mezi přeživšími a vládou se někteří vůdci kmenů stali generály milic Revolučních gard (*al-harás al-watání*), které byly a dodnes jsou z části tvořené potomky *Ichwánů*. (Více např. zde: AL-RASHEED, M., 2010, str. 59 – 69. Nebo AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 95 – 97.)

⁵⁴ Termín má odkazovat na historické období, kdy Muhammad a jeho stoupenci odešli do Medíny, usadili se zde a bojovali proti nepříteli, resp. proti nevěřícím především z Mekky. (BERÁNEK, O., 2007, str. 19.)

⁵⁵ DOUMATO, E. A., 1992, str. 37 – 38.

Pro podporu a ustálení konceptu náboženského nacionalismu se ʿAbd al-ʿAzíz Ál Saʿúd snažil udržet a nastolit islámskou nótu. Začal tak navíc dotovat výuku memorování Koránu (pro muže), jež produkovalo mnoho učenců, kteří svatý text znali z paměti (*háfiz*), taktéž posílal na venkov misionáře a Korán ustanovil jako jedinou ústavu země. Velký důraz byl kladen i na ortopraxi, například bylo vynucováno, aby se muži účastnili kolektivních modliteb v mešitách pětkrát denně, přičemž v tento čas musely být všechny obchody uzavřeny apod.

ʿAbd al-ʿAzíz Ál Saʿúd se snažil omezit vliv a moc duchovních, zároveň je však udržet na své straně.⁵⁶ Zřídil tak například bezpečnostní složku Výbor pro propagaci ctnosti a potírání hříchu (*Haj'at al-amr bi 'l-ma'rúf wa 'n-nahj ʿan al-munkar*, příslušníci známí jako *al-mutawwaʿa*).⁵⁷ Patří k nejlivnějším a nejzajímavějším, co se týče otázky žen, jejich chování a statusu.⁵⁸ Výbor se pasoval do role strážce morálního chování v zemi, které zahrnuje například správné odívání, nemíchání pohlaví (*chulwa*),⁵⁹ dodržování alkoholové prohibice, neposlouchání hudby apod. Mají být reprezentanty vládní ochoty udržet v zemi správnou morálku, tak jak byla stanovena při vzniku státu. Ve 20. letech 20. století tento orgán získal speciální moc, a to možnost jedince, který porušuje standardy morálky, uvalit do vazby, předvolat ho před soud či mu stanovit tělesný trest.⁶⁰ V dobách politické nestability jsou jejich pravomoci často dočasně rozšiřovány, a to tedy primárně na záležitosti týkající se porušování morálky. Členové tohoto sektoru jsou nejméně vzdělaní a někdy se setkávají s ignorací. Z toho důvodu jsou v dobách politické nestability doprovázeni zaměstnancem bezpečnostních složek.⁶¹

⁵⁶ ʿUlamá' jsou stále vnímáni jako morální atribut státu. Jejich vliv během dobývání a vzniku saúdského státu vzrůstal a ohrožoval samotný světský establishment. ʿAbd al-ʿAzíz Ál Saʿúd se tak postupně snažil o jejich oslabení a plynule z významných duchovních učinil zaměstnance státu (od roku 1929). Ve snaze zachovat spojenectví, na němž bylo závislé přežití státu, jim byly ponechány některé sféry vlivu jako např. vzdělání, nebo společenská morálka. Ovšem od 40. let nejsou zaznamenány téměř žádné sňatky mezi rodinou Ál Saʿúd a Ál Šejch, dle Ondřeje Beránka to svědčí o úpadku moci náboženských učenců z této linie. V důsledku pak na popularitě získávají postupně noví duchovní, ať už např. v řadách oponentů režimu, nebo jeho sympatizantů. (BERÁNEK, O., 2007, str. 50 – 51.)

⁵⁷ Vznik se datuje už do roku 1929. Členové této instituce jsou původem z Nadždu, hovoří se o tzv. *naždských ʿulamá'*, přičemž původní jejich funkce byla kontrolovat náboženské aktivity *ichwánů* a koordinovat jejich zápal pro náboženské záležitosti. (BERÁNEK, O., 2007, str. 78.)

⁵⁸ DOUMATO, E. A., 1992, str. 33.

⁵⁹ *Chulwa* je ilegální chování, při němž dochází ke kontaktu nepříbuzné ženy a muže. Zahrnuje ku příkladu společné stolování v restauraci, jízdu ve veřejném (nesoukromém) taxi či schůzky ohledně obchodu a další. (DOUMATO, E. A., 2010, str. 5.)

⁶⁰ DOUMATO, E. A., 1992, str. 38.

⁶¹ DOUMATO, E. A., 1992, str. 39.

4.1.1 Vzdělání žen

Až do roku 1960 neexistovaly žádné vládní instituce, které by nabízely všeobecné vzdělání pro dívky či ženy. Dívky pocházející z bohatých rodin byly mnohdy vzdělávány v domácím prostředí, a to soukromými učiteli, v méně častých případech učitelkami. Rodiny měly plnou kontrolu nad vyučovanými předměty i vyučujícími, bylo tak zamezeno tomu, aby se dívky učily nežádoucí věci a návyky, a aby usilovaly o uplatnění v možném „nevhodném“ oboru, který by neodpovídal primární roli ženy. Domácí výuka jim nabízela jen omezené předměty, které souvisely primárně s náboženstvím. Cílem bylo vychovat z nich dobré dcery, manželky a matky, přičemž náboženská výuka v tomto ohledu zcela uspokojovala tyto potřeby. Bylo možné, že výuku neformálně zajišťovaly tzv. šejchyně, což byly ženy respektované pro svou znalost náboženských záležitostí. Dívky z chudších a chudých rodin mohly neoficiálně docházet do tzv. *kutab*, kde se učily číst a recitovat Korán, taktéž základy aritmetiky. Jejich učitelem býval slepý muž nebo zbožná žena. Většina těchto škol byla situovaná v západní části země, v okolí svatých měst Mekky a Medíny. Důvodem pro to byla nadprůměrná zbožnost zdejších lidí, která vyžadovala, aby i nižší společenské vrstvy byly v tomto ohledu učené.⁶² Většina dívek se však vzdělávala doma prostřednictvím svých rodičů, zejména matek, které samy nedosáhly vysokého, resp. téměř žádného vzdělání. Gramotnost ženské populace tak zůstávala velice omezená.⁶³

4.1.2 Zaměstnanost žen

Co se zaměstnanosti týče, do konce 30. let, tedy do začátku těžby ropy bylo běžné, že některé saúdské ženy pracovaly i mimo svůj příbytek, přičemž rozdíl byl patrný mezi jednotlivými „kmenovými sociálními třídami“. Z tohoto pohledu můžeme hovořit o třech společenských vrstvách, jednalo se o tzv. lid *kabejlí*,⁶⁴ *chadejri*⁶⁵ a otroky.⁶⁶ Muži se statusem otroka běžně posílali své ženy za placenou práci do bohatých rodin. Mezi lidmi *chadejri* bylo běžné, že ženy vykonávaly práce především zemědělské, také ruční, zpracovávaly vlnu a

⁶² AL-BADAWI, S. F., 1969, str. 3.

⁶³ RAWAF, H. S., 1991, str. 287 – 288.

⁶⁴ Jedná se o lidi, kteří se považují za potomky zakladatele kmene, mají údajnou kmenovou linii. Hovoříme o „kmenové šlechtě“. (AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 99 - 101.)

⁶⁵ *Chadejri* byli lidé, kteří neměli kmenovou linii, zahrnovali i přistěhovalce, kteří se na Arabském poloostrově usadili pod záštitou a ochranou jiného kmene. Byli „nižší kmenovou vrstvou“, na posledním místě v pomyslné společenské hierarchii byly otroci, kteří však zpravidla neměli saúdské občanství. (AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 99 – 101.)

⁶⁶ Otroctví bylo v Saúdské Arábii zrušeno v roce 1962. Více viz např. zde: Slavery in Islam, 2009. BBC. 9.7.2009.

staraly se o hospodářská zvířata, což vyžadovalo možnost pobývat venku i bez mužského ochránce. Někdy byly ženy takto zaměstnány i u blízkých sousedů. Role matky byla nejdůležitější mezi ostatními úlohami ženy, nicméně v tomto případě nebyla ohrožená díky typickým širokým rodinám. Žena – matka tak nebyla jedinou, kdo se mohl o děti starat.⁶⁷ Plně aceptovatelným důvodem pro práci žen byla v této souvislosti ekonomická nezbytnost. Země byla chudá, nenabízela svým občanům příliš variant, jak zabezpečit rodinu. Pro její uživení tak bylo zapotřebí, aby se ženy aktivně podílely na vytváření životního minima. Striktní zahalování a exkluze žen ve společnosti nebyla v tuto dobu všude dodržována a vyžadována, tato společenská pravidla ustoupila ekonomické nezbytnosti. Rebelské v tomto ohledu byly zejména jižní a západní oblasti (např. Abaha či Asser). Zahalování pak bylo exkluzivitou především žen z řad lidu *kabejlí*, které žily v městském prostředí, kde bylo patrné i jisté vyloučení žen ze společenského života. Primární obživu zde zajišťoval výměnný obchod, který byl jednoznačně maskuliní doménou.⁶⁸ Ženy tak mohly pouze pomáhat a připravovat svému muži prodejní předměty. Bylo však nežádoucí, aby pracovala mimo dům kvůli mzdě, a to i přesto, pokud by to bylo pro chod rodiny, nebo dokonce pro její překonání ekonomické krize potřebné. Ostatně ani u žen z řad *chadejri* nebylo příliš obvyklé, aby žena pracovala za mzdu. Pouze skutečně chudé rodiny byly nuceny vysílat své ženy za placenou práci. Chudé saúdské ženy tak mnohdy pracovaly jako služebné v bohatých rodinách, přičemž se tehdy jednalo o společensky aceptovatelné zaměstnání. V průběhu vývoje se však tato práce stala podřadnou a obsazovanou zpravidla cizinkami nesaúdského občanství. Dle al-Chatíba byly později v 60. letech saúdské ženy, které pracovaly z finančních důvodů, zaměstnané především ve vládních kancelářích, i přesto, že hospodyně pobíraly ve většině případů vyšší plat.⁶⁹

Žena v měšťanském prostředí byla vyzdvihována a vnímána jako symbol rodinné cti (*ʿirda*),⁷⁰ která byla primární. Její jednání, pověst a postavení tak bylo přímo úměrné tomu rodinnému. Zatímco chudé rodiny z rurálních oblastí byly nuceny podpořit ženy v práci

⁶⁷ V období před těžbou ropy byly zcela běžné rozšířené rodiny, které zahrnovaly několik generací – manžel a manželka, jejich synové a jejich rodiny a jejich neprovdané dcery. (AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 98.)

⁶⁸ AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 97 – 98.

⁶⁹ AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 102 – 103.

⁷⁰ V předislámské době se tento koncept stahoval pouze na ženy z vyšších společenských vrstev, které symbolizovaly jejich výlučné postavení. Postupem času však byl tento koncept včleněn do islámské nauky a postupně různými náboženskými interprety spojen s ženskou sexualitou. Žena se tak musí primárně zahalovat a vyvarovat kontaktu s cizími muži. (VOJTÍŠKOVÁ, V., 2009, str. 7.)

mimo svůj dům z ekonomických důvodů.⁷¹ Bylo to vnímáno jako privilegium bohatších vrstev, přičemž platilo pravidlo, čím vyšší společenský status muže, tím více segregovaná a „poslušná“ žena.⁷² Součástí *‘irda* se stalo vhodné oblečení, což pro ženy znamenalo nošení černého volného roucha připomínající šaty (*‘abáju*), muži oblékali ke kotníkům dlouhou, světlou halenu (*tawb*)⁷³ a červenobílý šátek (*jašmag*) jako pokrývku hlavy. Toto oblečení nemělo jen náboženský a sociální podtext, nýbrž i politický. Na počátku éry vzniku moderní Saúdské Arábie lidé tímto oděním vyjadřovali stěžejní loajalitu svého kmene ke králi. Eleanor A. Doumato uvádí, že dnes je jeden z možných smyslů nošení tohoto oděvu viděn v oddanosti saúdským hodnotám, které byly nastaveny při formování státu.⁷⁴

V první polovině 20. století byla role ženy na veřejnosti naprostým tabu, je tedy jen velmi málo zdrojů, z nichž je možné zjistit jejich pracovní možnosti. Jak však již bylo řečeno, ženy z venkovských oblastí mohly pracovat vně i mimo svůj dům. V lokalitách Hidžázu byly náboženské poutě hlavním zdrojem obživy mnoha lidí, přičemž mnoho z nich pracovalo na pozici tzv. průvodce poutí pro cizince (*al-mutawwaf*). Toto povolání se v rodině dědilo, a to vždy na nejstaršího člena bez ohledu na pohlaví. Pokud se průvodcem stala žena, dostala speciální povolení, aby mohla dohlížet na celý průběh pouti. Dnes je povoleno vykonávat toto zaměstnání pouze mužům.⁷⁵

Beduínské ženy pak byly zvyklé kromě domácích prací pečovat i o hospodářská zvířata, či šít stany a pánských rukavic (*bešt*). Mezi běžnou činností v těchto kruzích také patřila ruční výroba, ať už koberců z vlny z domácích zvířat (*as-saháh*), rohoží z palmových listů (*al-kasáf*), malých vějířů z vějířovitých listů palem, které mohou rovněž posloužit jako malé tácky (*al-mubarrad*) či měchů na pití z kozí kůže (*al-qirba*) apod. Dle al-Chatíba se muži v této oblasti nikdy nezapojovali do domácích prací, jelikož to bylo vnímáno jako dehonestující. Domácí

⁷¹ Toto rozdělení bylo na poloostrově platné i před vznikem nezávislého saúdského státu. Je proto pravděpodobné, že ve chvíli, kdy se *chadejri* stávali *Ichwány* tak s postupnou islamizací a zvyšování jejich statusu začali uplatňovat a dávat důraz na obdobné aspekty života jako *kabejli*, tedy vč. striktní genderové segregace. V tomto ohledu mohl důraz být ještě intenzivnější jako případný důsledek dřívějšího komplexu.

⁷² AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 97 – 101.

⁷³ Původní oděv mužů z Nadždu, ve snaze unifikovat zemi začal být vnímán jako národní. *‘Abája* byla taktéž tradičním šatem pro ženy v oblasti Nadždu, načež začala být přijímána jako národní, bez ohledu na postavení, původ nebo osobní názor. Rozdíl je nyní možno vidět pouze v materiálu, který ukazuje společenské postavení. (AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 134.)

⁷⁴ DOUMATO, E. A., 2000, str. 20.

⁷⁵ AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 102 – 103.

práce zahrnovaly ku příkladu vaření, uklízení, praní, žehlení, nošení vody, nebo péče o děti.⁷⁶ Žena mnohdy také pomáhala svému muži, jehož obživou byl obchod. Zhotovovala ruční výrobky, které on poté prodával. Zajímavý je tedy postřeh al-Chatíba, který říká, že žena měla minimum volného času, jelikož její práce oproti té mužské zahrnovala mnohem více činností a byla časově náročnější, i přesto však její činnost měla sekundární charakter. Bylo to vnímáno tak, že žena svými aktivitami pouze pomáhala práci manžela, příp. otce, který ji zajišťuje po materiální stránce. Toto pravidlo není myšleno jen v kontextu zhotovování výrobků, ale například i v péči o hospodářská zvířata, nebo dokonce v kontextu domácích prací. Muž si i v této době a situaci tak držel roli živitele.⁷⁷

Rozsáhlé zásoby ropy postupně učinily ze Saúdské Arábie klíčového ekonomického hráče na světové úrovni, taktéž začaly měnit mnoho sfér života.⁷⁸ Jednou z nich byla pracovní realizace žen. V první fázi těžby mezi léty 1947 a 1973, během nichž byla produkce i výnosy limitované a stav země, resp. životní úroveň obyvatel byla poznamenána nezodpovědnou vládou krále Sa^cúda b. ^cAbd al-^cAzíze, nastaly v otázce postavení saúdských žen na trhu práce jen nenápadné změny. Jistě, došlo k úbytku ženské pracovní síly mimo dům, nicméně především až od roku 1973 muži náhle začali získávat lépe placená místa, a to bez ohledu na jejich kmenový původ, práce žen mimo dům tak přestala být de facto potřebná. Pokud v některých případech a rodinách bylo zapotřebí, aby žena pracovala, nebylo pro ni vhodné každé odvětví. Akceptovatelné do jisté míry bylo pracovat ve školství, zdravotnictví, příp. v sociálních službách.⁷⁹ Pokud chtěla nastoupit na místo jiné, méně běžné, musela mít souhlas muže – hlavy rodiny. To bylo důležité i z pohledu dopravy do práce, kterou v této době zajišťovala primárně rodina, bez její podpory tak bylo pracovat mimo dům těžké. Pracoviště, které zaměstnávalo saúdské ženy, muselo splňovat ochranné podmínky pro ženy, zejména muselo být zaručeno, že ženy budou pracovat v oddělených prostorách od mužů, aby byla ochráněna reputace ženy a zabráněno imorálnímu chování.

⁷⁶ AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 103.

⁷⁷ AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 106.

⁷⁸ Do té doby byly příjmy Saúdské Arábie především z náboženských poutí, chovu dobytka a zemědělství. Země patřila mezi chudé a jen stěží naplňovala potřeby svých obyvatel. (Více viz např. AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 95 – 97.)

⁷⁹ AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 134.

4.2 Sa^ćúd b. ^ćAbd al-^ćAzíz (1953 – 1964)

Vzhledem k výše uvedenému je patrné, že za vlády Sa^ćúda b. ^ćAbd al-^ćAzíze nedošlo k výraznému zlepšení postavení či navýšení počtu saúdských žen na pracovních pozicích. Úroveň obyvatel zejména za éry vlády tohoto monarchy zůstávala spíše nízká a vynucovala si udržení nastavených pravidel ve sféře zaměstnanosti žen tak, jako tomu bylo za vlády prvního krále moderního státu.

4.2.1 Vzdělání žen a vliv na jejich zaměstnanost

Studie *Girls' education in Saudi Arabia* z roku 1969, která byla sepsaná Fátihem al-Badawím, konzultantem pro UNESCO, uvádí, že v této době byla genderová segregace ve veřejném prostoru i na pracovišti již naprosto automatickou, běžnou a společností vyžadovanou záležitostí. Ženy stále byly nepostradatelnou, avšak i neviditelnou složkou společnosti. Například tak v roce 1964 bylo v Saúdské Arábii spuštěno televizní vysílání, ženy se v něm zpočátku příliš neobjevovaly, i přesto al-Badawí uvádí jeden z příkladů, kdy v televizním pořadu žena pracující jako kuchařka ukazovala, jak se má vařit konkrétní tradiční pokrm. Kamera však nezabírala ženu celou, nýbrž pouze její ruce a suroviny, které byly nezbytné pro přípravu jídla.⁸⁰ Dokazuje to tak, že ženy v 60. letech pracovaly i jako kuchařky. Vzhledem k tomu, že to bylo odvysílané státním médiem, můžeme dedukovat, že to zřejmě bylo i veřejně akceptovatelné zaměstnání. Což je logické, jelikož funkci kuchařky zastává i dobrá matka a manželka, tedy tato pozice se nevymyká konceptu ideální muslimské ženy a je řazena mezi vhodná zaměstnání.⁸¹ V rádiu například byly ženy za krále Sa^ćúda „přítomny, nepřítomny“. V určitých blocích jisté dialogy či situace vyžadovaly ženský hlas, aby se však předešlo problémům kontaktu ženy s cizím mužem, ženský hlas obstaral muž změnou výšky toho svého.⁸² V tisku se však texty z pera saúdských žen začaly objevovat již v 50. letech, přičemž se zpravidla jednalo se o texty, které mohla žena obstarat z domácího prostředí.⁸³

⁸⁰ AL-BADAWI, S. F., 1969, str. 2.

⁸¹ Jejich přítomnost v televizním médiu souvisí s rozvojem lokálních saúdských televizních kanálů, jejichž expanze úzce souvisela se snahou potlačit antimonarchistickou ideologii a vliv násirovského Egypta. (SAKR, N., 2008, str. 391.)

⁸² AL-BADAWI, S. F., 1969, str. 2.

⁸³ SAKR, N., 2008, str. 391.

Veřejné vzdělávání pro dívky a ženy byla až do 50. let nedostupné. To by se dalo označit za jeden z faktorů, který přispíval k exkluzi žen na trhu práce. V průběhu 50. let postupně došlo ke změně, jelikož bylo založeno několik soukromých škol pro dívky. Opatrným a tichým průkopníkem se v této oblasti stal král Saúd b. ^cAbd al-^cAzíz, který školu tohoto rázu založil v roce 1955 pro svou dceru, načež byl následován svým nevlastním bratrem Fajsalem a jeho progresivní ženou Iffat.⁸⁴ Ti otevřeli v Džiddě roku 1956 instituci

Tabulka 1 Dívčí základní školy.

Year	No. of schools	No. of classes
1960/61	15	127
1965/66	160	1623
1970/71	357	3645
1975/76	963	8037
1980/81	1810	14,661
1985/86	3155	25,564
1988	3370	29,092

Source: GPGE (1988a, *Concluding Statistics*, pp. 37-39).

Tabulka 2 Dívčí střední školy.

Year	No. of schools	No. of classes
1963/64	5	12
1965/66	9	29
1969/70	17	222
1973/74	85	802
1977/78	183	1968
1981/82	491	3609
1985/86	831	5514
1988	958	6528

Source: GPGE (1988a, *Concluding Statistics*, pp. 40-43).

dostupné až v roce 1960. Tabulka 1 ukazuje přehled vývoje, resp. počtu základních škol určených pro dívky, a to v průběhu 28 let (1960 až 1988).⁸⁶ Jedná se o čísla, které zveřejnilo v roce 1988 Všeobecné presidentství pro dívčí vzdělání, tedy oficiální státní orgán mající na starosti toto odvětví. Během prvních 5 let bylo pro dívky dostupných 15 škol, které navštěvovalo 127 mladých šolaček. O pět let později jich bylo více než desetinásobek. První státní střední škola pro dívky byla otevřena v roce 1964, vznikl obor zaměřený na přípravu dívek na jejich budoucí roli v domácnosti, ale také obor připravující dívky na následující studium na

⁸⁴ První soukromá dívčí škola byla v Saúdské Arábii otevřena již v roce 1941. Tu zde zřídili imigranti z Indonésie a africké republiky Malawi. Jednalo se však o školu, kterou navštěvovaly dívky – cizinky, nikoli dívky saúdského občanství. (Více o této problematice např. zde: RAWAF, H. S., 1991.)

⁸⁵ WILSON, P., 1994, str. 241.

⁸⁶ RAWAF, H. S., 1991, str. 289.

s názvem *Dár al-Hanán* (Dům láskyplnosti).⁸⁵

Iffat později taktéž založila soukromou vysokou školu, v níž se dívky měly připravit na budoucí kantorské povolání. Dnes zde saúdské ženy studují i obory méně běžné, jako například inženýrství, architekturu, nebo filmovou tvorbu. Oba ústavy se opíraly o strany společnosti dívčí vzdělání přijímáno velice zdráhavě. Státní vzdělávání bylo dívkám

dostupné až v roce 1960. Tabulka 1 ukazuje přehled vývoje, resp. počtu základních škol určených pro dívky, a to v průběhu 28 let (1960 až 1988).⁸⁶ Jedná se o čísla, které zveřejnilo v roce 1988 Všeobecné presidentství pro dívčí vzdělání, tedy oficiální státní orgán mající na starosti toto odvětví. Během prvních 5 let bylo pro dívky

univerzitě.⁸⁷ Jak ukazuje Tabulka 2, i střední školy pocítily velký rozmach, na počátku 70. let jich bylo v zemi 85, přičemž v roce 1963 pouze 5.

Jistě, mohli bychom namítnout, že dívky sice měly povoleno chodit do škol, nicméně silné omezení jejich studijních oborů a programů jim nedávalo velké šance na emancipaci či vlastní rozvoj v libovolném zaměstnání. Nutné však je abychom si uvědomily, že dívky nastupující do těchto škol byly vychovávány ve většině případů negramotnými matkami, v konzervativní společnosti a rodině silně ovlivněné patriarchalismem. Ačkoli jejich možnosti byly stále velice limitované a z celkové perspektivy se jednalo o malý krok, byl to velký pokrok kupředu, který byl prvním v jejich cestě za rozšíření vlastních možností.

Na tomto případě je rovněž možné demonstrovat, jaký vliv mají 'ulamá' na veřejné mínění.⁸⁸ Všeobecné presidentství pro dívčí vzdělání, orgán kontrolující dívčí vzdělání byl tvořen státními, konzervativními 'ulamá', kteří byli zodpovědní pouze nejvyšším ministrům a králi. Po několik dekád, až do roku 2002, sami vytvářeli učební plán pro dívčí školy, přičemž byl samozřejmě naprosto odlišný od vzdělávacího plánu pro muže, který byl plánován světskou mocí, konkrétně Ministerstvem vzdělání.⁸⁹ Rozvrh se lišil například v předmětech, kdy dívky měly více hodin věnovaných náboženství, nebo například tělocvik měly nahrazený hodinami vyšívání a domácího hospodářství.⁹⁰ To mělo zaručit zachování původního účelu vzdělávání žen, jakýmž bylo vychovat z ženy dobrou manželku a matku, příp. ji připravit na zaměstnání, které odpovídá její přirozenosti. Madáwí ar-Rašíd se domnívá, že vzdělávání dívek a žen spadalo pod patronát duchovních kvůli přílišné slabosti státu, ta se dle jejího názoru rovněž stala důvodem, proč nebylo možno učinit žádnou reformu bez náboženského zázemí a podpory.⁹¹ Byli to duchovní, kteří primárně formovali veřejné mínění. Král Sa'úd b. 'Abd al-'Azíz v roce 1959 ve svém veřejném projevu, který měl ospravedlnit vzdělávání saúdských dívek, prohlásil *...Nyní jsme se rozhodli uvést v platnost přání 'ulamá' Saúdské Arábie a otevřít školy, které by vzdělaly naše dívky ve vědě našeho náboženství, od Koránu přes víru*

⁸⁷ RAWAF, H. S., 1991, str. 289 – 290.

⁸⁸ Otevření dívčích škol, které spadají pod Všeobecné presidentství pro dívčí vzdělání, bylo výsledkem kompromisu mezi vládou a státními 'ulamá, kteří zpočátku nesouhlasili s otevřením takového typu veřejných institucí, jelikož by to mohlo narušit „stávající pořádky“. Výměnou za povolení zřízení institucí tak pravomocně nad nimi byly svěřeny do rukou 'ulamá. (AL-BADAWI, S. F., 1969, str. 3.)

⁸⁹ OLIMAT, M., 2014, str. 139.

⁹⁰ Až v průběhu vlády krále 'Abdulláha byla tělesná výchova pro ženy povolena na soukromých školách. (RAWAF, H. S., 1991, str. 291.; MAZZA, E., 2015. *The Huffington Post*. 2.10.2015.)

⁹¹ AL-RASHEED, M., 2013, str. 90.

po znalosti fuqahá a i v ostatních oblastech, které jsou v harmonii s naším náboženstvím, jako domácí hospodářství, výchova dětí a nic, co by ovlivnilo jejich víru, nemusíme se tedy bát o jejich budoucnost. Otevření škol nebude mít žádný negativní dopad na naši víru, chování, nebo zvyky. Za tímto účelem, je nařízeno zřídit výbor, který bude tvořen předními 'ulamá', kteří, jak věříme, zorganizují školu a rozhodnou o jejím programu.... Tento výbor musí vybrat učitele z Království Saúdské Arábie nebo ze zemí jiných, podmínkou však je, že musí být muslimy či muslimkami. Výbor je zodpovědný za již fungující školy, i za všechny nově založené....⁹²

Vznik vzdělávacích institucí pro dívky můžeme vnímat jako jistý stupeň pokroku a modernizace, nicméně jak udává al-Badawí, saúdská společnost to ne vždy vnímala pozitivně. Naopak, většina lidí se domnívala, že poslat jejich dcery do školy je v rozporu s náboženstvím, obávali se, že vzdělání zkazí jejich dcery, které se z toho důvodu posléze nevdají a nedojdou tak naplnění svého života v roli manželky a matky.⁹³ Až oficiální souhlas a patronát duchovních nad těmito institucemi tedy pomohl přesvědčit širokou veřejnost o správnosti kroku.⁹⁴ Díky vytvořenému mínění o tom, že vzdělání jen zvýší prestiž budoucích nevěst a pomůže z nich vychovat zbožné matky a manželky, začala poptávka po vzdělání převyšovat nabídku. Důsledkem prudkého nárůstu vzdělávacích ústavů byl však nedostatek kvalifikovaného personálu. Saúdská Arábie se v této sféře stala závislou na expatriotech, přičemž ve státních dívčích školách bylo zaměstnáno 79 % cizinců na pozici kantorů (mužů i žen) a 54 % na administrativních postech.⁹⁵

Předpokladem vzdělávání je následné realizování nabytých zkušeností a znalostí v konkrétním zaměstnání. Vzhledem k tomu, že pro saúdské dívky byly však omezeny studijní obory, byly rovněž omezeny i pracovní pozice. Ty de facto zůstávaly v této éře totožné, jako za předchozího krále. Novinkou v 60. letech bylo širší zapojení saúdských žen

⁹² RAWAF, H. S., 1991, str. 288.

⁹³ Lidé protestovali například v severním Rijádu. Město Burajda přijímalo tuto novinku velice negativně. Zde měla být otevřena dívčí škola, s čímž však mnoho lidí nesouhlasilo a z toho důvodu vypukly demonstrace. Až zásah ozbrojených vládních složek umožnilo otevření ústavu. (WILSON, P., 1994, str. 241.)

⁹⁴ Každá novinka, modernizace bývá ospravedlněna náboženstvím, je to jedna z mála cest, která společnost ovlivní natolik, že novinku přijme. Příkladem z jiné oblasti může být telefon, jehož užití nejprve posvětili duchovní s tím, že je užitečný, jelikož dovoluje i na dálku poslouchat recitace Koránu. (IBRAHIM, Y., 1990. *The New York Times*. 8.12.1990.)

⁹⁵ AL-BADAWI, S. F., 1969, str. 18.

do charitativní činnosti. Jednalo se však spíše o doménu žen z movitých rodin, které měly dostatek prostředků na zakládání vlastních dobročinných organizací.⁹⁶

4.3 Fajsal b. ʿAbd al-ʿAzíz (1964 – 1975)

V pořadí třetí vládce moderní Saúdské Arábie, Fajsal b. ʿAbd al-ʿAzíz, jehož matka pocházela z rodiny Ál Šejch,⁹⁷ je v literatuře popisován jako velice schopný a zbožný muslim. Za jeho vlády přišla vlna reforem v ekonomické, technologické i sociální oblasti. Fajsal na rozdíl od předchozího monarchy výrazně omezil státní výdaje, čímž kumuloval v zemi bohatství pramenící z ropy, díky čemuž mohl investovat i do vzdělávání dívek a do jejich kvalifikace, čímž zvýšil jejich šanci na pracovní realizaci. Země za jeho vlády byla ve fázi rozkvětu a reforem, z toho důvodu je tak jeho vládní období často nazýváno *an-nahda*, tedy obroda.⁹⁸

Z našeho pohledu se relativně vlivnou stala i jeho přední manželka, již zmíněná Iffat bint Muhammad al-Thaniján,⁹⁹ která se těšila velké popularitě u lidí. Přestože v tradičních patriarchálních společenstvích jsou ženy spíše neviditelnou součástí, tato žena byla mezi lidmi nejen uznávaná a označována za „královnu země“.¹⁰⁰ Iffat usilovala o to, aby se ženy staly vzdělanou a ekonomicky aktivní součástí národa. Zažila převrat a následné sekulární reformy Kemala Atatürka v Turecku,¹⁰¹ je tedy pravděpodobné, že její snaha o emancipaci žen na poli vzdělání i zaměstnání byla toho důsledkem.

⁹⁶ AL-KHATEEB, S. A., 1987, str. 134.

⁹⁷ V tomto kontextu je často zmiňován koncept *asabíja*, který má doložit, že spojení rodu Ál Šejch a rodu Ál Saʿúd není jen pragmatického charakteru, jedná se i o projev vzájemné solidarity. Tento koncept rozvinul ve své tvorbě už Ibn Chladún (1332 – 1406). (Více o jeho pojetí např. zde: AZMAH, A., 1982.)

⁹⁸ OLIMAT, M., 2014, str. 139.

⁹⁹ Královna Iffat se v roce 1916 narodila do chudé rodiny v Turecku. Její otec však pocházel z dnešní Saúdské Arábie, přičemž jeho rodina byla příbuzensky spjata s rodem Ál Saʿúd. Během zničení prvního saúdského státu byl však její otec odvečen jako zajatec do Turecka, kde posléze založil vlastní rodinu. Ta zde žila ve velké chudobě, i přesto dcera Iffat vystudovala učitelství, nikdy se jí však již nepodařilo na tomto postu pracovat. Ve 30. letech, po pádu Osmanské říše, se celá rodina vydala vykonat *hadždž*, během něhož Iffat potkala emíra Fajsala. Krátce na to se vzali (1932), společně počali 9 dětí. Zpočátku Iffat neuměla arabsky, Fajsal zase turecky, z toho důvodu pro vzájemnou komunikaci užívali tlumočnicka. Iffat emíra údajně zaujala svou odlišností od ostatních žen, resp. svou vzdělaností, ale i „westernizací“. Zemřela v roce 2000, je pohřbená v Rijádu. (Více informací o jejím osudu a působnosti např. zde: VASSILIEV, A., 2013, kapitola 7.)

¹⁰⁰ VASSILIEV, A., 2013.

¹⁰¹ Atatürkovy reformy se dotkly i samozřejmě i žen. Byly zakázány jakékoli islámské symboly, tedy i vč. hidžábu či polygamie. Ženy získaly právo volit, vzdělávat se ve všech oblastech jako muži. Neexistovaly oddělené vagóny v dopravních prostředcích, ani separované prostory v restauracích. Ženy mohly pracovat v jakémkoli oboru, který odpovídal jejich fyzické zdatnosti a vzdělání a další. (Více o reformách např. zde: FRIEND, T., 2012, str. 264 – 250.)

4.3.1 Vzdělání a zaměstnání

V 60. letech byla úroveň gramotnosti žen v Saúdské Arábii stále tristní, dle údajů se jednalo pouze o 2 %. V porovnání s ostatními státy blízkovýchodního regionu obsadila Saúdská Arábie společně s Afghánistánem a Jemenem poslední příčky na seznamu.¹⁰² Král Fajsál ve snaze změnit tuto situaci během své vlády investoval i do školství, přičemž dívčímu vzdělávání navýšil roční finanční balíček o 10 %. Taktéž schvaloval a inicioval otvírání nových vzdělávacích ústavů pro dívky. Samotné obory zpřístupněné ženám byly však i nadále velice limitovány. Naprostým tabu byla studia, která byla považována za neslučitelná s ženskou přirozeností, resp., která předpokládala vykonávání nevhodného zaměstnání po absolvování studia. Jednalo se o obory jako architektura, farmacie, inženýrství, meteorologie, nebo geologie. Naopak velký důraz byl stále kladen na islámská studia, která měla pomoci vychovat z dívek ideální matky a manželky. Mezi akceptovaná zaměstnání pro saúdskou ženu stále patřilo zejména školství, zdravotnictví a administrativní pozice ve státní správě a sociální oblasti. V této době rovněž pocítil mírné navýšení zaměstnanosti žen i soukromý sektor, konkrétně soukromé podnikání. Ženy si začaly otevírat malé podniky typu minibusů, nebo dámská krejčovství.¹⁰³

S otevřením státních škol pro dívky tak docházelo nejen k postupnému zlepšování úrovně gramotnosti, ale i k následnému zvyšování zaměstnanosti žen, zejména v oblasti školství na úkor zahraničních pracovníků. Podle al-Badáwího bylo mezi léty 1968 až 1969 na 286 státních základních školách pro dívky zaměstnáno 3 441 žen na učitelském postu, z čehož mělo 786 saúdského občanství. Zbytek tvořily ženy expatriotky, zejména z Jordánska (1285) a Palestiny (902). Na této pozici nebyl zaměstnán žádný muž, jelikož na této vzdělávací úrovni je vyžadována naprostá segregace pohlaví. Na 13 středních dívčích školách pracovalo na učitelské pozici 152 žen, z čehož bylo jen 45 saúdského občanství, dále taktéž 19 saúdských mužů. Na 26 univerzitách zaměřených na obor učitelství na základní škole pro dívky pracovalo 195 žen, z čehož bylo pouze 6 saúdských občanek, saúdských mužů zde bylo zaměstnáno 33. Na vysoké škole technické byla zaměstnána 1 žena saúdské národnosti a dalších 25 expatriotek, přičemž 11 bylo původem z Iráku. Zde pracovali 3 saúdsští muži. Na

¹⁰² HAMDAN, A., 2005, str. 42.

¹⁰³ OLIMAT, M., 2014, str. 139.

vysoké škole učitelství pro střední dívčí školy byly zaměstnány 2 ženy, ani jedna saúdského původu, stejně jako žádný občan Saúdské Arábie.¹⁰⁴

Král Fajsal podporoval zaměstnávání žen i v méně tradičních odvětvích. První skutečně ženský hlas se z rádia (konkrétně z Rádio Mekka) ozval v roce 1963, což spustilo disputaci mezi králem a náboženskou policií, která nesouhlasila s tím, aby ženy pracovaly na takovémto místě, kde může dojít k imorálnímu chování mezi cizím mužem a ženou. Monarchovi se podařilo legitimizovat pracovní pozice pro ženy v rádiu argumentem založeným na tvrzení podloženém tradicí, sice že *...prorok Muhammad byl nesmírně potěšen, když mohl poslouchat hlas básničky al-Chansá'*.¹⁰⁵ Známé ženské jméno je v tomto kontextu například Dalál 'Azíz Díjáj', která pracovala v rádiu později, a to již za vlády krále Chálida. Dalál následovala kroky své matky, jež byla v tomto oboru aktivní v 60. letech a patřila tak k průkopnicím. V roce 2006 pak byla Dalál 'Azíz Díjáj' vládou jmenována na pozici ředitelky programu Rádio Džidda.¹⁰⁶

Jak již bylo řečeno, televizní vysílání bylo spuštěno v roce 1964, spustily se však protesty ze strany malé skupinky extremistů, a to kvůli tomu, že se na obrazovce místy objevovaly i saúdské ženy. Nakonec byl učiněn kompromis, kdy se vhodnou a společností relativně akceptovanou pozicí pro ženu v televizním médiu staly programy pro děti.¹⁰⁷

Vzdělanost a s tím spojenou zaměstnanost do jisté míry ovlivnila již zmíněná těžba ropy, resp. snížení její produkce. Známý ropný šok z roku 1973 a posléze další rozsahem mírnější z roku 1979 kumuloval v zemi bohatství a nabízel lépe placené pozice v průmyslu zaměřeného na ropu, zpravidla však pouze pro muže. Muži se saúdským občanstvím, kteří studovali v zahraničí, se tak náhle stávali pro cizinky dobrými partiiemi.¹⁰⁸ Do rodné země se pak vraceli s manželkami ze Západu. Důraz na vzdělání saúdských žen tak začal být

¹⁰⁴ AL-BADAWI, S. F., 1969, str. 17 – 19.

¹⁰⁵ SAKR, N., 2008, str. 391.

¹⁰⁶ Woman heads saudi radio, 2006. *The Guardian*. 28.5.2006.

¹⁰⁷ SAKR, N., 2008, str. 391.

¹⁰⁸ V důsledku nárůstu islamismu v zemi v 70. letech byl uveden do praxe zákon zakazující exogamní sňatky pro ženy, přičemž občanka Saúdské Arábie nesměla pojmout za manžela muže jiné národnostní příslušnosti. Pro muže tento zákaz neplatil v celé míře, pokud si muž chtěl v této době vzít ženu z jiného kmene, či státu, musel požádat o povolení Ministerstvo vnitra. V současné době jsou sňatky mezi saúdskou ženou a mužem – cizincem dovoleny, resp. pár musí požádat o svolení Ministerstvo vnitra, a to podle článku 6 saúdského mezimanželského práva. Ministerstvo pak bere v úvahu, zda je muž muslimem, jaké má postavení a jaké je národnosti. (Více viz např. AL-RASHEED, M., 2010, str. 123. Nebo DOUMATO, E. A., 2010, str. 9.)

intenzivnější i ze strany rodin, které chtěly, aby se jejich dcery vyrovnaly vzdělaným konkurentkám ze Západu.

Kromě „přílivu cizích žen“ byl v 70. letech jedním z důsledků těžby ropy i rapidní nárůst zahraničních pracovníků. V 70. a 80. letech se nezaměstnanost v zemi pohybovala kolem 8 %, nicméně 2/3 všech zaměstnanců tvořili lidé, kteří neměli saúdské občanství. Společně s následujícím rostoucím vzděláním dochází k mírným změnám tohoto trendu ve prospěch saúdských občanů. Avšak ještě v 70. letech 80 % všech pracujících mužů i žen saúdské národnosti dosáhlo maximálně základního vzdělání, což znamenalo, že jsou jim určité pracovní pozice zcela nedostupné.¹⁰⁹

Diskuze v rámci domácího tisku na téma větší participace žen na trhu práce poprvé výrazně vyvstala až v 70. letech.¹¹⁰ Saúdská společnost začínala být polarizovaná, jelikož mladá generace, samozřejmě nikoli výhradně, očekávala a usilovala o změny v sociální oblasti, na stranu druhou však země pociťovala i nárůst konzervativních příznivců, kteří chtěli obnovit „pre-moderní“ éru, v níž nebyly v zemi přítomni cizinci, ani jejich vliv a ženy byly zatěžkány jen prací spojenou s domácností, nikoli studiem a následnou snahou o pracovní uplatnění. Někdy je v této souvislosti uváděna Suhajla Zajn al-^cÁbidín, saúdská novinářka a znalkyně islámské jurisprudence, která patří k zastáncům tradiční role ženy, jelikož souhlasila se striktním omezováním studijních oborů pro dívky, vč. jejich rozvrhů a studijních plánů a tedy i s limitovaným uplatněním žen na trhu práce.¹¹¹ Nicméně, toto holé tvrzení by její osobu zařadilo mezi odpůrce emancipace saúdských žen, avšak to může být poněkud zavádějící. Jedná se o úspěšnou ženu, o členku Unie muslimských učenců, která usiluje o rozvoj saúdských žen, ovšem v duchu konzervativního islámu. Například v článku na saúdském zpravodajském serveru Saudi Gazzete uvedla: *...Ženy mají právo pracovat. A to až do té meze, do které jim to šari^ca dovolí. Nikdo jim toto jejich právo nesmí upřít...*¹¹²

Za zástupkyni moderních apologetek pracujících žen může být vybrána Chajríja as-Saqqáf, saúdská novinářka, která veřejně usilovala o rozšíření nabízených pracovních míst pro ženy.¹¹³

¹⁰⁹ FAYAD, G., 2012. *International Monetary Fund*. 5.9.2012.

¹¹⁰ AL-RASHEED, M., 2010, str. 152.

¹¹¹ AL-RASHEED, M., 2010, str. 152.

¹¹² AL-MISBAHI, M., 2013. *Saudi Gazette*. 20.12.2013.

¹¹³ VOJTÍŠKOVÁ, V., 2009, str. 15 – 16.

4.4 Chálid b. Abdal-Azíz (1975 - 1982)

Chálid nastoupil do královského úřadu tři dny po smrti svého bratra Fajsala, na nějž byl spáchán atentát.¹¹⁴ Jeho vláda, stejně jako postavení a možnosti saúdských žen byly ovlivněny především rodícím se islamistickým aktivismem. Na přelomu 70. a 80. let zaměstnanost saúdských žen nepřekročila 8 %.¹¹⁵

4.4.1 Nárůst islamismu – příčiny a důsledky

Od 70. let je v Saúdské Arábii patrné vzednutí islamistického aktivismu.¹¹⁶ V kontextu Saúdské Arábie můžeme nárůst tohoto směru vidět jako důsledek rostoucí urbanizace, šíření západní kultury,¹¹⁷ snižování životní úrovně obyvatel, nekontrolovatelného populačního růstu a s tím související nárůst nezaměstnanosti.¹¹⁸ Jedním z tehdejších nejsilnějších projevů

¹¹⁴ Chálid se stal králem, i přestože nebyl nejstarším ze synů Ibn Sa'úda a jeho nástup tak odporoval nastolené principu nástupnictví, podle nějž se králem měl stát Muhammad. Ten byl však na nátlak rodiny donucen vzdát se nároku na post. Bývá označován za alkoholika, problematického člena dynastie, který proslul např. tím, že nařídil popravu své vnučky Miš'ál kvůli obvinění z cizoložství. Ta byla nakonec zastřelena jeho osobními strážci, přičemž v oficiálním prohlášení bylo oznámeno, že utonula. (Více o této problematice viz např. BERÁNEK, O., 2007, str. 27 – 28.)

¹¹⁵ HAGHIGHAT, E., 2013, str. 287.

¹¹⁶ Nárůst islamistických tendencí v zemi je do jisté míry důsledkem starší události. Saúdská Arábie začala zejména od počátku 60. let poskytovat útočiště islamistům z ostatních muslimských zemí, zejména radikálnějších členům, nebo sympatizantům Muslimského bratrstva z Egypta, ale i ze Sýrie, Iráku či Palestiny, kteří byli ve své zemi sekulární vládou pronásledováni. Důvod první byl prostý, Saúdská Arábie se snažila potvrdit svou pověst „muslimské země, která přijímá a chrání věřící.“ Druhým důvodem přijetí imigrantů byl čirý pragmatismus. Jak již bylo uvedeno výše, země se potýkala s nedostatkem pracovníků, kteří by byli dostatečně a vhodně nábožensky vzdělaní a mohli tak obsadit důležitá, prázdná místa ve školství a administrativě. Imigranti tak byli dosazeni na tyto klíčové pozice, přičemž došlo k propojení jejich ideologie a ideologie wahhábismu. Tento hybridní proud pak ovlivnil mnoho mladých studentů v zemi, kteří se posléze rozšířili do okolních zemí a společně s sebou nesli i radikalizovanou formu islámu. (Více např. viz: Saudi Arabia Background Who are the islamists?, 2004. *ICG Middle East Report N°31*. 21.9.2004. Z českých autorů se tématu věnuje např. BERÁNEK, O., 2007.)

¹¹⁷ V průběhu 70. let se v zemi výrazně zvyšovala americká přítomnost, započala výstavba zahraničních společností a center, taktéž se zintenzivnila migrace odborníků na těžbu ropy (1974 normalizace vztahů mezi zeměmi). Odborníci či pracovníci cizí státní příslušnosti samozřejmě do Saúdské Arábie migrovali i se svými rodinami, začali stavět domy, budovat školy, přinášeli s sebou západní životní styl. Ženy amerického, potažmo nesaúdského občanství řídily motorová vozidla, nakupovaly nedůsledně zahalené apod. Můžeme v tomto kontextu hovořit o jakési „westernofóbii“, o pocitu ohrožení vlastní identity, který se začal šířit v saúdské společnosti, zejména mezi lidmi žijícími v rurálních oblastech. Cizinci dávali na obdiv své bohatství a z pohledu tradiční společnosti i volnomyšlenkářství, což v lidech, kteří ve většině případů byli svázáni nevědomostí a předsudky o Západní kultuře, vzbuzovalo jistou vlnu nesympatií a nevole.

¹¹⁸ Islamistický aktivismus byl v tuto dobu spojen s termínem *as-sahwa 'l-islámíja* (islámské probuzení). Rozrůstal se především v univerzitních kruzích, jednalo se o jedince nebo skupiny, které se náboženským studiím věnovaly výhradně, ale i okrajově. Tito islamisté se ztotožnili jednak s tradičním učením wahhábismu, především v sociálních otázkách, a jednak s modernějším přístupem raženým Muslimským bratrstvem, a to zejména v záležitostech politických. Na konci 70. let ke své ideologii přidali i koncepty víceméně odvozené od ideologického pozadí Islámské revoluce v Íránu, které byly spojeny především s vládou duchovních (*velájat-e faqíh*). Tzv. proud *sahwa* rozhodně ale není jednotný, i v jeho rámci existuje mnoho rozličných skupin, jejichž

vzrůstajícího islamismu tak například bylo obsazení Velké mešity v Mekce (*al-masdzid al-harám*).¹¹⁹ Široká veřejnost souhlasila s námitkami mladé generace islamistů, kteří zdůrazňovali mimo jiné i náboženskou a morální laxnost a degeneraci saúdských vládců, načež se začalo pochybovat o jejich kompetentnosti a legitimitě režimu. Aby došlo k uklidnění situace, vyšla vláda vstříct této opozici a i ze strany vládního aparátu byla nastolena a zdůrazněna opět náboženská rétorika, která s sebou přinesla i restriktce, vč. oživení konceptu ideální muslimské ženy. Jako příklad můžeme uvést tvrzení Naomi Sakr, která označuje obsazení Velké mešity jako katalyzátor pro první vlnu tzv. „antiženských zákroků“. Ve své studii se věnuje ženám v kontextu médií a uvádí, že bylo ženám následně na určitý čas zakázáno pracovat na moderátorských, reportérských či jakýchkoli jiných postech v televizním vysílání. Po vypršení „lhůty zákazu“ bylo toto omezení vztaženo jen na měsíc Ramadán.¹²⁰

V důsledku působení cizích vlivů i narůstajícího problému s vnitřní islamistickou opozicí tak v roce 1979 na popud Ibn Báže sepsal princ Nájif, tehdejší ministr vnitra seznam chování, které je neslučitelné s islámskými principy země. Eleanor A. Doumato uvádí, že na prvním místě na tomto listě bylo uvedeno *...pohoršení nad tím, že nevhodně zahalené cizinky nakupují, nebo jedí venku*. Dále na seznamu bylo např. *nošení křížů, cizojazyčné názvy na obchodech, které hrály západní hudbu, psi žrádlo v drogériích,...* až jako poslední byl pak uvedený *... problém muslimů, kteří lelkují v době modlitby před mešitou*.¹²¹ Ze seznamu je tak evidentní strach z přítomnosti, resp. negativního vlivu cizinců, zejména žen na saúdské ženy. Nejen tedy Komise pro potírání hříchu a udržování ctnosti se obávala toho, že přítomnost západní kultury může spustit vlnu nežádoucí imitace „jejich“ způsobu života a „jejich“ privilegovaných hodnot mezi občany Saúdské Arábie. Ve snaze zabránit takovéto kulturní kontaminaci a umlčet kritické hlasy islamistů ve stejném roce vydala komise zprávu určenou pro cizince, a to tzv. Průvodce pro naše bratry v lidskosti náležitého odívání a chování

---

hranice jsou nejasné. Například následovníci Džuhajmána al-^cUtajbího jsou většinou označováni jako „neosalafisté“, k nimž bývá řazen i Usáma bin Ládín. (Saudi Arabia Backgrounder Who are the islamists?, 2004. ICG Middle East Report N°31. 21.9.2004.; BERÁNEK, O., 2007, str. 96.)

¹¹⁹ Snahou Džuhajmána al-^cUtajbího, hlavního iniciátora akce, bylo zastavit a změnit tehdejší směřování země, např. usiloval o oživení autentického islámu, ukončení veřejného vzdělávání pro ženy, vypuzení nemuslimů ze země, nebo rozvázání vztahů se USA a ukončit tak šíření westernizace. (Více o této problematice např. WRIGHT, R., 2001, str. 146 – 173.)

¹²⁰ Naomi Sakr tohoto názoru docílila po osobním rozhovoru s Nawal Bachš, ředitelkou programů ve společnosti Rijád rádio. (Více viz: SAKR, N., 2008, str. 391.)

¹²¹ DOUMATO, E. A., 2009, str. 23.

v Saúdské Arábii. Zdůrazňovala v něm nutnost respektovat islámská pravidla, dodržovat vhodné oblečení, a to i pro muže, kterým bylo zakázáno nosit krátké kalhoty odhalující v lepším případě pouze kolena a lýtka. Ženy byly varovány před odhalováním svých nohou, paží, poprsí, nebo vlasů a před nošením oděvů, které jsou příliš opnuté, nebo slabé. Taktéž zpráva upozorňovala na to, že city vzájemných sympatií by neměly být proječovány na veřejnosti.¹²²

Důsledek narůstajícího islamismu (jak shora, tak zdola) byl takový, že mnoho ze saúdských žen, které předtím běžně nenosily zahalený obličej, nyní pyšně nosily *niqáb*, černé rukavice a tlusté punčochové kalhoty, aby zdůraznily své sympatie. Distancovaly se od toho, co bylo typické pro cizinky v centru Rijádu, jako například od ženských klubů či plaveckých hotelových bazénů. Taktéž přestaly navštěvovat salóny krásy, které byly zrušeny a posléze i mezinárodní školy pod tlakem odmítaly přijmout muslimské děti, aby bylo zamezeno šíření cizích vlivů na dětskou generaci.¹²³ V roce 1982 bylo ukončeno vyplácení stipendií pro ženy, které jim umožňovalo studovat v zahraničí, pro muže zůstávalo dostupné.¹²⁴ Jak již bylo nastíněno, z televizního vysílání zmizely moderátorky, ženy, které chtěly podnikat musely mít bezpodmínečně povolení od svého mužského patrona (*mahram*).¹²⁵ Je to jeden z důkazů vypovídajících o tom, že nejen vládní kruhy, ale i společnost sama začala velice inklinovat a zdůrazňovat svou kulturu založenou na islámských a tribálních principech. Islamizace, o níž v těchto letech tedy hovoříme, není prosazována pouze shora, nýbrž i zdola. Jednalo se o jasné vymezení na „my“ a „oni“, dodržování striktní genderové segregace tak bylo jen jednou z cest, jak ukázat, kdo je a kdo není muslimem, od čehož se odvozoval i společenský status. Je potřebné uvědomit si, že i samy ženy usilovaly o to, aby byly tyto principy dodržovány, samozřejmě nikoli v absolutním zastoupení.

Postavení saúdských žen nově už na počátku 70. let začal formovat Výbor starších ^{ʿulamáʿ}, jehož členové jsou dosazováni králem a společně se podílí na interpretaci islámského práva a tradic, čímž formují veřejné mínění. V roce 1975 šejch ^{ʿAbd ar-Rahmán b. Hamad al-ʿUmar}

¹²² DOUMATO, E. A., 2009, str. 23.

¹²³ DOUMATO, E. A., 2009, str. 23 – 24.

¹²⁴ Pokud však žena usilovala o studium nějakého oboru, který v Saúdské Arábii nebyl dostupný, mohla stipendium získat. Pokud měla dostatek vlastních financí, resp. podporu od své rodiny, mohla odjet studovat „soukromě“ za studiem libovolného směru. (DOUMATO, E. A., 2001, str. 168.)

¹²⁵ HAMDAN, A., 2005, str. 46 – 47.

jako člen výboru vyslovil dichotomní názor na pracující ženy, které vykreslil jednak jako matky a jednak jako pokušitelky...

Ženě je dovoleno pracovat mimo svůj dům, pokud jí její manžel dovolí, aby společně s ním zvyšovala jejich výdělek a podporovala rodinu. Je zde ale důležitá výhrada k tomu, aby žena pracovala mimo svůj dům. Žena by se měla zdržet jakékoli práce s muži... Žena je chráněná ve svém domě proti všem druhům pokušení a svodů, ale jestliže opustí svůj bezpečný přístřešek, aby se asociovala s muži v práci, v obchodech a v jiných oblastech, způsobí si újmu a vystaví svou čest a důstojnost nebezpečí.¹²⁶

Ibn Báz prohlásil obsahově obdobný názor. Domníval se, že ...vykořenit ženu z jejího domu, který je jejím královstvím, znamená totéž, co vymanit ji z toho, co její přirozený stav a charakter vyžaduje.¹²⁷

V 60. a částečně i v 70. letech bylo ženám nově umožněno realizovat se v zaměstnání, leč omezeně, taktéž vycestovat do zahraničí, kde poznaly možnosti tamních žen. Náhlý zvrát způsobený nárůstem islamismu však naprosto modifikoval potřeby vlády. Aby byl udržena podpora lidu i náboženského establishmentu, bez něhož by královská dynastie ztratila svou legitimitu, vyvstala potřeba opět začít upozorňovat a připomínat to, kde je místo ženy. Jelikož právě ona a její postavení je vnímáno jako jedno z nejviditelnějších.

4.4.2 Vzdělání

V roce 1970 byla otevřena první veřejná vysoká škola pro ženy, a to v Rijádu. Byla zaměřená na obor učitelství na střední a vyšší škole. Mezi léty 1970 až 1980 se takto specializovaných škol otevřelo na území Saúdské Arábie celkem 12. Kromě Rijádu také ve městě Medína, Dammam, Tabuk, Abha, Burajda a Džidda. Budoucí kantorky se zde připravovaly na vedení vlastních předmětů, zejména na lingvistické (arabština, ale i angličtina), na humanitní (náboženství, historie, psychologie) a na přírodovědné (fyzika, biologie, botanika).¹²⁸ Všechny veřejné školy dávaly stále velký důraz na náboženství, cílem pak bylo vytvořit a udržet homogenní a vyžadovaný pohled na roli ženy, přičemž dodnes je tato praxe víceméně platná. Tlak na předměty související s náboženství je slabší až na vysokoškolské úrovni, kam se však v této době dostalo jen malý počet studentek. V období nárůstu islamistické opozice, byl počet těchto hodin pak navýšen jako symbolické gesto ze

¹²⁶ DOUMATO, E. A., 1999, str. 578.

¹²⁷ SAKR, N., 2008, str. 390.

¹²⁸ RAWAF, H. S., 1991, str. 291 – 292.

strany vlády.¹²⁹ K homogenizaci přispívaly samozřejmě i státní média, zejména z toho pohledu, že jsou jednou z mála možných volnočasových aktivit v zemi.¹³⁰ Vedle nich tedy i další dva silní tvůrci konzervativního veřejného mínění, tedy učitelé ve veřejných školách a státní duchovní, prezentují islám monoliticky, obyvatelé země tak v této době neměli příliš příležitostí a důvodů pochybovat o pravdivosti a správnosti informací.¹³¹ S rozvojem satelitů a internetu se tato situace i přes silnou cenzuru postupně a pomalu mění a způsobuje pak polarizaci společnosti.

V této době se již staly matkami ty dívky, které byly první všeobecně vzdělanou generací. Ty samozřejmě zpravidla usilovaly o to, aby i jejich dcery měly tu možnost navštěvovat školní ústavy, což se jim do jisté míry dařilo. Obor zdravotní sestry se stal pro saúdské ženy dostupný v 70. letech,¹³² nicméně první saúdskou ženou na tomto postu byla údajně Lutfija al-Chatíb, která obor vystudovala v Egyptě už ve 40. letech.¹³³

Patrný byl rozdíl mezi ženami saúdského občanství a cizinkami, které měly jiné příležitosti ve vzdělávání a mnohem větší možnosti v pracovní sféře. Každá příležitost tak byla ze strany konzervativních duchovních využita k tomu, aby bylo zdůrazněno, že životní styl cizinek není obdivuhodný. Naopak byl kladen silný důraz na to, kde je místo ctnostné muslimské ženy. Například v učebnicích pro střední a základní školy tak bylo jako ukázka správně nastavené domácnosti uváděno:

Můj otec chodí do práce, má matka je doma, vaří a stará se o rodinu...(v učebnici z roku 1978).

Nebo, je možné jako příklad uvést část textu, který měla žačka napsat o svém postavení v rámci rodiny. Uvedla:

Ve svém volném čase vyšívám, to je můj sport. Když skončím s vyšíváním, jdu obsloužit mou rodinu. Poté jdu do kuchyně, protože tam mám výsostné postavení...(v učebnici z roku 1981).

¹²⁹ DOUMATO, E. A., 1999, str. 573.

¹³⁰ V 90. letech byl v zemi nadbytek televizorů, přičemž na každých 1 000 obyvatel vycházelo 253 televizorů. (DOUMATO, E. A., 1999, str. 574.)

¹³¹ Eleanor A. Doumato uvádí, že zlom přišel zřejmě až v 90. letech, kdy se v saúdských médiích nehovořilo o útoku na Irák, nicméně lidé byli jeho svědky. V tento okamžik si začali cenzuru uvědomovat. (DOUMATO, E. A., 2010, str. 7.)

¹³² První výcvikový program, který nabízel vyučení v oboru zdravotní „sestry“ byl otevřen roku 1958 v Rijádu. Studium však bylo nabídnuto pouze mužům. Až o tři roky později se tento program stal dostupným i pro ženy. (Více viz např. AL-DOSARI, S., 2012. *Arab News*. 26. 11. 2012.)

¹³³ DOUMATO, E. A., 1999, str. 570.

Role žen byla modelována i důrazem na to, že žena by se primárně měla snažit o to vyniknout v domácnosti, nikoli v práci mimo dům a rodinu. Takovýto přístup byl v jedné z učebnic založen na hadíthu, v němž žena jménem Umm Atáh následovala proroka Muhammada a dalších sedm válečníků a prohlásila: *Zůstanu za nimi, budu vařit, pečovat o zraněné a sloužit jim...* (v učebnici z roku 1981).¹³⁴

Na přelomu 80. a 90. let byl celkový počet studentek všech úrovní přibližně 1,2 miliónů. Na vysokou školu se hlásil podpobný počet mužů i žen, tedy téměř 11 000 saúdských žen a necelých 14 000 saúdských mužů.¹³⁵

Univerzity samozřejmě byly nejprve otevřené pro studenty mužského pohlaví. Univerzita krále ʿAbd al-ʿAzíze v Džiddě (1967), univerzita Umm al-Qurá v Mekce (1971), Univerzita krále Saúda (1976) a Univerzita krále Fajsala v Dammámu postupně však vytvořila separovaný kampus určený pro ženy, tzv. Centrum pro dívčí studia. Dívky a ženy například na Univerzitě krále Saúda tak začaly studovat medicínu, zubní lékařství, ošetřovatelství a učitelství. Naprostým tabu pro ně však zůstávaly ekonomické obory a architektura. Univerzita Umm al-Qurá v Mekce nedovolovala ženám studovat islámskou ekonomii, soudnictví a tělesnou výchovu. Oproti mužům však byly znevýhodněné z pohledu možností navštěvovat knihovnu, nebo laboratoře, které byly určeny primárně pro školení mužů a ženám byly dostupné jen určité hodiny v týdnu.¹³⁶ Dívky na těchto školách vyučovaly nejen ženy, ale i muži. Kantorky přednášely živě v učebně, zatímco kantoři byli v jiné místnosti a jejich přednáška byla prostřednictvím média podobného televizi (CCTV) přenášena do dívčí učebny. Nejednalo se však o příliš efektivní metodu, jelikož kvůli nedostatečné technologii chyběla možnost zpětné vazby ze strany dívek.¹³⁷

Největším problémem se však stala doprava. Bylo vyžadováno, aby studentky měly vlastního řidiče, nebo příbuzného, který by zastával tuto funkci. Veřejná doprava se totiž neslučovala s dobrou pověstí ženy. Například Univerzita krále Saúda poskytovala dívkám v kampusu i ubytování, což mnohým ulehčilo a umožnilo studium.

¹³⁴ RAWAF, H. S., 1991, str. 291.

¹³⁵ Musíme v tomto kontextu brát na zřetel, že v této době měla Saúská Arábie přibližně 8 miliónů obyvatel.

¹³⁶ RAWAF, H. S., 1991, str. 292.

¹³⁷ RAWAF, H. S., 1991, str. 292 – 293.

V roce 1979 byla v kontextu narůstajícího islamismu otevřena vyšší škola,¹³⁸ která nabízela vzdělání dle islámské tradice. Jejím cílem bylo připravit své studentky na funkci a roli matky a na jejich vhodnou participaci ve společnosti. Tato škola byla přístupná jak dívkám, které úspěšně ukončily střední školu, tak i kantorkám, které vyučovaly na střední, nebo základní škole. V druhém případě se jednalo o doplňující vzdělání. Předpoklad byl takový, že dívky, které ukončí toto studium, budou posléze pracovat na učitelských pozicích. Za tímto účelem tak po absolvování uzavřely smlouvu s Všeobecným prezidentstvím vzdělávání dívek, v níž se zavazovaly k minimálně tříletému pracovnímu úvazku na některé ze státních škol pro dívky.¹³⁹

4.5 Fahd b. ʿAbd al-ʿAzíz (1982 – 1995/2005)

V 80. a 90. letech se země stále musela potýkat se socioekonomickými problémy, které byly způsobeny mnoha faktory, konkrétně můžeme například uvést jednostrannou orientaci saúdské ekonomiky, která je od

70. let de facto závislá na vnějších příjmech z ropy¹⁴⁰ a taktéž na gasterbeiterech,¹⁴¹ dále také prudkou populační explozi (viz Tabulka 3), přičemž v tomto období vycházelo v průměru na jednu saúdskou ženu téměř devět dětí.¹⁴²

Od roku 2000 pak je přibližně 60 % občanů Saúdské Arábie pod hranicí 30 let.¹⁴³

Negativním důsledkem se stal nedostatek pracovních míst a tedy i narůstající

Tabulka 3 Populační růst v Saúdské Arábii

Year	Population Size (thousands)		
	Males	Females	Total
1980	5,274	4,569	9,843
1985	7,281	5,993	13,274
1990	9,073	7,133	16,206
1995	10,377	8,191	18,567
2000	10,834	9,311	20,145
2005	13,762	10,928	24,690
2010	15,392	11,866	27,258
2015*	17,407	12,490	29,898
2020*	19,326	13,015	32,341
2025*	20,657	13,550	34,207
2030*	21,349	14,286	35,634
2035*	21,952	14,972	36,924
2040*	22,527	15,666	38,193
2045*	23,049	16,345	39,394
2050*	23,445	16,942	40,388

Source: United Nations, World Population Prospects: The 2012 Revision, Available on: http://esa.un.org/unpd/wpp/unpp/panel_indicators.htm
* Projections (medium variant)

¹³⁸ V Saúdské Arábii se nejedná o klasickou vyšší školu, tak jak ji známe z našeho prostředí, ale o tzv. *junior college*. Jedná se o dvouletý studijní program, na nějž se student může přihlásit po úspěšném absolvování střední školy.

¹³⁹ RAWAF, H. S., 1991, str. 292.

¹⁴⁰ Příjmy z ropy tvoří 90 – 95% exportu a 70 - 80% veškerých státních příjmů. V 80. letech Saúdská Arábie nevykazovala žádný ekonomický růst. (BERÁNEK, O., 2007, str. 203.)

¹⁴¹ Na konci 80. let jich bylo v zemi přibližně 5 milionů. (HAMDAN, A., 2005, str. 42.)

¹⁴² Tabulka 3 ukazuje celkový počet žen a mužů v Saúdské Arábii, ne všichni jsou však občany země. Podle Měnové agentury Saúdské Arábie (SAMA) žilo např. v roce 2010 v zemi 9 500 000 saúdských žen a 2 500 000 žen nesaúdského občanství. Saúdských mužů je lehce nad 9 500 000, přičemž zbytek, tedy zhruba 6 000 000 mužů, je nesaúdského občanství. (Kingdom of Saudi Arabia, 2012. *Saudi Arabian Monetary Agency*. 2012.)

¹⁴³ Saudi Arabia, 2012. ESCWA. 2012.

frustrace a klesající životní úroveň obyvatel, kteří se čím dál tím ochotněji přikláněli k myšlenkám narůstajícího islamismu, v němž viděli možné řešení situace.¹⁴⁴ Zdůraznění konceptu ideální muslimské ženy, jakožto viditelného znaku, saúdská vláda užila jako odpověď na vnitřní problémy s islamistickou opozicí.¹⁴⁵ V důsledku tak začaly být opět zdůrazňovány primární role ženy. Navzdory tomu, že se v tomto období často otvírala debata, jak snížit závislost saúdské ekonomiky na zahraničních pracovnících, zůstaly možnosti saúdských žen na pracovní realizaci limitované.

4.5.1 Zaměstnanost a pracovní možnosti saúdských žen v 80. letech

Eleanor A. Doumato uvádí, že zaměstnanost žen během vlády krále Fahda zůstávala de facto konstantní, a to na úrovni 30 %, z toho však saúdské ženy tvořili přibližně 8 %.¹⁴⁶ Ekonomický propad způsobený druhou zálivovou válkou vyvolal potřebu, aby ženy začaly pracovat mimo svůj dům. Bylo umožněno nastoupit na určité pozice v podnikání, na administrativní pozice s počítačem či dokonce v médiích. Od 80. let bylo běžné, že ženy podnikaly a otvíraly si malá krejčovství, kosmetické salóny, kadeřnictví, nebo vlastní butiky především v Rijádu a v Džiddě. Bohatší ženy, které se rozhodly o podnikání v těchto oblastech, byly společností do jisté míry tolerovány, nicméně stále byly plně závislé na svých mužských opatrovnících. Odhaduje se, že v 80. letech bylo ve státním sektoru zaměstnáno přibližně 12 000 saúdských žen, přičemž majoritní zůstávalo uplatnění žen v učitelství, zdravotnictví, sociálních a charitativních službách, příp. a ideálně ve vlastním domě. Nicméně hospodářská krize nebyla natolik tristní, aby společnost přijala větší aktivitu žen na trhu práce.¹⁴⁷ Studie Naomi Sakr nazvaná *Women and Media in Saudi Arabia: Rhetoric, Reductionism and Realities* se zaměřila na média a saúdské ženy. Sakr se domnívá, že právě na zaměstnanosti a zároveň viditelnosti žen v médiích je možno doložit i aktuální postoje široké veřejnosti k participaci žen na trhu práce. Zmiňuje tzv. Mediální chartu, kterou vydal

¹⁴⁴ Především z důvodu nesouhlasu s válkou proti jiné arabské a muslimské zemi opět probudila myšlenky islamismu. Pro toto období byly charakteristické petice (nejznámější *Mudhakkirat an-nasíha*/Memorandum Pravdy, nebo *Chitáb al-matálib*/Květnový „dopis“), které usilovaly o změnu života v zemi jak ze socioekonomického, tak politického života. Oproti islamistické opozici ze 70. let se nyní jednalo především o vzdělanou, mladou generaci, která byla vedená duchovními učenci a byla mnohem lépe organizovaná i vybavená, co se technologií týče. Díky novým médiím došlo ke „zpopularizování“ celé situace v rámci téměř celého světa. Mezi čelní představitelé islamistické opozice od 90. let patřil např. Safar al-Hawálí či Salmán al-^cAwda. (Více o problematice islamismu v Saúdské Arábii viz např. BERÁNEK, O., 2007, str. 81 – 149.)

¹⁴⁵ AL-RASHEED, M., 2010, str. 268.

¹⁴⁶ DOUMATO, E. A., 1999, str. 571.

¹⁴⁷ AL-RASHEED, M., 2010, str. 151 - 152.

král Fahd v prvním roce své vlády (1982).¹⁴⁸ Ta připomínala saúdkým médiím, že by neměly opomínat ve svém vysílání *...roli ženy, kterou má ve společnosti, přičemž tato role nesmí být v kolizi s její přirozeností*.¹⁴⁹ K jistému úspěchu však v kontextu zaměstnávání žen došlo. Dle Eleanor A. Doumato se v 90. letech saúdkým ženám mediální sféra začala více otvírat. Jednalo se zejména o obory spojené s televizním či rozhlasovým vysíláním, ovšem také se žurnalistikou či reklamou. Poslední dvě pozice mohla žena vykonávat ze své domácí kanceláře, což bylo vnímáno jako velká výhoda. Z tohoto důvodu se ženám začaly otvírat i další obory, které umožňovaly práci z domova. Jedním takovým byla například architektura, vzdělání v tomto oboru však ženy musely zpravidla získat v zahraničí. Postupně taktéž docházelo k otvírání nových obchodů, které byly určeny pro ženy – zákaznice i zaměstnankyně. I hotelový průmysl obdržel povolení od Ministerstva obchodu, aby rekrutoval a školil ženy na pozice recepčních v rodiných sekcích a taktéž na administrativní a koordinátorská místa.¹⁵⁰ Komplikace, které však práce mimo vlastní dům obnášela, byly přítomné a aktuální i pro tuto dobu. Největší bariéry zůstávaly stále stejné, jednalo se o kontakt s cizími muži, o dopravu do práce a o zajištění péče o malé děti.¹⁵¹

Statistiky zachycující zaměstnanost saúdkých žen ukazují, že za vlády krále Fahda došlo k pokroku. Zatímco v 80. letech se zaměstnanost žen pohybovala okolo 5 %, ¹⁵² v roce 1992 bylo dle statistik zveřejněných na stránkách CEDAW zaměstnáno 11,2 % saúdkých žen, o deset let později, tedy v roce 2002 statistiky uváděly, že se zaměstnanost žen zvedla o další tři procenta na 14,1 %.¹⁵³ Konkrétním příkladem snahy o zvýšení zaměstnanosti saúdkých žen může být údaj z roku 1994, v němž údajně již 70 % kantorských pozic obsadily saúdké občanky, které nahradily muslimské ženy z jiných zemí.¹⁵⁴ Oblast školství tak stále držela prvenství v počtu zaměstnaných saúdkých žen. Rovněž zdravotnictví patřilo mezi vyhledávané pozice. Saúdké ženy zde nacházely uplatnění zejména jako lékařky, nebo zdravotní laborantky. Novým polem se v této oblasti stalo místo zdravotní sestry. Všeobecně

¹⁴⁸ SAKR, N., 2008, str. 390.

¹⁴⁹ Saudi Arabia Code: Council of Ministers Media Charter, 1982. *Reynolds Journalism Institute*. 1982.

¹⁵⁰ DOUMATO, E. A., 1999, str. 569.

¹⁵¹ DOUMATO, E. A., 1999, str. 569.

¹⁵² RAWAF, H. S., 1991, str. 291.

¹⁵³ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979. *United Nation Human Rights*. 1979.

¹⁵⁴ DOUMATO, E. A., 1999, str. 569.

však příliš saúdských žen neobsazuje tyto pozice, Eleanor A. Doumato uvádí, že v 90. letech pouhých 10 % zdravotních sester pracujících v zemi tvořily saúdské občanky.¹⁵⁵

I přestože bylo zastoupení žen na trhu práce v 80. letech stále velice malé, samy ženy se stávaly na trhu práce viditelnější. Novinkou se stávala sféra podnikání. Pro otevření vlastního podniku jakéhokoli rozsahu žena potřebovala povolení od svého ochránce. I přesto bylo podnikání žen vnímáno jako důkaz „odklonu“ od oficiálních a tradičních hodnot. Bylo tak běžnou praxí, že členové náboženské policie rozbíjeli výlohy kvůli vystaveným figurínám, které ukazovaly „poslední módu“, nebo vtrhávali do ženských podniků a hledali minimální důkaz imorálního chování.¹⁵⁶ Můžeme to vnímat i tak, že společně s rostoucí modernizací v tomto ohledu bylo zapotřebí nalézt i nějaké ospravedlnění pro existenci náboženské policie, aby byla stále připomínána tradice. Fahd na začátku svého působení v královském úřadu vydal zprávu, která měla připomenout, že je zakázáno zaměstnat jak saúdské ženy, tak i cizinky v oblasti podnikání, kde by mohly být podrobeny kontaktu s cizími muži. Do pasů všech cizinek byl následně vkládán jakýsi návod, jak udržet segregaci pohlaví i v rekreačních zařízeních a areálech.¹⁵⁷ Taktéž bylo vyžadováno, aby nově příchozí cizinky (ať už jako manželky, nebo například hospodyně), při vstupu do země oblékaly ^cabáju a po celý svůj pobyt si uchovávaly cudný vzhled.¹⁵⁸

Získat prestižní místo, ať už na politických (*imara*), nebo náboženských (*imám*) vedoucích postech či na úřadech spravedlnosti (*adála*), však bylo pro ženy přinejmenším problematické, zejména kvůli vlivu duchovních, kteří pochybovali nad vhodností tohoto kroku. Svou nedůvěru vůči zaměstnání žen v této oblasti se samozřejmě snažili opřít o islámské fundamentální texty, které jim však podporu neposkytují. Ženu tak zobrazovali jako slabou bytost, jejíž přírodní cykly redukují její schopnost jednat, vyhodnocovat racionálně situace, které vyžadují rychlost, odvahu a jiné vlastnosti charakteristické pro muže. Ženu prezentovali jako osobu slabou, zdráhavou a emocionální, která nemá dostatek kontroly ani nad svým tělem, ani nad myslí. Emocionální tendence, způsobené jejich biologií, pak byly označeny za důvod, proč jsou jim určité pracovní pozice zapovězené.¹⁵⁹ Co se týče například

¹⁵⁵ DOUMATO, E. A., 1999, str. 570.

¹⁵⁶ AL-RASHEED, M., 2013, str. 152.

¹⁵⁷ DOUMATO, E. A., 2009, str. 24.

¹⁵⁸ DOUMATO, E. A., 2009, str. 24.

¹⁵⁹ AL-RASHEED, M., 2013, str. 114.

vůdce muslimské komunity, je na něj uvaleno několik požadavků, které nikdy nesmí odmítnout. Musí vést lid, a to například i do války, musí cestovat bez omezení, musí vytvářet a udržovat vztahy s ostatními zeměmi, přičemž nic z toho dle rétoriky vládních ¹⁶⁰ 'ulamá' nekoresponduje s ženskou přirozeností. V tomto duchu tedy byla vydána fatwa, která zapovídala ženám uvedené vedoucí pozice, a to například včetně pozice soudce.¹⁶⁰

4.5.2 Vzdělání v 90. letech

V 90. letech se postupně zvyšovala všeobecná gramotnost mezi saúdskou populací. Po více jak třiceti letech veřejného vzdělávání pro dívky je udáváno, že „pouze“ 37 % žen bylo v této době v zemi negramotných.¹⁶¹ Jedním z katalyzátorů touhy po zaměstnání se stala zvyšující se dostupnost vzdělání. Trh práce však nebyl na příliv mnoha kvalifikovaných žen dostatečně připravený a nemohl jim tak nabídnout adekvátní pracovní pozice, které by odpovídalo „jejich přirozenosti“. Komplikací se stávali také zahraniční pracovníci, resp. pracovnice, které byly mnohdy zkušenější a jejich pracovní síla levnější. Většina saúdských žen v této éře totiž ukončila své vzdělávání na úrovni střední školy, některé pracovní (ale i studijní) obory, jim tak stále zůstávaly nedostupné.¹⁶²

Další faktor, který ovlivňoval přetrvávající nízkou zaměstnanost saúdských žen, byl proces urbanizace, vedlejší důsledek vzdělávání. Masové příchody lidí z venkova do měst pak spustily jakousi „ruralizaci městských oblastí“, a to ve smyslu hodnot a myšlenek. Důraz na tribální identitu a hierarchii, genderovou segregaci a další principy, které vyvěrají z tribální interpretace islámu, tak byly přineseny a znovu zdůrazněny.¹⁶³ I tyto aktuální bariéry bránící ženám v bezproblémovém pracovním uplatnění se staly spouštěčem společenské frustrace.

Například tak mezi léty 1991 až 1996 absolvovalo na Vysoké škole jazyků a překladů 130 saúdských žen, avšak pouze zhruba 10 % z nich našlo uplatnění ve vystudovaném oboru, ať už na částečný či plný úvazek.¹⁶⁴ Rejma al-Džarf z Univerzity krále Sa'úda v Rijádu provedla v roce 1999 výzkum mezi saúdskými ženami, které absolvovaly tento obor. Zjistila, že ty, které jej zdárně ukončí a chtějí v něm najít i zaměstnání, získávají uplatnění především v nemocnicích, na ambasádách, na pozicích vládních ministerstev či překladatelských center.

¹⁶⁰ AL-RASHEED, M., 2013, str. 114.

¹⁶¹ DOUMATO, E. A., 1999, str. 572.

¹⁶² DOUMATO, E. A., 1999, str. 572.

¹⁶³ DOUMATO, E. A., 1999, str. 572.

¹⁶⁴ AL-JARF, R. S., 1999, str. 391.

Většina takto kvalifikovaných žen pak pracuje zejména ve školství, přičemž 97 % z nich to dělá především kvůli tomu, že se jedná výhradně o ženské prostředí. Taktéž si 67 % z nich myslí, že učitelství je oproti tlumočnictví pro ženu přijatelnější pracovní pozicí. Za velkou výhodou tohoto zaměstnání 71 % procent žen shledává dlouhou dovolenou. Celkem 84 % žen, které absolvují obor překladatelství, preferuje práci ve veřejném sektoru, a to především kvůli jistější bezpečnosti, důchodu a dalším zaměstnaneckým výhodám. 97 % žen nechce pracovat v soukromém sektoru kvůli nedostatečnému zajištění segregovaného prostoru. A 3 % žen se pak domnívají, že plat v soukromém sektoru je nedostatečný a nesrovnatelný s platem ve veřejném sektoru. 43 % dotázaných žen se shodlo na tom, že obdobný plat na pozici tlumočnice, jaký je jim nabízený v soukromém sektoru, je nabídnut i lidem bez vysokoškolského vzdělání. Z toho důvodu neusilují o jeho získání.¹⁶⁵ Další otázka, na níž se snažila al-Džarf nalézt odpověď, se zabývala důvody, které vedou k tomu, že absolventky oboru tlumočnictví a jazyků nakonec neusilují o uplatnění svých zkušeností na trhu práce. Tabulka 4 ukazuje, že 80 % žen se i přes studia necítí být zdatných v anglickém jazyce natolik, aby mohly práci svědomitě vykonávat. 23 % žen nestojí o práci v oboru vůbec. 61 % respondentek by chtělo pracovat na pozici tlumočnice, překladatelky, nicméně nikoli v nemocnicích, kancelářích či na ambasádách, přičemž 84 % absolventek nedostalo souhlas od rodiny pracovat v tomto prostředí. 39 % žen dostalo od rodiny naprostý zákaz pracovně se realizovat na takovém či obdobném místě.¹⁶⁶

Tabulka 4 Důvody, proč se překladatelky nesnaží o najetí práce v oboru.

Candidate Factors	%
I am not interested in working as a translator	23
I am not proficient in English	80
I cannot submit a translation within a time limit (speed)	27
I do not know where vacancies are	35
I have difficulty commuting to work	24
I have difficulty with Arabic/English translation	21
I have difficulty with simultaneous translation	89
I have difficulty with written translation	39
I have no previous work experience	89
My family does not allow me to work at hospitals, embassies, bureaus	84
My family does not allow me to work as a translator	39
Texts to be translated are difficult for me	14
Working as a translator is strenuous	30
Working as a translator is intimidating for me	18
Working at hospitals and embassies is unacceptable for me	61

¹⁶⁵ AL-JARF, R. S. 1999, str. 394.

¹⁶⁶ AL-JARF, R. S. 1999, str. 395.

Hodnotný je i údaj o neinformovanosti. Al-Džarf ve svém výzkumu zjistila, že 35 % absolventek tohoto oboru netuší, jaká je a zda je vůbec nějaká poptávka po tlumočnicích. Nabídky pracovních pozic totiž nebyly veřejně inzerované v žádném z médií. Některé univerzity, jako například Univerzita krále Fahda, nebo Univerzita krále ^cAbd al-^cAzíze, už v 90. letech pořádaly tzv. Kariérní dny. Během nich se tak studentkám představily jednotlivé firmy, které by měly zájem o jejich schopnosti.¹⁶⁷

Důraz na ženu a její roli v domácnosti byl však stále velice silný. V učebnicích na základních a středních školách byly i nadále ženy umísťovány především do domácnosti. Například jeden z učebnicových textů varoval před chutí následovat klamavou svobodu cizinek. Al-Rawaf ukazuje, že je zajímavé, že tyto texty vždy ženu slučovaly s domácím prostředím a s ním spojenými pracovními činnostmi, nikdy se však nezmiňovaly o tom, že ženy saúdského občanství studují i obory medicíny, učitelství či administrativní obory a někdy zde najdou i uplatnění.¹⁶⁸

4.5.3 Zvraty 90. let

V polovině roku 1990 se Spojené státy americké uvolily k poskytnutí ochrany¹⁶⁹ saúdskoarabské suverenity, která tehdy byla ohrožena největším blízkovýchodním vojskem Saddáma Husajna, jež anektovalo Kuvajt a prohlásilo jeho území za svou 19. provincii.¹⁷⁰ Výměnou za to, že toto rozhodnutí nakonec posvětil i vládní náboženský establishment,¹⁷¹ král Fahd oddálil o pár let plánované demokratizační reformy, které měly oslabovat jejich moc. Vstup nemuslimských vojenských jednotek do země ve svém důsledku samozřejmě ovlivnil nejen její zahraniční politiku, také však tyto a další vnitrostátní záležitosti, do nichž by bylo možné zahrnout i postavení a možnosti žen. Jedním z nejpodstatnějších faktorů,

¹⁶⁷ AL-JARF, R. S., 1999, str. 394.

¹⁶⁸ RAWAF, H. S., 1991, str. 291.

¹⁶⁹ Symbiotická vazba Spojených států amerických a Saúdské Arábie je nesporná. Saúdská Arábie má de facto neschopné bezpečnostní složky, které by bez pomoci Spojených států amerických nebyly schopny čelit snad žádné armádě. Jedná se o výměnu ochrany a zajištění stability za privilegia v oblasti saúdského ropného bohatství.

¹⁷⁰ Východní provincie Saúdské Arábie (*aš-Šaríqa*), největší z provincií a taktéž nejbohatší území země co se ropných zásob týče, byla vystavena velkému riziku ze strany Iráku, které nechtěla pokoušet ani Saúdská Arábie, ani Spojené státy americké, které konkrétně v městě Dhahrán mají mnoho svých těžebních společností. (HAMDAN, A., 2005, str. 43.)

¹⁷¹ Samozřejmě existovaly i fatwy negující toto rozhodnutí saúdské vlády, která tím v jejich očích přišla o svou legitimitu. (BERÁNEK, O., 2007, str. 76.)

který posléze ovlivnil budoucnost postavení žen, byl islamismus. Katalyzátorem pro jeho nárůst se stala nejen přítomnost zahraničních vojsk, ale i neschopnost země se ubránit svépomocí, pokles ropy, prohlubující se socioekonomické rozdíly či rostoucí modernizace západního stylu.¹⁷²

Do Saúdské Arábie tak od srpna 1990 do ledna 1991 přišla zahraniční armáda čítající zhruba půlmiliónu vojáků, mezi nimiž byly zastoupeny ve velké míře i ženy, které však měly daleko k modelu ideální ženy tak, jak jej vykládá saúdská ideologie. Došlo tak v jistém ohledu k pomyslnému přímému střetu dvou kultur.¹⁷³ Vzhledem k tomu, že hrozilo, že by vládní náboženské orgány byly v přímém střetu s důležitější a aktuálnější politikou vlády, byly staženy ze severního území země. V roce 1992 pak byla omezena pravomoc členů této komise, restrikce spočívala v tom, že privátní sektor se stal nedotknutelným. Od této doby tedy nesměli svým vstupem či kontrolou narušit soukromí domova. Stále však komise byla mocným nástrojem pro udržování sociálního pořádku.¹⁷⁴ V tomto období, kdy byl v zemi nepopíratelný vliv Spojených států amerických i zahraničních médií, se stát rozhodl udělit komisi speciální finanční obnos na to, aby zvýšila kvalifikaci a vzdělání svých zaměstnanců. Kvůli druhému zálivovému konfliktu, k němuž se schylovalo, vyvstal i problém pracovních míst, zejména v oblasti zdravotnictví a civilní obrany země, především v sociální sféře. Mnoho pozic bylo uvolněno, jednak z důvodu toho, že Saúdská Arábie kvůli válce vykázala přibližně milión zahraničních pracovníků z Jemenu a Jordánska,¹⁷⁵ jednak kvůli tomu, že saúdsští muži jindy zastávající tyto pozice museli být uvolněni pro vojenské účely. Úřadující král Fahd tak vydal de facto pragmatický edikt, v němž vyzýval agentury, aby v této situaci nedostatku pracovních sil využily i potenciálu místních žen a vyškolily je na tyto pozice.¹⁷⁶ Této v jistém ohledu příležitosti se chopily především saúdské ženy se západním vzděláním, ale i členky královské dynastie, které za tímto účelem pořádaly i samy navštěvovaly tréninky a školení v rijádských nemocnicích. Již v říjnu roku 1990 tak do tohoto projektu byly

---

¹⁷² BERÁNEK, O., 2007, str. 76-77.

¹⁷³ Nesmíme si to však vykládat tak, že saúdské ženy obdivovaly ty americké a chtěly je napodobit v jejich emancipaci. Jak například ukazuje článek na zpravodajském serveru The New York Times ze srpna 1990, jak saúdské ženy, tak americké na sebe koukaly s respektem, avšak i s nepochopením, jak mohou *ty druhé* takto žít. (LEMOYNE, J., 1990. *The New York Times*. 25.9.1990.)

¹⁷⁴ DOUMATO, E. A., 1992, str. 39.

¹⁷⁵ Jemen a Jordánsko se v tomto konfliktu postavilo za Irák, za Saddáma Husajna. Z toho důvodu jejich občany, místní expatrioty Saúdská Arábie vykázala ze země jako nepřátelské straníky.

¹⁷⁶ DOUMATO, E. A., 1992, str. 43.

zapojeny stovky saúdských žen, a to dokonce i z konzervativních oblastí jakýmž je například již zmiňované město Burajda. Jednalo se o změnu v saúdské společnosti, která do té doby pociťovala jen velmi málo obdobných změn v politice vztahující se k ženám.¹⁷⁷ Tuto problematiku je však potřebné více rozvinout, aby nedošlo ke generalizacím. Ne všechny saúdské ženy oplývaly nadšením po vydání královského ediktu, ne všechny například dychtily po takovém či vůbec nějakém pracovním uplatnění. Část saúdských žen však na tuto výzvu reagovala kladně doufajíc, že jim to otevře dlouhodobě větší možnosti nejen na trhu práce.

Krok krále Fahda, jak již bylo řečeno, byl spíše pragmatického charakteru, i přesto by mohl být označen téměř za revoluční. Z toho důvodu tak ženy, náhle získávající nové možnosti aktivně se podílet na veřejném životě, zejména na profesní úrovni, nabyly optimistického názoru, že tento malý krůček je prvním v budoucím procesu zlepšování jejich postavení na trhu práce. Královský edikt, který měl podporu členů vládnoucí dynastie, společně s přítomností amerických žen a zahraničních médií v zemi v některých ze saúdských žen vyvolal klamný pocit, že je vhodný čas pokusit se prosadit povolení pro ženy řídit automobily a překonat tak další z bariér bránící zdejšími ženám ve vlastní pracovní realizaci. Za tímto účelem se v Rijádu čtyřicet sedm saúdských žen, které většinou získaly řidičské průkazy v zahraničí, odvážily k demonstrativní akci a 6. 11. 1990 usedly spontánně za volant svých automobilů.¹⁷⁸

Ženy – řidičky se snažily bránit svůj čin různými argumenty. Zdůrazňoval se například válečný stav, který dle jejich názoru vyžaduje, aby žena byla mobilní, aby měla možnost řídit automobil, a to pro bezpečí nejen své, ale především i svých dětí. Snažily se poukázat i na to, že se nejedná o protiislámskou akci, naopak, že za doby proroka Muhammada ženy běžně řídily pro dobu typické dopravní prostředky typu osla či koně stejně jako muž. Řízení automobilu je pak v jejich rétorice logickým přenesením, prodloužením tohoto zvyku.¹⁷⁹ Součástí jejich protestu byla i petice adresovaná princovi Salmánovi, tehdejšímu guvernérovi Rijádu. V petici se ženy snažily ukázat, že jejich snaha není protiislámská, že i ženy jsou zbožné a mají svá práva jako muži, jsou rovnocenní, a to jak ve víře, tak v jiných sférách. Součástí petice tedy bylo:

¹⁷⁷ HAMDAN, A., 2005, str. 48 – 49.

¹⁷⁸ Saudi women defy ban to take driver's seat, 2011. *Al-Jazeera*. 17.6.2011.

¹⁷⁹ WILSON, P., 1994, str. 64.

...Náš požadavek je podepřen náboženstvím. Tradice našeho proroka Mohammeda, nechť je Boží požehnání s ním, čtyř chalífů a raných věřících a jejich závislost na úsilí žen jsou důkazem, který potvrzuje velikost a komplexní přirozenost islámu v otázce uznání práva každému. Prorok, Bůh mu žehnej, řekl: „Vezmi si půl svého náboženství z této ženy s červenými vlasy...“¹⁸⁰

„Žena s červenými vlasy“ je součástí jednoho z hadíthů, v němž toto spojení odkazuje na Á'jšu, údajně nejdražší ženu proroka Muhammada, dceru Abú Bakra. Ta bývá řazena do kategorie *Umahát al-mu'minína*, neboli matky věřících.¹⁸¹ Chování a jednání těchto velkých žen islámu pak často slouží muslimským ženám jako legitimní vzor hodný následování. Saúdské ženy tak ve své argumentaci využívaly příběhy o její „emancipaci“, kdy se například aktivně účastnila války, resp. Bitvy velblouda v roce 656.¹⁸²

Nicméně, navzdory všem možným ukazatelům si saúdské ženy vybraly pro tuto akci špatný okamžik a celá akce se ukázala jako velice kontraproduktivní. Vystřízlivění přišlo přibližně po půl hodině, kdy byly řidičky zastaveny a vzaty do vazby. Propuštěny byly až ve chvíli, kdy jejich mužští ochránci podepsali prohlášení, že jejich svěřenkyňe nebudou nikdy více řídit a že o celé záležitosti nebudou s nikým hovořit.¹⁸³ Ženy, které se účastnily protestní akce, byly potrestány navíc tím, že přišly o svá zaměstnání, jim i jejím manželům byly zkonfiskovány pasy, rovněž dostaly zákaz mluvit s tiskem. Výrazné bylo například odsuzování akce v mešitách, přičemž její hlavní aktérky byly nejen státními *'ulamá'* označeny jako „nejhorší z celé společnosti“.¹⁸⁴ Negativní reakce však nepřišla jen z oficiálních kruhů, ale i ze strany širší společnosti. V některých ohledech došlo až k demonizaci hlavních protagonistek akce. V Rijádu mezi lidmi kolovalo několik tisíc letáčků, na nichž byla napsána jména rebelujících žen a jejich manželů doplněná nejen kontaktními údaji, ale i nelichotivými, urážlivými přívzvisky obviňující ženy ze sexuální imorálnosti.¹⁸⁵ Ženy byly obviňovány z prostituce, jejich mužští ochránci zase ze sekulárních tendencí či z kuplířství.¹⁸⁶ Také se na

¹⁸⁰ MARINES, G. A., 2001, str. 37, str. 200.

¹⁸¹ COTRAN, E., 1999, str. 479.

¹⁸² COTRAN, E., 1999, str. 479.

¹⁸³ Ten, kdo se pokusil zachytit řidičky na jakýkoli elektronický přístroj, strávil jeden týden ve vězení kvůli sympatizování s akcí. (AL-OMRAN, A., 2011. NPR. 19.6.2011.)

¹⁸⁴ MARINES, G. A., 2001, str. 37, 200.

¹⁸⁵ Například: ...Here are the name of sluts who advocate vice and corruption on the earth...Rijád, listopad, 1990. (DOUMATO, E. A., 1992, str. 31.)

¹⁸⁶ WILSON, P., 1994, str. 64.

letáčcích objevila například tvrzení, že ženy řídily v krátkých kalhotách odhalující celou délku nohou, či že slovně během svého aktu napadaly vládu, krále Fahda či příslušníky náboženské policie. Byly vyobrazeny jako ženy, které získaly neislámské vzdělání v zahraničí, přičemž pouze pět z nich skutečně získalo doktorandský titul na Západě. Tato generalizace však sloužila jako modelový příklad dopadu importace vlivů Západu, které jsou vnímány špatné a v zemi tak nežádoucí.¹⁸⁷ Následkem této kampaně vypukla demonstrace, jejímž cílem bylo potrestat hříšnice. Rozčilený dav byl rozeznán až na tlak velkého muftího Ibn Báže.¹⁸⁸ Některé ženy však dokonce musely na čas do ústraní kvůli jejich vlastní bezpečnosti.¹⁸⁹ Nakonec na nátlak vládních ^{‘ulamá’}, ale i stále viditelnějšímu islamismu byla vláda nucena zakročit. Oficiálně byla zpochybněna loajalita žen k vlastní zemi, kterou se svým činem pokusily oslabit v době krize. Dále princ Nájif učinil z neoficiálního zákazu řídit pro ženy, oficiální, přičemž platil nejen pro saúdské občanky, ale i pro cizinky kromě vojaček původem ze zemí Západu, které byly součástí vojenských jednotek. Při té příležitosti byly také zapovězeny jakékoli politické aktivity žen.¹⁹⁰ Loajální vládní duchovní tento krok potvrdili, konkrétně například Ibn Báz vydal fatwu, která ukázala, že šarí‘a zakazuje ženám řídit motorová vozidla, jelikož by to v opačném případě mohlo poškodit a zničit ženskou důstojnost, která musí být uchráněna.

...To, že by ženy řídily, by vedlo k mnoha zlým a negativním důsledkům. Mezi ně by patřilo mísení mužů a žen, které by byly bez svého ochránce. Vede to také k ďábelským hříchům,

¹⁸⁷ Tato událost byla připomínána např. i v rámci konference národního dialogu v roce 2004, Muhammad al-[‘]Urajfí, konzervativní náboženský učenec celou situaci připomněl a uvedl, že tyto ženy šíří nežádoucí západní vlivy do společnosti, stejně jako nevhodně oblečené učitelky mezi své žáky. Taktéž státní média se pokusila z této demonstrace učinit odstrašující příklad působení západního vlivu. V pořadu pro děti tak za účelem zdůraznit pravidla, malé holčičky zpívaly hrdě píseň se slovy: *Jsem saúdská žena a neřídím auto.* (AL-RASHEED, M., 2013, str. 148.; DOUMATO, E. A., 1992, str. 32.)

¹⁸⁸ Hlavní muftí Saúdské Arábie je služebně nejstarší sunnitský učenec v oblasti práva, který je nejvlivnější osobou v zemi v náboženských otázkách. Určen je králem, který ve většině případů zvolil muže z rodiny Ál Šejch, který je tedy potomkem [‘]Abd al-Wahhába. Jako první tuto funkci zastával od r. 1953 Muhammad b. Ibrahím Ál aš-Šejch. V roce 1969 byla tato funkce zrušena a nahrazena úřadem ministra spravedlnosti. K rehabilitaci došlo v r. 1993, kdy se velkým muftím stal [‘]Abd al-[‘]Azíz b. Abdulláh b. Báz, který nepocházel z rodiny Ál Šejch. V současné době tento úřad patří [‘]Abd al-[‘]Azízovi b. Abdulláhovi Ál Šejchovi, který byl jmenován r. 1999 po smrti svého předchůdce. Hlavní muftí se zabývá jak právními, tak sociálními záležitostmi, jeho funkce mu dovoluje vydávat *fatwy*, jeho vliv je znatelný i v soudním systému Saúdské Arábie. (ZUHUR, S., 2011, str. 192 – 193.)

¹⁸⁹ MACFARQUHAR, N., 2011. *The New York Times*. 17.6.2011.

¹⁹⁰ DOUMATO, E. A., 1992, str. 31 – 32.

*kvůli nimž je takováto akce zakázána... Zákon zakazuje všechny činy, které by vedly k nemorálnosti. Právě do této kategorie spadá řízení automobilu ženami...*¹⁹¹

*... ženám by nemělo být dovoleno řídit motorová vozidla, jelikož tak, jak učí šari'á, mohla by tato činnost degradovat, nebo poškodit jejich důstojnost, která musí být ochráněna ...*¹⁹²

*...Alláh nařídil ženám proroka Muhammada, necht' je Boží požehnání s ním, i ostatním ženám věřících, aby zůstaly ve svých domech, nosily hidžáb a neukazovaly své krásy „ne-mahramům“, jelikož to by vedlo k promiskuitě, která by pak zamořila celou společnost...*¹⁹³

Nutno však dodat, že v islámu není možné najít důkaz o tom, že by ženy měly dle jeho učení zakázáno řídit automobily. Tento počin několika saúdských žen bývá považován za průlomový v otázce jejich aktivismu a nenásilném boji za rozšíření vlastních možností, nicméně zlepšení jejich postavení paradoxně nepřinesl.¹⁹⁴ Ženy v této zemi mají zákaz shromažďovat se v organizacích, dovoleno je vytvářet pouze spolky, nicméně i ty nejsou pozitivně vnímány. Například literární klub byl rozpuštěn, jelikož se duchovní obávali, že by se mohlo jednat o semeniště zvrhlosti.¹⁹⁵ V současné době je ženské hnutí spíše výdobytkem žen z bohatší společenské vrstvy. Zálivová krize si ze saúdských žen udělala de facto obětního beránka. Režim, který i přestože o pomoc Spojených států amerických požádal sám, potřeboval v zemi jen jeho sílu, nikoli vliv. Od konce 70. let se země musela vypořádávat s narůstajícím islamismem, který se kvůli přítomnosti amerických sil v zemi stal ještě viditelnějším. Vládní duchovní byli v tuto dobu limitováni v mnoha ohledech, monopol na řešení problematiky dotýkající se žen tak bylo jednou z mála věcí, kde měli stále de facto klíčové slovo. Jejich dominance v otázce v této oblasti byla zatelná i na mezinárodním poli. V roce 1994 se konala konference Spojených národů v Káhiře, přičemž jedním z témat se stalo rovnoprávné postavení muže a ženy. Kvůli nesouhlasu s myšlenkovým směrem, kterým se diskuze ubírala, opustila saúdská delegace tuto akci.¹⁹⁶ Následující rok, kdy se konala

¹⁹¹ MARINES, G. A., 2001, str. 37, str. 201.

¹⁹² DOUMATO, E. A., 1991, str. 35.

¹⁹³ Saudi Arabia Gross Human Rights Abuses Against Women, 2000. UNHCR. 2000.

¹⁹⁴ MARINES, G. A., 2001, str. 12.

¹⁹⁵ VOJTÍŠKOVÁ, V., 2009, str. 16.

¹⁹⁶ ^cUlamá se snažily odradit vládu od účasti na této akci, na rodinu Ál Sa^cúd byl však z druhé strany vyvíjen tlak ze Západu, aby se konference zúčastnila. Eleanor A. Doumato uvádí, že podle ^culamá byla konference jen urážkou pro hodnoty muslimů, jelikož podporuje nedovolené sexuální chování, které by mohlo postupně rozložit rodinné hodnoty. (DOUMATO, E. A., 2001, str. 169.)

v pořadí již čtvrtá konference OSN na téma žen, která se konala v Čínské lidové republice, Saúdská Arábie byla jedinou zemí, která nevyslala do Pekingu z obdobného důvodu oficiální delegaci.¹⁹⁷

4.5.4 Základní zákon

V březnu 1992 král Fahd vydal královský dekret, který vyhlášoval přijetí tzv. Základního zákona.¹⁹⁸ Ten upravuje jmenování krále a taktéž funkčnost vládních orgánů.¹⁹⁹ Jedná se o dokument, jenž měl de facto suplovat ústavu, kterou de iure (dle článku 1 Základního zákona) však nadále zůstával Korán. Základní zákon vycházel z islámského práva, který uvedl, že demokracie západního typu není pro zemi vhodná, jelikož země je postavena na islámu.

Co se týče genderů, z našeho západního pohledu nebyla rovnost pohlaví tímto dokumentem zaručena, termín spojený s feminitou není použit. V článku 8 se například uvádí, že vláda zaručuje genderovou paritu, avšak tak, jak je stanovena v islámském právu. Obdobná je situace v článku 26, kdy se stát zavazuje k tomu dodržovat a nastolovat lidská práva, ovšem tak, jak jsou vyložena místním islámským právem.²⁰⁰ Styl psaní dokumentu navíc umožňuje rozdílné interpretace některých pasáží. Eleanor A. Doumato uvádí jako příklad článek 39, v němž je uvedeno, že *...jsou zakázány akty vedoucí k chaosu a rozporu...*,²⁰¹ přičemž je do této kategorie možno zahrnout téměř cokoli. Základní zákon tak nebyl pro postavení saúdských ženy žádnou změnou, pouze se jednalo o ukotvení a potvrzení starých „pravd a pořádků“.

4.6 ʿAbdulláh b. ʿAbd al-ʿAzíz (2005 – 2015)

Krále Fahda roku 1995 postihla mrtvice, která mu zabránila v následujícím zodpovědném plnění funkce hlavy státu. Oficiálně ve svém úřadu zůstal, de facto však jeho moc i pravomoc převzal regent. Byl jím jeho nevlastní bratr, jednaosmdesátiletý ʿAbdulláh, který byl synem

¹⁹⁷ OLIMAT, M., 2014, str. 139 – 140.

¹⁹⁸ Jeho plné znění je možné nalézt online např. zde: The Basic Law of Governance, 1992. *Saudi Arabian General Investment Authority*. 1.3.1992.

¹⁹⁹ VEJRYCH, J. 2011, str. 177.

²⁰⁰ The Basic Law of Governance, 1992. *Saudi Arabian General Investment Authority*. 1.3.1992.

²⁰¹ DOUMATO, E. A., 2010, str. 20.

Ibn Sa'úda a jeho v pořadí osmé ženy, Fahdy bint al-^ĀÁsí aš-Šurajm.²⁰² ^ĀAbdulláh byl titulován králem až po smrti bratra, a to v roce 2005.²⁰³

S nástupem ^ĀAbdulláha k moci bylo spojeno očekávání modernizace a liberalizace. K jistým reformním krokům došlo i v tzv. otázce saúdských žen, která se v tuto dobu dostala do popředí. Snaha byla viditelná zejména ve vzdělávání a v profesní oblasti, u ostatních sfér se potvrdilo, že jejich změna je zatím nereálná.

Největší bariérou se pro modernizaci postavení a statusu žen pod taktovkou regenta/krále ^ĀAbdulláha stala opět pevně zasazená pravidla plynoucí z wahhábsticko-tribalistické doktríny a rovněž konzervativní duchovní a úředníci jakožto strážci těchto konceptů. Potíží však také byla absence právního či institucionálního ukotvení jeho reform, které tak mohou působit spíše jako symbolické.²⁰⁴ Bez toho je přetrvávání těchto prvních kroků v emancipaci žen za vlády jeho nástupců značně nejisté. I přes jisté reformní kroky zůstává stupeň zaměstnaných žen z celosvětového hlediska jedním z nejnižších.

4.6.1 Konvence - CEDAW, ILO, UN Women

Za vlády regenta ^ĀAbdulláha došlo k oficiálnímu gestu v podobě podepsání několika mezinárodních konvencí, což mělo obzvláště Západu ukázat snahu Saúdské Arábie podpořit emancipaci žen na pracovišti a zlepšit jejich pracovní možnosti i podmínky.²⁰⁵ Konkrétně se jednalo o podepsání úmluvy CEDAW, ILO a UN Women.

Na zvláštním zasedání Valného shromáždění Spojených národů v New Yorku tematicky koncentrovaném na „Ženy 2000: Genderová rovnost, rozvoj a mír v 21. století“ prohlásil saúdský reprezentant, že *Madžlis aš-šúrá*, tedy poradní rada,²⁰⁶ souhlasila s připojením

²⁰² Fahda patřila do rodiny Rašidovců, sňatek mezi ní a Ibn Sa'údem měl ukončit sváry a nastolit spolupráci mezi odvěkými rivaly.

²⁰³ Vzhledem k tomu, že ^ĀAbdulláh byl regentem a de facto už i vládcem od roku 1995, jsou události, které se odehrály od této doby až do jeho oficiálního jmenování králem (2005), zařazeny do této kapitoly. Během vypracování této práce král ^ĀAbdulláh zemřel (23. 1. 2015), přičemž následně se novým monarchou stal Salmán ze sudajrské linie. Prozatímní vývoj neukazuje přílišné odchylky od ^ĀAbdulláhovi politiky k ženám. Vzhledem však ke krátkému období, kdy je Salmán ve funkci, není možné objektivně hodnotit jeho postoje k zapojení saúdských žen na trhu práce. Z toho důvodu končí v této práci popis vývoje zaměstnanosti saúdských žen během vlády jednotlivých panovníků králem ^ĀAbdulláhem.

²⁰⁴ BERÁNEK, O., 2013, str. 236 – 237.

²⁰⁵ I v roce 2004 však Saúdská Arábie zůstává na 130. místě (ze 142 zemí) v rovnoprávnosti žen na seznamu Světového ekonomického fóra. (The Global Gender Gap Report 2014, 2014. *World Economic Forum*. 2014.)

²⁰⁶ Jedná se o poradní shromáždění, které vzniklo jako reakce na sérii petic ze strany občanů země. Jeho vznik byl oznámen v roce 1992, v rámci Základního zákona (článek 81). K inauguraci pak došlo v následujícím roce. Od roku 2004 má 150 zasloužilých členů (původně 60), většinou příslušníků významných saúdských kmenů. V čele poradní rady stojí mluvčí, jehož post tradičně zastává člen rodiny Ál Šejch. Všichni jsou jmenováni králem na čtyřleté období, přičemž poslední změnu již učinil nový král Salmán, a to 14. 1. 2015. Funkce tohoto

Saúdské Arábie ke Konvenci o odstranění všech diskriminačních prvků vůči ženám (CEDAW), která je považovaná za deklaraci ženských práv.²⁰⁷ Dne 7. 5. 2000 tak skutečně došlo k ratifikaci této konvence, která byla schválena Valným shromážděním OSN již v roce 1979.²⁰⁸ Úmluva však nebyla přijata bez výhrad. Zřejmě nejdůležitější z nich je podmínka, že v případě, že by konvence byla v některém ze svých bodů v rozporu s islámským právem, nebude na ni brán zřetel. Z čehož vychází, že například rodinné právo může být do jisté míry modifikováno, nicméně i přes přijetí konvence nebude zrušeno a zůstane i nadále aplikováno. To se rovněž týká konceptu *mahram*,²⁰⁹ nebo vyžadované genderové segregace.²¹⁰

Podle konvence tak mělo dojít i v Saúdské Arábii k odstranění diskriminačních prvků týkající se žen, vč. těch pracovních. Součástí tak je např. článek 11, který říká, že smluvní strany přijímají všechna opatření, která odstraní diskriminaci žen na pracovišti. První odstavec hovoří o tom, že *...právo na práci je nezczitelným právem všech lidských bytostí*. Zaručuje tedy právo pracovat jak muži, tak ženy. Stejně tak jako mají dle třetího odstavce *...právo svobodné volby povolání a zaměstnání, právo na postup, zajištění místa a na všechny výhody*

---

oficiálního orgánu, který nemá výkonnou moc, je ohlídat konformitu přijímaných zákonů, novel, smluv a koncesí s islámským náboženským právem. Taktéž je v jeho pravomoci vyjadřovat se nejen k ekonomickému, ale i sociálnímu vývoji země. Koncept této instituce odkazuje na *šúrá*. Někteří členové rady si stěžují s přístupem krále, jehož rozhodnutí nejsou konzultována. V roce 2003 bylo ženám umožněno, aby se podílely na fungování této rady, nicméně nikoli jako plnohodnotní členové. Od roku 2006 pak vykonávaly funkci poradců (nikoli ve smyslu členů poradní rady). Až do roku 2013 neměly saúdské ženy možnost jakkoli zasahovat do tohoto orgánu. Až v lednu 2013 král ʿAbdulláh jmenoval 30 saúdských žen, jakožto plnohodnotných členů shromáždění. (EHTESTAMI, A., 2007, str. 926 – 927.; VEJRYCH, J., 2007, str. 178.; CORDESMAN, A., 2003, str. 151 – 152.)

²⁰⁷ Text celé úmluvy viz: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979. *United Nation Human Rights*. 1979.

²⁰⁸ Saudi Arabia, 2007. *Equality without reservations*. 2007.

²⁰⁹ Konkrétně koncept *mahram* je např. v rozporu s článkem 15, který říká, že *...státy, smluvní strany, poskytnou ženám v občanskoprávních záležitostech právní způsobilost, která je totožná se způsobilostí mužů, a stejné možnosti pro uplatnění této způsobilosti...* Ovšem vzhledem k tomu, že se může (v závislosti na interpretaci) jednat o nařízení rozporuplné s islámským právem, může být tento článek ignorován. (Text konvence: Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979. *United Nation Human Rights*. 1979.)

²¹⁰ Jedním z hojně diskutovaných rozporů byl článek 9 druhého odstavce, který nařizoval rovnoprávnost mezi mužem a ženou v otázce určování občanství jejich dětí. Dědění občanství je však dle saúdské legislativy předáváno po otci. Pokud by si saúdská žena vzala muže nesaúdského občanství, jejich syn smí požádat o saúdské občanství ve chvíli, kdy dovrší 18 let. Dcera občanství získá, jen pokud je její otec občanem Saúdské Arábie. (DOUMATO, E. A., 2010, str. 3.)

*a podmínky zaměstnání a právo na získání odborného zaškolení a přeškolení včetně vyučení, specializační přípravy a doškolování.*²¹¹

I přestože se tento krok mohl jevit jako pokrokový a do jisté míry mohl být, v přístupu k ženám byl vzhledem k uvedené výhradě ze strany Saúdské Arábie zachován status quo.²¹² I přes zpochybňování rovnoprávného postavení mužů a žen v zemi, CEDAW vyjádřilo v roce 2008 dokonce menší pochvalu Saúdské Arábii za založení institučního mechanismu, jenž se snaží implementovat zákony a pravidla s cílem poskytnout ženám rovnoprávné zacházení i možnosti na trhu práce. Ovšem kritika ze strany CEDAW zdaleka nemizí, naopak převládá. Stále upozorňuje na to, že by mělo dojít k mnohem rozsáhlejším reformám a změnám, které by skutečně zaručovaly saúdským ženám rovnoprávnost ve všech ohledech.²¹³

Za zmínku stojí taktéž všeobecné rozpravy na pravidelných zasedáních Komise OSN pro postavení ženy. Náplní práce této komise je především vyhodnocovat, zda dochází k plnění úmluvy CEDAW a dalších mezinárodních dokumentů, které nařizují genderovou rovnost ve všech sférách společnosti.²¹⁴ Saúdská Arábie v současné době nemá v komisi své reprezentanty.²¹⁵ Nicméně chce tuto situaci změnit a vyslat své zástupce, aby kandidovali na pozice v této komisi v období 2018 až 2022. V březnu 2015 se konalo v pořadí již 59. zasedání komise v New Yorku, kterého se účastnila i delegace Saúdské Arábie.²¹⁶

Saúdská Arábie je rovněž členem Mezinárodní organizace práce (ILO), přičemž celkem ratifikovala 6 jejich oficiálních konvencí, mezi nimi i tu zaručující genderovou rovnost na pracovišti.²¹⁷ Konkrétně tedy, konvence č. 100 (C100) z roku 1951 zavazuje k rovnému odměňování mužů i žen za vykonanou práci stejné hodnoty. Odměňování zahrnuje nejen

²¹¹ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979. *United Nation Human Rights*.1979.

²¹² Více o problematice CEDAW a Saúdská Arábie např. zde: Perpetual minors: human rights abuses stemming from male guardianship and sex segregation in Saudi Arabia, 2008, str. 34 – 44.

²¹³ Boj proti zmíněnému násilí na ženách může být patrný, nicméně stále chybí zákon, který by ženě v tomto smyslu poskytl právní ochranu. Kritizován je taktéž koncept *mahram*, nebo např. i to, že v Základním zákoně Saúdské Arábie není definována diskriminace žen. Boj proti ní – abstraktnímu a pružnému pojmu - je tak velice obtížný. (Více o kritice ze strany CEDAW např. zde: ABIAD, N., 2008, str. 114 – 115.)

²¹⁴ Commission on the Status of Women, 2015. *UN Women*. 22.4.2015.

²¹⁵ Seznam členských zemí je možné nalézt na oficiálních stránkách UN Women, viz: Membership of the Commission on the Status of Women (45 members), 2015. *UN Women*. 2015.

²¹⁶ Výroční správu, kterou sepsal saúdský poradce Abdulmuhsín al-Aljás pro prezidenta komise, je možné nalézt zde: ALYAS, A., 2015. Autor představuje jednotlivé reformní kroky nejen v oblasti zaměstnání, které v jeho rétorice pomáhají zlepšovat postavení žen a zvyšovat jejich možnosti na trhu práce.

²¹⁷ Dvě úmluvy Saúdská Arábie doposud nepodepsala. Neratifikovanými konvencemi je: č. 87 z roku 1948 (o svobodě sdružování a ochraně práva organizovat se) a č. 98 z roku 1949 (právo organizovat se a kolektivně vyjednávat). (Více viz: International Recognized Core Labour Standarts in Saudi Arabia, 2012. *WLO*. 2012.)

plat, ale i vedlejší pracovní odměny. V roce 2010 toto bylo potvrzeno ministerskou vyhláškou, která zakazovala ...*veškerou diskriminaci mužů, nebo žen v otázce určování výše mzdy za odvedenou práci totožné validity.*²¹⁸ Konvence č. 111 (C111) z roku 1958 pak nařizuje odstranění jakékoli diskriminace na pracovišti, přičemž je explicitně zmíněn zákaz diskriminace na základě pohlaví. Report Světové obchodní organizace (WTO)²¹⁹ z roku 2012 však hovoří o tom, že nemá žádnou informaci o tom, že by byla tato vyhláška v praxi aplikována. Taktéž kritizuje, že v zemi není žádný konkrétní zákon, který by chránil ženu před sexuálním obtěžováním na pracovišti, před nímž má ženu bránit pouze dodržení striktní segregace od mužů.²²⁰ V roce 2014 však na návštěvě v Rijádu generální ředitel ILO Guy Ryder ocenil snahu saúdské politiky zvýšit zaměstnanost mladé generace a zejména saúdských žen v soukromém sektoru.²²¹

V červnu 2010 (oficiální vznik až 1. 1. 2011) byla pod záštitou OSN vytvořena nová organizace UN Women (Entita spojených národů pro genderovou rovnost a zplnomocnění žen), která vznikla spojením 4 agentur (UNIFEM, INSTRAW, DAW, OSAGI). Jejím hlavním poselstvím je docílit genderové rovnosti ve členských zemích OSN a prosadit v nich práva žen, zejména působením a spoluprací s oficiálními orgány a institucemi.²²² Výkonná rada UN Women se skládá z volených zástupců 41 členských zemí, mezi něž se dostal i reprezentant Saúdské Arábie. Své místo má země zaručené až do roku 2016.²²³

UN Women podporuje ženy v jejich emancipační činnosti, například prostřednictvím svých stránek poblahopřála první saúdské ženě, která jako první Saúdka a nejmladší Arabka překonala Mount Everest (Raha Muhárrak). Organizace to vnímá jako dílčí a viditelný symbol

²¹⁸ International Recognized Core Labour Standarts in Saudi Arabia, 2012. *WLO*. 2012.

²¹⁹ Saúdská Arábie z ekonomických důvodů dlouhodobě usilovala (od r. 1993) o to, aby se stala členem WTO, kterýmž se nakonec stala v roce 2005. Podmínkou pro vstup však byla liberalizace ekonomiky v zemi, zejm. v souvislosti s ochranou zahraničních investorů. (Více viz zde: CORDESMAN, A., 2003. str. 337 – 340.)

²²⁰ III. Saudi Arabia's Obligations under International Law, 2008. *Human Rights Watch*. 2008.

²²¹ TAGO, A. H., 2014. *Arab News*. 27.9.2014.

²²² About UN Women, 2010. *UN Women*. 2010.

²²³ Írán často bývá srovnáván se Saúdskou Arábií v otázkách diskriminace, resp. postavení žen. Jeho zástupci taktéž kandidovali do výkonné rady UN Women, nicméně dostali nejméně hlasů. Některé zpravodajské servery se domnívají, že je to kvůli nekonsolidovaným vztahům se Spojenými státy americkými, které je naopak udržují velice vřelé se Saúdskou Arábií. Kompletní seznam členských zemí je možné nalézt na oficiálních stránkách organizace. (Názory na přijetí Saúdské Arábie je možno dohledat např. zde: ELTAHAWY, M., 2010. *INSIGHT*. 13.11. 2010.; PLETT, B., 2010. *BBC*. 9.11.2010. Kritika kandidatury Íránu a Saúdské Arábie je dostupná např. zde: LIEBERMAN, A., 2010. *Womens eNews*. 10.11.2010.)

iniciativy saúdských žen pro úsilí bořit společenská tabu a prolomit překážky bránící ženám v rozvoji.²²⁴

4.6.2 Pracovní právo

Kromě podpisu mezinárodních úmluv došlo k jisté snaze zaručit ženám pracovní práva i na národní úrovni. V dubnu 2004 Rada ministrů schválila vyhlášku číslo 120, která měla pomoci zvýšit účast žen na trhu práce. Posléze byl zřízen Národní výbor žen,²²⁵ jehož předsedkyní se stala Húda ʿAbd ar-Rahmán al-Džilásí.²²⁶

Důležitým oficiálním krokem s cílem zlepšit pracovní možnosti saúdských žen byla však modifikace zákoníku práce (*nazám al-ʿámal*) z roku 1969,²²⁷ k níž došlo v roce 2006. Nový zákoník měl upravovat pracovní podmínky tak, aby se i ženy mohly podílet na ekonomickém rozvoji země. Anglický překlad jeho názvu zní *Labour Law and Workmen (nizám al-ʿámal wa al-ʿámál)*. Anglický pojem *workmen*, který může asociovat genderovou diskriminaci a někdy je v tomto smyslu i uváděn, jako jasný důkaz rozdílného přístupu k mužům a k ženám, je ve skutečnosti ustáleným pojmem, který se používá v rámci legislativy a je v tomto ohledu synonymní ke stejnojmennému a obecnějšímu termínu *workers*.²²⁸ Nové pojmenování saúdského zákoníku práce pak ze svého názvu výraz *workmen* vypustilo, navíc ihned z úvodu vysvětluje, že termín *worker* užitý v dokumentu zahrnuje muže i ženu. Explicitní vyjádření feminity je v saúdském zákoníku z roku 1969 možno nalézt několikrát. V prvním případě, ve článku 87 je stanoven princip, na jehož základě by mělo dojít k vyplácení mzdy při ukončení pracovní smlouvy. Zde je uvedeno, že k ukončení pracovní smlouvy může dojít kvůli

²²⁴ MORGAN, K., 2013. *CNN*. 13. 8. 2013.

²²⁵ Ten společně s Obchodním výborem žen – Obchodní komora Východní provincie (vznik 1999), Obchodním fórem saúdských žen ve Východní provincii (vznik 2000), Centrem Chadídži bint Chuwajlíd pro podnikatelky – Komora obchodu a průmyslu v Džiddě (vznik 2004) a Ženskou komunitou saúdské komory obchodu a průmyslu – Komora obchodu a průmyslu v Rijádu (vznik 2004) podporuje zaměstnanost žen v soukromém sektoru. Jednotlivé výbory poskytují podporu fungujícím podnikům, pomáhají vytvořit nové, lobují za zrušení překážek, které limitují ženy ve výkonu práce, aby byly ženy zplnomocněny v oblasti ekonomické i sociální. Snaží se ženám poskytovat informace týkající se zaměstnání i dostupných školení a kurzů, které mohou zvýšit jejich kvalifikaci. (OECD, 2012, str. 75.)

²²⁶ AL-MUNAJJED, M., 2010, str. 7.

²²⁷ Jeho anglická verze je dostupná na internetových stránkách saúdského velvyslanectví ve Washingtonu DC: *Labour Law and Workmen: Royal Decree No. M/21 I., 1969. Royal Embassy of Saudi Arabia in Washington DC. 1969.*

²²⁸ Obdobná situace je například i v českém zákoníku práce. I český výraz *zaměstnanci* zahrnuje muže i ženu, a to i přestože původní konotace byla maskulinního charakteru. Jedná se tedy o ustálený výraz, který zahrnuje obě pohlaví a kvůli legislativní zdrženlivosti nebude měněn, jelikož by to vyžadovalo změnu mnoha dalších zákonů.

manželství pracovnice (dosl. *workwoman*) či porodu jejího potomka.²²⁹ Ve druhém případě je v článku 101 vysvětleno, že termínem „námořník“ (*behár*) se nspecifikuje pohlaví, nýbrž zahrnuje obě dvě. Je to muž, nebo žena, ...*kteřá se ujala financí lodi, či práce na její palubě.*²³⁰ Ve třetím případě je ve článku 144 zmíněno, že pokud ...*zaměstnavatel zaměstnává více jak padesát žen, je povinnen zajistit kvalifikovanou osobu, která by se starala o děti zaměstnankyň.* Velice důležitý je článek 160, který zakazoval vykonávat práci ženám v prostředí, kde by byli i muži a nebyla by tak zaručena segregace a ve státní rétorice ochrana ženy.²³¹ Následně se článek 164 až 169 dotýká zejména mateřství, přičemž nařizuje, jak se zaměstnavatel musí chovat k ženě, je-li těhotná.²³² V ostatních případech je pracovník vyjádřen slovy *workman*, tedy zaměstnanec.

Vrátíme-li se k nové právní reguli z roku 2006, můžeme poznamenat, že do jisté míry nabízí ambivalentní interpretaci. Článek 3 se jeví pozitivně, co se týče rovných genderových možností a šancí na vlastní realizaci na poli práce. Je zde tedy uvedeno, že ...*práce je právem každého občana a všichni občané si jsou rovni v právu pracovat.* Vzápětí však článek 4 říká, že všichni, kteří budou implementovat tento nový zákon do praxe, musí tak činit s ohledem na islámské právo, které je vnímáno jako nadřazené. Vše tedy musí být vykonáno v souladu s ním, což znamená, že například i genderová segregace, která již není explicitně zapovězená, zůstává, resp. s ohledem na interpretaci může zůstat nadále platná, což vzápětí výrazně potvrdili i duchovní.²³³ Taktéž článek 149 je z pohledu kulturní tradice postaven tak, aby ženu chránil, západní názory to však vnímají mnohdy jako diskriminační. Článek tedy říká, že ženy mohou pracovat ve všech oblastech, které ...*jsou vhodné jejich přirozenosti,*... což vylučuje ženu z oborů, které ...*mohou mít škodlivý dopad na její zdraví a mohly by ji*

²²⁹ Labour Law and Workmen: Royal Decree No. M/21 II., 1969. *Royal Embassy of Saudi Arabia* in Washington DC. 1969.

²³⁰ Labour Law and Workmen: Royal Decree No. M/21 II., 1969. *Royal Embassy of Saudi Arabia* in Washington DC. 1969.; NEULIEP, J. W., 2011, str. 226.

²³¹ Labour Law and Workmen: Royal Decree No. M/21 III., 1969. *Royal Embassy of Saudi Arabia* in Washington DC. 1969.

²³² Labour Law and Workmen: Royal Decree No. M/21 III., 1969. *Royal Embassy of Saudi Arabia* in Washington DC. 1969.

²³³ Samozřejmostí jsou tedy i nadále oddělené vchody/východy, výtahy, kanceláře, pracovní haly ad., aby nemohlo dojít k porušení genderové segregace. V důsledku velkých výdajů, které by musely být vynaloženy na zřízení takového separovaného prostředí, je pak způsobeno, že soukromý sektor neusiloval o zaměstnávání žen, pouze však do té doby, dokud nepřišly státní dotace na vytvoření vhodného prostředí v rámci tzv. saúdizace. (TROEMEL, M., 2013, str. 347.)

vystavit určitým rizikům... Například je tak ...zakázáno zaměstnat ženu v oblasti hazardu.²³⁴ Nový pracovní zákoník reguluje i pracovní oblasti, v nichž žena nesmí být zaměstnána. Nebezpečnou prací se myslí ty činnosti, při nichž by mohlo dojít k újmě na zdraví. Žena je tak vyloučena z práce v oblasti energetiky, kanalizačním systému, ropném, nebo plynovém průmyslu. Žena by taktéž neměla být přijata na pozice, které vyžadují práci v noci, přičemž výjimky může povolit ministr.²³⁵ Ženy tak nesmí například ve fabrikách pracovat před 6 hodinou ranní a po 5 hodině odpolední.²³⁶

Dále zákon reguluje pravidla související s porodem dětí, mateřskou dovolenou či návratem do práce. Celá kapitola IX (článek 149 až 160) je věnována problematice zaměstnanosti žen. Pokud se žena rozhodne ukončit pracovní poměr kvůli těhotenství, je to možné, bez toho aniž by musela zaměstnavateli dané společnosti platit odškodné. Naopak zaměstnavatel je povinen ženě vyplatit tzv. *End of Service Benefit*, o čemž pojednává článek 2.²³⁷ Povinnost vyplatit finanční částku platí, pokud se žena rozhodne opustit zaměstnání do šesti měsíců od její svatby, či do tří měsíců od porodu.²³⁸

Období těhotenství a mateřské dovolené regulují články 151 až 157. Po celou dobu těhotenství, až po porod by zaměstnavatel měl ženě hradit lékařskou péči. Taktéž je zakázáno dát v období mateřské dovolené ženě výpověď, nebo jakékoli varování, které by směřovalo k ukončení pracovního poměru. Tolerovány musí být i zdravotní komplikace, které by byly způsobené těhotenstvím a nepřekročily by délku 180 dní. Pokud by však bylo zjištěno, že žena během tohoto období, nebo během mateřské dovolené pracovala pro jiného zaměstnavatele, může dojít k okamžitému ukončení pracovního poměru, přičemž žena ztrácí nárok na mzdu a je povinna navrátit zaměstnavateli všechny výdaje, které jí vyplatil v době těhotenství (zdravotní péče i plat). Na mateřskou dovolenou žena může odejít čtyři týdny před porodem, vrátit se může do šesti týdnů po něm.²³⁹ Zaměstnavatel však není povinen poskytnout ženě tu samou pozici, kterou měla před odchodem na mateřskou dovolenou. V tomto období zaměstnavatel ženě platí polovinu jejího platu,

²³⁴ Labour Law: Royal Decree No. M/21, 2005. *Saudi Arabian Investment Authority*. 27.9.2005.

²³⁵ MUHAMMAD, F., 2014. *Saudi Gazette*. 23.9.2014.

²³⁶ Saudi women urged to hike private sector participation, 2014. *Saudi Gazette*. 7.6.2014.

²³⁷ End of Service Benefits Calculation, 2014. *Life in Saudi Arabia*. 2014.

²³⁸ Rights of Women under Saudi Labor Law, 2014. *Life in Saudi Arabia*. 2014.

²³⁹ Labour Law: Royal Decree No. M/21, 2005. *Saudi Arabian Investment Authority*. 27.9.2005.

pokud byla na jedné pozici jeden rok a více, celou výši platu pak pokud vykonávala zaměstnání tři roky a více.²⁴⁰

Dle článku 154 je žena, která po porodu nastoupí opět do práce, oprávněná využívat až hodinovou přestávku denně určenou výhradně na kojení svého novorozence. Tato pauza by měla být ženě započítána do odpracovaných hodin a neměla by tak ve svém důsledku znamenat snížení měsíční mzdy.²⁴¹

Podle nových regulí je zaměstnavatel dále povinen přihlídnout k tomu, zda je jeho zaměstnankyně zároveň i matkou. Pokud zaměstnavatel zaměstnává 50 žen a více, které mají děti, je povinen poskytnout jim služby hlídání dětí, kterým je pod 6 let, přičemž jich musí být nejméně 10. Pokud by zaměstnával 100 žen a více může po něm ministerstvo vyžadovat, aby vytvořil dětské centrum na hlídání, a to v blízkém okolí pracoviště. Může se však domluvit i s dalšími zaměstnavateli a vytvořit za tímto účelem společnou školku.²⁴² Nedostatek dětských center patří k velkým bariérám, které ženám brání v pracovní realizaci. V polovině 90. let bylo dle odhadů v celé zemi přibližně pouze 20 center poskytujících denní péči o děti předškolního věku. Mnoho žen v důsledku této mezery v sociálním systému nemohlo nastoupit do práce, jelikož neměly nikoho, kdo by jejich děti hlídal. I přestože se situace lepší, stále není ideální. Z těchto důvodů si tak ženy často snaží najít práci z domova, nebo pokud jim to možnosti dovolí, zakládají soukromé podniky jako salóny krásy, fotografické ateliéry aj., které mohou provozovat v rámci svého obydlí.²⁴³

Zaměstnavatel je dále povinen poskytnout ženám místnost, či prostory pro odpočinek, a to dle článku 158.²⁴⁴

Pokud by žena ovdověla, má nárok podle posledního článku kapitoly IX. na nejméně patnáctidenní plně placenou dovolenou.²⁴⁵

Podle starého i nového zákoníku harmonizující se saúdským výkladem a pojetím šarí'cy, není rozdíl mezi mužem a ženou ve vlastnictví. Oba dovršením 16. roku získávají právo vlastnit, kontrolovat a užívat peníze. Z tohoto pohledu tak vlastní mzda nemůže být v rozporu s právním systémem země. Dle islámského práva má muž povinnost zabezpečit ekonomicky

²⁴⁰ Labour Law: Royal Decree No. M/21, 2005. *Saudi Arabian Investment Authority*. 27.9.2005.

²⁴¹ Labour Law: Royal Decree No. M/21, 2005. *Saudi Arabian Investment Authority*. 27.9.2005.

²⁴² Labour Law: Royal Decree No. M/21, 2005. *Saudi Arabian Investment Authority*. 27.9.2005.

²⁴³ TROEMEL, M., 2013, str. 346 – 347.

²⁴⁴ Labour Law: Royal Decree No. M/21, 2005. *Saudi Arabian Investment Authority*. 27.9.2005.

²⁴⁵ Labour Law: Royal Decree No. M/21, 2005. *Saudi Arabian Investment Authority*. 27.9.2005.

rodinu, přičemž ženy výdělek je pouze její vlastní. Současná doba však ukazuje, že jsou i případy, kdy plat muže nestačí a hodnotnou vlastností nevěsty je pak její vlastní plat, který může přispět k chodu rodiny.²⁴⁶

4.6.3 Dialog mezi saúdskými ženami a režimem

Zpravodajský server Saudi Gazette uvádí, že některé saúdské ženy vládu krále ^ĉAbdulláha nazývají „zlatým věkem“, a to kvůli tomu, že podporoval jejich emancipaci jak na poli vzdělání, tak i v zaměstnání.²⁴⁷ Modernizační kroky ovšem byly činěny i z jiných důvodů než z osobního přesvědčení, sice z vnitropolitických i nadnárodních. Mezi nejdůležitější důvody, které bychom mohli spojit se snahou zlepšit postavení žen, patřila obava z rostoucí nespokojenosti domácího nezaměstnaného obyvatelstva a taktéž tlak Spojených států amerických po tzv. 9/11 a po rostoucí hrozbě nárůstu teroristických útoků i na území Saúdské Arábie, zejména po dvou sebevražedných atentátech v Rijádu v roce 2003. V tuto dobu se na monarchii upřela mezinárodní pozornost. Saúdský režim byl nucen nápadně a zřetelně dokázat, že brojí proti terorismu a extremismu, nikoli proti Západu a jejímu typu demokratických principů. Stále ještě korunní princ ^ĉAbdulláh tak zintenzivnil důraz na liberalizaci domácí politiky a sociálních reforem. Součástí cíle bylo i zlepšit postavení saúdských žen. Vstřícným krokem tak bylo spuštění národního dialogu sponzorovaného z vládních prostředků, následovaného procesem modernizace školství a politikou, která usilovala o vytváření nových pracovních míst pro ženy v rámci tzv. saúdizace. Stejně jako je v Saúdské Arábii žena vnímána jako symbol čistoty náboženství a státu, i na Západě je její „nesvoboda“ vnímána jako viditelný znak nedemokratického režimu, který svým vlivem a mocí pěstuje v lidech extremismus. Žena se tak v tomto ohledu stává místem střetu modernity a uchování konzervativních tradic saúdského státu.

²⁴⁶ DELONG-BAS, N., 2009, str. 20.

²⁴⁷ Nejen domácí publikum, ale i zahraniční tisk jej označoval za obhájce vzdělanosti a zaměstnanosti saúdských žen, např. zpravodajský server the Washington Post. (Více viz např.: MUHAMMAD, F., 2015. *Saudi Gazette*. 23. 1. 2015.) V období svého regenství se ^ĉAbdulláh nechal slyšet, že až se stane králem, učiní své první interview se ženou. Nakonec se tak stalo ve Spojených státech amerických ve známém televizním pořadu Barbary Walters. Baraba Walters se jej zeptala, na restriktce, kterými jsou dle ní saúdské ženy sužovány, načež ^ĉAbdulláha uvedl, ... *Věřím v práva žen, má matka je žena, má sestra je žena, má dcera je žena, má manželka je žena. Věřím, že přijde den, kdy ženy budou moci řídit. Ve skutečnosti, ženy v rurálních oblastech řídí...* Uvedl, že země chce zavést reformy, ...*ty však zaberou nějaký čas. Naši lidé se teprve otevírají světu. Já věřím, že s postupem dnů, je v budoucnu všechno možné.* (Transcript: Saudi King Abdullah Talks to Barbara Walters, 2005. *Abc NEWS*. 14.10.2005.)

Ještě před počátek dialogu, se konalo každotýdenní fórum, které bylo pořádáno králem, resp. guvernéry jednotlivých provincií. Toto fórum bylo určené všem občanům země, kteří měli potřebu vznést stížnost proti porušení spravedlnosti, nebo chtěli podat osobní žádost. Jednalo se o jednu z mála možných cest, jak se zapojit či vyjádřit ke státní politice. Ženy se fóra tradičně nesměly účastnit osobně, nicméně směly své připomínky, nebo náměty posílat v písemné podobě. V praxi to pak vypadalo tak, že mnoho z nich v den konání schůze stálo před budovou a snažilo se své petice prostrčit okýnkem limuzíny kompetentním osobám, jelikož se obávaly, že by se jejich náměty nemusely k dotyčným osobám dostat. V roce 2003 vzešla ze strany občanů Saúdské Arábie série petic, které byly adresované tehdejšímu korunnímu princovi ^cAbdulláhovi.²⁴⁸ Spíše však v důsledku mezinárodní pozornosti oznámil dne 23. 8. 2003 ^cAbdulláh založení nezávislé národní instituce, sice *Centra krále ^cAbd al-^cAzíze pro národní dialog*, jehož smyslem bylo otevřít problematické otázky a vyřešit společenské záležitosti, které mohou vést k extremistickým názorům či činům.²⁴⁹ Vytvoření centra pro dialog bylo určitým krokem kupředu, zejména v tom ohledu, že nabízelo pocit nové, větší leč stále limitované participace na politickém dění a bylo jistou nadějí, že se mohou zlomit společenská tabu týkající se například žen. Dialog je taktéž vnímán jako jeden z principů demokracie, což mělo na mezinárodní sféře jasně ukázat snahu saúdského režimu o liberalizaci.

Do roku 2014 celkem došlo k uspořádání devíti konferencí,²⁵⁰ přičemž hlavní aktéři diskuzí byli zvoleni samotným ^cAbdulláhem. Jednalo se o do počtu skromné sdružení reprezentantů z různých částí společnosti, kteří se v průměru dvakrát ročně sešli s cílem diskutovat a rozebírat problematické národní otázky.²⁵¹ Mezi primární témata patřily standardy ve vzdělávání, problematika národní jednoty, očekávání mladé generace, způsoby potlačení

²⁴⁸ Např. petici z ledna 2003 podepsalo 107 občanů, mezi jejichž požadavky patřilo zavedení občanských voleb do *madžlis aš-šúrá*, pro ukončení korupce a zrušení cenzury. V březnu téhož roku podepsalo petici za větší práva ší'itů, za náboženskou svobodu více jak 400 občanů. V září 2003 pak byla odeslána petice nazvaná „Obrana národa“ s 306 podpisy sunnitů, ší'itů, mužů i žen, součástí bylo i zvýšení možností pro ženy. Konkrétně signatáři požadovali *svobodu slova, politické reformy, boj proti korupci, nezaměstnanosti, chudobě, druhotnému statusu žen, extremismu a netoleranci*. (NAZIR, S., 2005, str. 268.)

²⁴⁹ Národní dialog měl pomoci potlačit extremismus v zemi, který v roce 2003 vrcholil i v Saúdské Arábii, a to četnými teroristickými útoky primárně na mezinárodní cíle. Předcházejícím impulsem pro vznik dialogu byl útok z 9/11 2001.

²⁵⁰ Podrobněji o konferencích například zde: KECHICHIAN, J. A., 2013.

²⁵¹ SAKR, N., 2008, str. 392.

radikalismu, či esenciální role ženy ve společnosti.²⁵² Za pozitivum můžeme označit fakt, že mezi sedmdesáti vybranými intelektuály každé konference nechyběly ženy nebo například šíříté. Dialog měl spojit jedince z různých společenských kruhů i míst země. Navzdory funkci se jednalo o bezprecedentní záležitost. V pořadí 3. národní konference, která se konala v Medíně v červnu 2004, nesla název Ženy: jejich práva, povinnosti a vzdělání. Zúčastněné ženy ve své řeči upozorňovaly na to, že v současné době v zemi absolvuje více mužů než žen, nicméně jsou to ženy, které jsou na trhu práce stále marginalizovány.²⁵³ ^cAbdulláh během této konference zavedl téma na jednu z největších bariér, která brání ženám v pracovní realizaci, a to na dopravu. Navrhl, aby byla vytvořena speciální skupina, která by se pokusila vyřešit tuto otázku.²⁵⁴ Ženy, které se aktivně zúčastnily této konference, připomínaly potřebu genderové rovnosti, ze strany zástupců vládnoucího aparátu byl zase kladen důraz na to, že žena je *...vitální součástí rozvoje země. Zaujímá prominentní postavení ve společnosti, které jí určil islám...*²⁵⁵ Na této konferenci nakonec bylo přijato celkem devět bodů, jejichž nastolením by mělo dojít ke všeobecnému zlepšení postavení ženy ve společnosti. Jedním z nich byla *...Potřeba zdůraznit výjimečnost a důležitost role, kterou žena zastává v rodině, která je její primární povinností, avšak toto všechno musí být činěno, bez toho aniž by došlo k opominutí jejího práva pracovat a vydělávat. Tento cíl je plně kompatibilní s islámským právem... Technologické vymoženosti a prostředky elektronické komunikace by měly být využity k tomu, aby rozvinuly pracovní možnosti pro ženy.*²⁵⁶ Nicméně Madawí ar-Rašíd uvádí, že na konferenci nebyl hlas přítomných žen jednotný. Stejně jako se ozývaly silné názory žádající větší práva pro ženy, výrazné byly i ty, které hájily tradiční roli ženy a zastávaly udržení genderové segregace a norem limitující pracovní možnosti žen.²⁵⁷

V roce 2008 se uskutečnila v pořadí 7. národní konference v rámci projektu národního dialogu. Ta se konala v duchu tématu Trh práce a zaměstnanost: Dialog mezi

²⁵² CORDESMAN, A., 2005, str. 383.

²⁵³ Řešila se otázka rozvodu, péče o děti v případě rozvodu, domácí násilí apod. Jedním z nejznámějších případů, kdy žena nakonec dostala děti do své péče, je kauza známé televizní osobnosti Ranji al-Báz. Ta čelila domácímu násilí ze strany manžela, načež si v nemocnici nechala svá zranění nafotit, a to i přes nesouhlas rodiny. Díky fotografiím byl nejen dovolen a učiněn rozvod, ale Ranja získala i děti do své péče, přičemž její bývalý manžel získal právo pravidelné péče, poté co děti dovrší 7 roku. (KECHICHIAN, J. A., 2013, str. 74.)

²⁵⁴ KECHICHIAN, J. A., 2013, str. 73.

²⁵⁵ KECHICHIAN, J. A., 2013, str. 81.

²⁵⁶ Další body se dotýkaly například poručnictví (koncept *mahram*), potřeby zřídit státní organizace, které by řešily otázku ženy v kontextu rodiny, nebo například toho, že by masová státní média měla řešit problematiku žen, aby se jejich práva i povinnosti staly pro širokou veřejnost známější. (KECHICHIAN, J. A., 2013, str. 82.)

²⁵⁷ AL-RASHEED, M., 2013, str. 148.

společností a pracovními institucemi. Výsledkem tohoto setkání bylo vypsání 132 kurzů, které měly zvýšit kvalifikaci více jak 7 000 saúdským mužům i ženám, aby mohli lépe konkurovat expatriotům. Cílem bylo zvýšit participaci saúdských občanů a občanek i v soukromém sektoru. Například byl předložen návrh, aby bylo založeno více institucí, jejichž služby by byly určeny pouze pro ženy a zaměstnávaly by tak opět pouze ženy, ideálně saúdské občanky.²⁵⁸ Dále byly vzneseny požadavky na zaměstnavatele, který by dle nich měl být schopen zprostředkovat svým zaměstnankyním dopravu, nemají-li možnost zařídit si vlastní.²⁵⁹

V roce 2003 byla založena saúdská Národní organizace pro lidská práva, přičemž ze 41 jmenovaných členů bylo 9 žen.²⁶⁰ Spolupráce saúdských žen a mezinárodních organizací či skupin bojující za lidská práva je komplikovaná zejména z toho důvodu, že je jejich vzájemná komunikace a kooperace je monitorovaná vládou, která v tomto ohledu zastává pozici jakéhosi nechtěného prostředníka. Ve skutečnosti v zemi nesmí existovat žádná organizace, která by nebyla oficiálně registrovaná. To vládě umožňuje bez soudního postihu organizaci okamžitě a nerušeně zrušit. Freedom House udává, že v zemi nemůže z tohoto důvodu existovat žádná organizace nezávislého charakteru. Upozorňování na porušování práv žen tak lze učinit jen se zachováním respektu k islámským tradicím a úctou k vládnoucí rodině a režimu.²⁶¹

Zvýšení pracovních možností pro ženy se neřešilo jen na domácích konferencích. V lednu 2004 se konalo mezinárodní ekonomické fórum v Džiddě, jehož se zúčastnil i devatenáctičlenný ženský ekonomický výbor. Předsedkyní výboru byla princezna, dcera krále ^cAbdulláha, Adela bint ^cAbdulláh.²⁶² Na tomto fóru, v sále, kde byli přítomni muži i ženy, veřejně promluvily i některé ze saúdských žen, především podnikatelky. Freedom House dokonce popisuje, že některé saúdské ženy se fóra účastnily bez hidžábu. Hlavním kritikem této události, resp. nesegregovaného prostředí byl tehdejší velký muftí Saúdské Arábie.²⁶³

²⁵⁸ KECHICHIAN, J. A., 2013, str. 94 – 95.

²⁵⁹ Seventh National Dialogue Forum on employment begins in Buraydah, 2008. *Royal Embassy of Saudi Arabia*. 2008.

²⁶⁰ CRYSTAL, J., 2005. *UNHCR*. 14.10.2005.

²⁶¹ CRYSTAL, J., 2005. *UNHCR*. 14.10.2005.

²⁶² RAMADY, R. A., 2010, str. 201.

²⁶³ CRYSTAL, J., 2005. *UNHCR*. 14.10.2005.

Další fórum Ženy a rozvojové cíle tisíciletí týkající se saúdských žen se pod záštitou OSN uskutečnilo v roce 2005 v Rijádu.²⁶⁴

4.6.4 Percentuální zachycení zaměstnaných žen za vlády ĆAbdulláha

Jak již bylo nastíněno, na konci 20. století byla sociální situace v Saúdské Arábii nejistá. Země se potýkala s vysokou porodností,²⁶⁵ s vysokým procentem mladých vzdělaných lidí, kterým však nebyla schopna zajistit dostatek pracovních pozic, a to bez ohledu na pohlaví. Co se týče mladé generace dívek a žen od 15 do 24 let, v roce 1999 statistiky zjištěné OSN udávají, že nezaměstnanost dosáhla 26,5 %. V roce 2001 se dle OSN již jednalo o 31,5 %, v roce 2006 49,3 %.²⁶⁶ Poslední rok, který je ve statistice zahrnut, je rok 2012, v němž dle OSN nebylo v Saúdské Arábii zaměstnáno 54,4 % saúdských dívek a žen uvedeného věku, v číslech hovoříme tedy přibližně o miliónu z nich.²⁶⁷ Celková nezaměstnanost mezi ženami produktivního věku, tedy od 15 do 55 let se v roce 2013 pohybovala okolo 33 %.²⁶⁸ Jak ukazuje Tabulka 5, mezi rokem 2011 a 2013 došlo mezi saúdskými ženami jen k minimálnímu poklesu nezaměstnanosti, tedy o 0,2 %.²⁶⁹

Tabulka 5 Ukazatel nezaměstnanosti saúdských obyvatel mezi léty 2011 až 2013.

Percentages			Numbers			Year
Total	Female	Male	Total	Female	Male	
12.4	33.4	7.4	585,727	302,797	282,930	(2011)
12.1	35.7	6.1	602,853	358,870	243,983	(2012)
11.2	33.2	6.1	622,533	361,141	261,392	(2013)

Přejdeme-li od nezaměstnanosti k zaměstnanosti, zjistíme, že dle statistik zveřejněných na stránkách OSN došlo za vlády krále ĆAbdulláha k mírnému navýšení počtu pracujících žen. Příložená tabulka 6 zachycuje zaměstnanost mezi občany Saúdské Arábie za deset let, tedy mezi rokem 1992 a 2012. První řádek ukazuje v procentech celkovou zaměstnanost, druhý

²⁶⁴ Zúčastnilo se jej 150 saúdských žen z různých pracovních odvětví – učitelky, sociální pracovníce, mediální expertky, ekonomky.

²⁶⁵ Mezi 70. a 80. léty bylo dle Freedom House v zemi zakázáno užívat antikoncepci. (CRYSTAL, J., 2005. *UNHCR*. 14.10.2005.)

²⁶⁶ Podle Měnového mezinárodního fondu byla pak celková nezaměstnanost mladé saúdské generace do 29 let v roce 1999 20%, v roce 2006 ukazovala 30% a v roce 2009 byla odhadována 27%. Více viz: Saudi Arabia: Selected Issue: Country Report No. 13/230, 2013. *International Monetary Fund*. 15.7.2013.

²⁶⁷ Youth unemployment rate, aged 15-24, women, 2014. *Millenium Development Goals Indicators*. 2014.

²⁶⁸ RAJKHAN, S. F., 2014, str. 21.

²⁶⁹ Employment Plan 2014: Saudi Arabia, 2014. *G20*. 2014.

řádek zobrazuje zaměstnanost mezi saúdkými muži a poslední pak mezi saúdkými ženami. V roce 1992 byla zaměstnanost saúdkých žen dle statistik OSN stanovena na 13,8 %, o dvacet let později, již za vlády krále ^cAbdulláha, pak vzrostla o 2,2 % tedy na 16 %.²⁷⁰

Tabulka 6 Poměr zaměstnanosti - celková zaměstnanost, muži, ženy

1992	1999	2000	2001	2002	2006	2007	2008	2009	2011	2012
49,7 ^{3,5,13}	47,0 ^{3,5,12}	47,0 ^{3,5,12}	46,3 ^{3,5,12}	45,2 ^{3,5,12}	47,5 ^{3,5,12}	47,7 ^{3,5,9,12}	47,7 ^{3,5,9,12}	47,2 ^{3,5,12}	50,1 ^{3,5,12}	50,8 ^{3,5,9,12}
74,0 ^{3,5,13}	70,8 ^{3,5,12}	72,4 ^{3,5,12}	71,6 ^{3,5,12}	70,5 ^{3,5,12}	70,8 ^{3,5,12}	71,4 ^{3,5,9,12}	71,7 ^{3,5,9,12}	71,5 ^{3,5,12}	73,9 ^{3,5,12}	75,0 ^{3,5,9,12}
13,8 ^{3,5,13}	15,5 ^{3,5,12}	14,4 ^{3,5,12}	14,1 ^{3,5,12}	13,7 ^{3,5,12}	15,8 ^{3,5,12}	15,6 ^{3,5,9,12}	15,3 ^{3,5,9,12}	14,6 ^{3,5,12}	16,0 ^{3,5,12}	16,0 ^{3,5,9,12}

4.6.5 Veřejný a soukromý sektor

Veřejný sektor z více jak 90 % procent zaměstnává saúdké občany, muže i ženy, zbytek zaměstnanců tvoří gastarbeiteři. Oproti soukromému sektoru, nabízí mnoho výhod, od finančních příspěvků, vyšších platů, přes

Tabulka 7 Veřejný sektor - zaměstnanost

komfortnější práci, kratší pracovní dobu, po všeobecně lepší pracovní podmínky. Navíc, vzhledem k tomu, že se jedná o pracovní pozice vytvořené státem, jsou oproti soukromému sektoru lépe zajištěné problematické sociální záležitosti, jako např. segregace pracoviště.

V roce 2003 bylo dle 7. národního rozvojového plánu v této oblasti zaměstnáno 89 % saúdkých žen v produktivním věku, přičemž ty tvořily

necelých 30 % ze všech zaměstnanců veřejného sektoru.²⁷¹ Podíváme-li se na konkrétní čísla, podle rozboru vydaného SAMA²⁷² v roce 2013, jehož výsledky jsou shrnuty v tabulce 7, bylo v roce 2007 ve vládním sektoru zaměstnáno téměř 253 000 saúdkých žen, v roce 2011 pak lehce přes 302 000. Podle tabulky 8,²⁷³ která byla taktéž zveřejněná na webových stránkách

Saudi				
Year	Males	Females	Total	Growth rate
2007	508,006	252,989	760,995	3.7
2008	552,718	275,128	827,846	8.8
2009	583,989	282,785	866,774	4.7
2010	589,627	295,088	884,715	2.1
2011	616,748	302,360	919,108	3.9

Source: Ministry of Civil Service.

²⁷⁰ Youth unemployment rate, aged 15-24, women, 2014. *Millenium Development Goals Indicators*. 2014.

²⁷¹ AL-MUNAJJED, M., 2010, str. 5.

²⁷² V anglickém jazyce Saudi Arabia Monetary Agency vznikla v roce 1952, přičemž se jednalo o projekt saúdké vlády a Spojených států amerických. Měla fungovat jako centrální banka jen v souladu s islámským právem, resp. se saúdkým islámským právem. I přestože se snaží být na saúdké vládě nezávislá, stále je jí zodpovědná. (Více viz např. LESSAMBO, F., 2013, str. 73. nebo taktéž RAMADY, M. A., 2010, str. 75 – 108.)

²⁷³ Tabulka 8 zachycuje rok 2001, přičemž Ramady uvádí, že tato situace zůstala de facto konstantní až do roku 2008. (Více viz: RAMADY, M. A., 2010, str. 200.)

SAMA, nachází většina saúdských žen i v novém tisíciletí uplatnění ve školství, zdravotnictví a sociálních službách.²⁷⁴ Naopak zemědělství se stalo nejméně obsazovanou pracovní sférou, zaměstnání zde našlo necelé procento z nich, zhruba tedy 200 saúdských žen.²⁷⁵

Tabulka 8 Segmentace trhu práce v roce 2007.

Economic sector	Number	%
• Government sector/education	275,128	84.88
• Agriculture/fishing	203	0.06
• Mines, oil	694	0.22
• Manufacturing	3,254	0.99
• Electricity, gas, water	74	0.03
• Construction/building	6,243	1.92
• Wholesale/retail	8,708	2.67
• Transport/communication	190	0.06
• Finance, insurance, real estate	2,969	0.98
• Community, social and personal	28,757	8.82
Total	326,240	100

Source: SAMA

Co se týče soukromého sektoru, zde nacházelo uplatnění nejen méně saúdských mužů, ale samozřejmě i žen. Většinu pozic tradičně obsazovali expatrioti, kteří však za svou práci pobírali menší plat.²⁷⁶ Podle studie programu Trhy práce a migrace v Zálivu (GLMM)²⁷⁷ tvořili expatrioti v roce 2013 30 % obyvatel Saúdské Arábie, přičemž většina z nich je z arabských zemí, nebo z jižní Asie. Dle stejného zdroje se jedná o 56 % celkové pracovní síly v zemi a o 89 % zaměstnanců v soukromém sektoru.²⁷⁸

Ministerstvo práce v roce 2007 zveřejnilo přehled platů pracovníků v soukromém sektoru, a to jak expatriotů, tak Saúďů (muži i ženy byli zahrnuti v jedné společné kategorii). Tabulka 9 pak ukazuje, že např. v roce 2004 saúdský občan v průměru pobíral měsíční mzdu ve výši 4 367 saúdských rijálů (cca 31 500 Kč), zatímco cizinec za tu samou práci pak třikrát méně, sice 1 037 saúdských rijálů (7 050 Kč).²⁷⁹ Zaměstnavatelé v soukromém sektoru tak z pragmatických důvodů dávají přednost gasterbeiterům před občany země. Vzhledem ke snaze omezit pracovníky ze zahraničí ve prospěch saúdských občanů usilujících o pracovní

²⁷⁴ Pro více informací může být doporučena studie pojednávající o překážkách a emancipace saúdských lékařek. Viz: VIDYASAGAR, G., 2004.

²⁷⁵ RAMADY, M. A., 2010, str. 200.

²⁷⁶ Co se týče porovnání vzdělanosti expatriotek a saúdských žen, Mezinárodní měnový fond např. udává, že saúdské ženy jsou v průměru vzdělanější. Studie programu Trhy práce a migrace Zálivu (GLMM) říká, že 62 % pracujících imigrantů v zemi nemá ukončené středoškolské vzdělání. Dále ukazuje, že většina gasterbeiterů jsou muži, v průměru vychází 287 mužů na 100 žen. (DE BEL-AIR, F., 2014, str. 6.)

²⁷⁷ V anglickém jazyce: The Gulf Labour Markets and Migration.

²⁷⁸ Průměrný počet expatriotů v soukromém sektoru zemí GCC je 85 %. (DE BEL-AIR, F., 2014, str. 1, 5.)

²⁷⁹ HERTOGE, S., 2012, str. 5 – 6.

pozice, je tak ilegální migrace do země a následné zaměstnávání cizinců stále velkým problémem.²⁸⁰

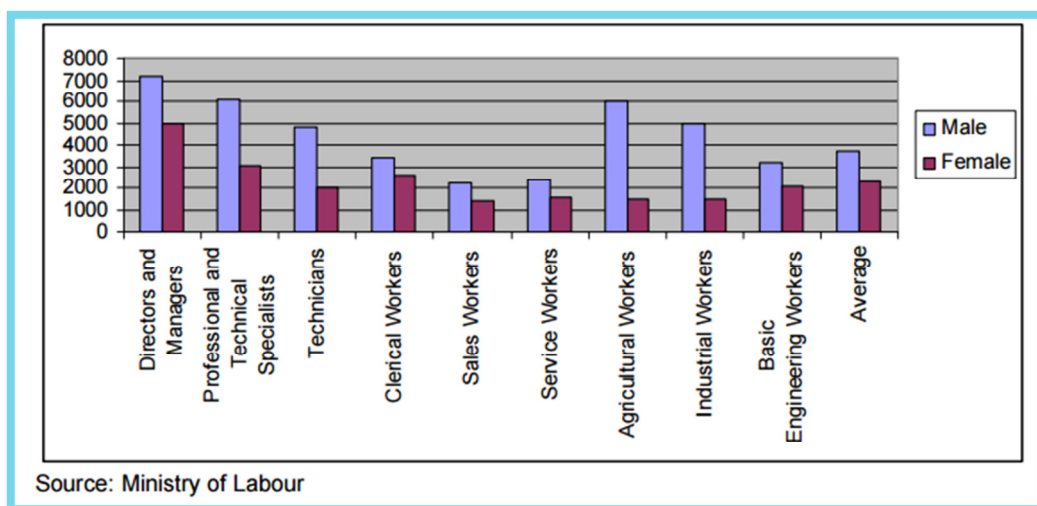
Tabulka 9 Měsíční průměrný plat Saúdů a cizinců v soukromém sektoru v letech 2004 až 2007. Měna je uváděna v saúdských rijálech.

Years	2004	2005	2006	2007
Saudi	4367	3878	3596	3624
Non-Saudis	1037	1028	1060	1011
Total	1385	1360	1384	1354

Source: Ministry of Labour

Ministerstvo práce dále uvádí, že stejnou mzdu dostávali expatrioti a občané Saúdské Arábie pouze na ředitelských a manažerských pozicích, a to ve výši 7 000 saúdských rijálů (48 000 Kč). Jedná se ovšem téměř o endemický příklad.²⁸¹ Tabulka 10 pak zachycuje porovnání průměrného platu saúdského muže a saúdské ženy. V tomto případě ani manažerské a ředitelské posty nejsou platově ohodnoceny rovnoprávně. Největší rozdíl je evidentní na pozicích zemědělského pracovníka, kdy se průměrný plat saúdské ženy v roce 2007 pohyboval kolem 1 500 saúdských rijálů (cca 10 200 Kč), práce saúdského muže v této oblasti byla v průměru ohodnocena na zhruba 6 000 saúdských rijálů (cca 40 000 Kč). Průměrná mzda expatriota na obdobné pozici (v závislosti na pohlaví) v témže roce činila přibližně 900 saúdských rijálů (6 200 Kč).²⁸²

Tabulka 10 Plat - komparace saúdská žena (tmavá) a saúdský muž (světlá) v roce 2007.

²⁸⁰ DE BEL-AIR, F., 2014, str. 1.

²⁸¹ Více o této problematice viz např. HERTOĞ, S., 2012.

²⁸² HERTOĞ, S., 2012, str. 6 – 7.

Dle údajů zveřejněných na webových stránkách SAMA, které jsou zachycené v tabulce 11, tvořily saúdské pracující ženy v soukromém sektoru v roce 2010 pouze 0,8 %, o rok později pak 1,3 %.²⁸³ Počet saúdských občanek byl v této oblasti velice nízký, ze všech pracujících saúdských žen zde v roce 2011 nachází uplatnění přibližně pouze 5 % z nich.

Tabulka 11 Soukromý sektor: zaměstnanost

	2010		2011		Annual growth rate
	No. of workers	Percentage Distribution	No. of workers	Percentage Distribution	
1. Total labour force	6,991,200	100.0	7,781,496	100.0	11.3
Males	6,847,167	97.9	7,568,544	97.3	10.5
Females	144,033	2.1	212,952	2.7	47.8
2. Saudis	724,655	10.4	844,476	10.9	16.5
Males	669,037	9.6	744,990	9.6	11.4
Females	55,618	0.8	99,486	1.3	78.9
3. Non- Saudis	6,266,545	89.6	6,937,020	89.1	10.7
Males	6,178,130	88.4	6,823,554	87.7	10.4
Females	88,415	1.3	113,466	1.5	28.3

Source: Ministry of Labour.

Většina z nich pak pracuje především v městských oblastech, konkrétněji v Rijádu, ve Východní provincii a v Mekce.²⁸⁴ Ministerstvo ekonomie a plánování uvádělo jistý posun zejména v letech 2006 a 2007, kdy počet saúdských žen v soukromém sektoru vzrostl ze 40 000 na 51 000 (27 % nárůst). Nárůst byl postřehnutelný zejména v bankovním sektoru, a to mezi léty 2000 a 2008, kdy se jednalo až o 280 % navýšení zaměstnaných žen v tomto oboru, resp. z 972 v roce 2000 na 3 700 zaměstnankyň v roce 2008. Všeobecně byly možnosti pracovních pozic pro saúdské ženy i v soukromém sektoru úzce ohraničeny. Jedná se především o soukromé podnikání a již zmíněný bankovní sektor. V rámci saúdzace však došlo k rozšíření pozic, které byly v soukromém sektoru zařazeny do kategorie tzv. „vhodných pracovních míst pro ženu“, např. se jednalo o post recepční, krejčí, odbornice na výživu, vychovatelky, kosmetičky, dodavatelky občerstvení, zaměstnankyně pohostinství, denních či relaxačních center.²⁸⁵ S důrazem na zaměstnanost saúdských žen, tak vláda omezila, nebo v některých případech zcela zastavila vydávání pracovních víz pro cizinky,

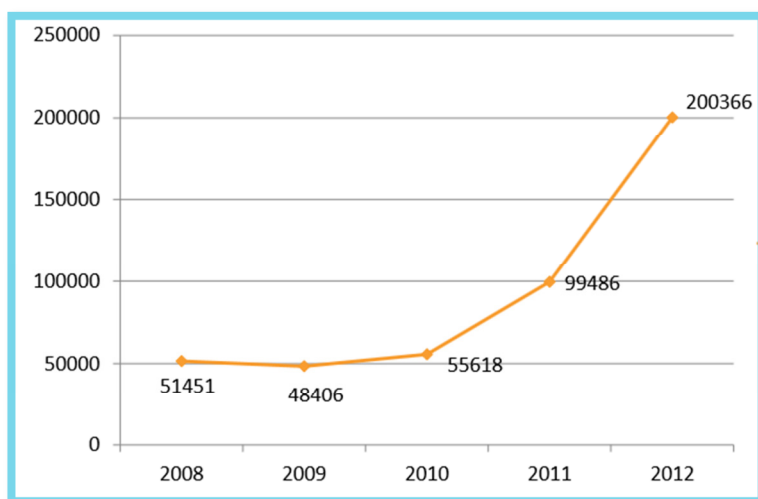
²⁸³ Článek zveřejněný na zpravodajském serveru Arab News uvádí, že v roce 2012 v soukromém sektoru bylo zaměstnáno 187 000 saúdských žen, načež v roce 2013 se tento počet zvýšil (v rámci procesu saúdzace) na 400 000. (Více viz: 395,000 ran away from their employers, 2014. Arab News. 22.7.2014)

²⁸⁴ AL-MUNAJJED, M., 2010, str. 6.

²⁸⁵ AL-MUNAJJED, M., 2010, str. 6.

kteřé by se chtěly ucházet o tato místa.²⁸⁶ Dle oficiálních zdrojů se počet pracujících žen v tomto sektoru zvyšuje zejména v roce 2012 díky implementaci sociálních programů typu *nitáqát* (viz tabulka 12).²⁸⁷

Tabulka 12 Počet saúdských žen v soukromém sektoru od roku 2008 do 2012.

I přes mírné pokroky v jednotlivých pracovních oborech, zůstává všeobecná zaměstnanost žen v soukromém sektoru velice nízká. Hertog nevidí problém v kvalifikaci žen, nýbrž v legislativních a společenských bariérách, které ženám znemožňují bezproblémové uplatnění, a to i přestože by jejich vzdělání bylo dle něj pro soukromý sektor přínosné a vhodné. Na druhou stranu však kritizuje i nedostatečnou motivaci saúdských žen pro práci nejen v tomto sektoru.²⁸⁸ Článek, který byl zveřejněn v lednu 2014 na stránkách informačního serveru Saudi Gazette, uvádí, že i vzhled ovlivňuje zaměstnanost žen.²⁸⁹ I přestože zaměstnavatel jedná s potenciální zaměstnankyní, která je oděná přinejmenším v *‘abáje* a *hidžábu*, na její přijetí má vliv kromě kvalifikace také její zevnějšek, resp. vzhledem k zahalení postavy spíše tělesná konstituce. Přednost dostávají vysoké, štíhlé ženy, před obéznějšími. Článek popisuje příběhy několika žen, které navzdory svému vysokoškolskému vzdělání, pracovním zkušenostem a jazykové vybavenosti neprošly pohovorem kvůli nadváze. Přednost podle této zprávy dostaly ženy nižší kvalifikace, avšak rachitičtější postavy.²⁹⁰

²⁸⁶ MUHAMMAD, F., 2014. *Al-Arabiya News*. 17. 4. 2014.

²⁸⁷ AL-NUJAILY, A. 2013, str. 34.

²⁸⁸ HERTO, S., 2012, str. 8 – 9.

²⁸⁹ Ve článku je uvedeno, že původně s touto informací přišly noviny al-Medína.

²⁹⁰ Obese women ‘not welcome’ in private sector companies, 2014. *Saudi Gazette*. 25.1.2014.

4.6.6 Saúdizace - Nitáqát

Tato kapitola se zabývá snahou zapojit domácí obyvatelstvo do pracovního procesu tzv. saúdizace, avšak spíše z hlediska vlády a jednotlivých institucí a organizací.²⁹¹ Jednotlivé případy a konkrétní ukázky postupu a rozvoje zaměstnanosti saúdských žen v rámci tohoto projektu, jsou pak záležitostí dalších samostatných podkapitol.

Bandar b. Muammar ve své článku v Saudi Gazette připomíná, že první zákoník práce, který byl v zemi implementován před více jak 50 lety, obsahoval článek 45. Ten ukládal povinnost ... *zaměstnavatelům poskytnout nejméně 75 % pracovních míst občanům země.* Muammar konstatuje, že společně s rozvojem ropného průmyslu však začal být tento koncept ignorován a začal se upřednostňovat osobní zisk, před ziskem celé společnosti. V praxi tedy začaly být nájímány levnější pracovní síly z řad cizinců, kteří v soukromém sektoru nakonec převládli. Nyní je snaha implementovat, resp. oživit onen původní koncept v zájmu prosperity celé saúdské společnosti.²⁹² Vysoký počet zahraničních pracovníků, jejichž přítomnost začala být výrazná zejména od 70. let („oil boom“), v kombinaci s nárůstem domácí vzdělané a nezaměstnané populace²⁹³ vyvolal v zemi akutní potřebu změny. Od té doby začal být v jednotlivých časových érách vyvíjen s různou intenzitou tlak na jakousi nacionalizaci ekonomiky, resp. na větší pracovní participaci saúdských občanů především v soukromém sektoru, taktéž na snížení ekonomické závislosti země na expatriotech a na zastavení vývozu saúdských peněz ze země v podobě remitancí.²⁹⁴

Nezaměstnanost nemá negativní dopady jen na ekonomiku země, ale jejím nepříznivým důsledkem je i pocit nenaplnění v řadách jedinců mladé generace, kteří se musí smířit s nižší životní úrovní, s oddalováním uzavření manželství a zakládání rodiny, je to taktéž spojeno s narušením sociální koheze, což vyústuje ve vyšší stupeň všeobecné nespokojenosti mezi občany země. Frustrace mladé generace pak může přímo ohrožovat vládu a nastavený

²⁹¹ Nejedná se jen o problém Saúdské Arábie. V Perském zálivu je taktéž obdobný proces v Kuvajtu – *kuvajtizace*, či v Ománu – *ománizace*.

²⁹² MUAMMAR, B., 2015. *Saudi Gazette*. 1. 1. 2015

²⁹³ Podle Hertoga pouze jeden ze čtyř saúdských mužů v pracovním věku (15 až 60 let) si udrží práci dlouhodoběji. (Více viz: HERTOG, S., 2012, str. 14.)

²⁹⁴ Ty tvoří dle odhadů 5-6 % HDP. Po Spojených státech amerických a Švýcarsku je Saúdská Arábie zemí, která vyplácí nejvíce remitancí na světě. Za rok 2011 např. údajně vyplatila necelých 30 miliard dolarů, což je i pro takovou zemi velkou ekonomickou ztrátou. Imigrace do země začala ve 30. letech, kdy byla objevena ropa. Jejich přítomnost a poptávka po nich ze strany zaměstnanců zesílila zejm. v 70. letech. (DE BEL-AIR, F., 2014, str. 4.)

politický systém. I z tohoto důvodu je v posledních dekádách boj proti narůstající nezaměstnanosti mladých jedním z primárních cílů vládní politiky.

Ekonomika země je ovlivňována nejen vysokou nezaměstnaností, ale i umělým vytvářením pracovních míst, což je jedním z neefektivních důsledků pokusu o snížení stupně nezaměstnanosti. Zvýšení produktivity je katalyzátorem pro ekonomický růst země, nicméně umělé vytváření pracovních míst a tedy i nárůst „nepotřebných“ pracovníků, produktivitu snižuje. Vysoké dávky pro nezaměstnané občany vydávané zejména od roku 2011 znamenaly relativní uspokojení části nezaměstnaných, nicméně na druhou stranu pro státní rozpočet i relativně vysokou a dlouhodobou finanční investici.²⁹⁵ Nalézt pro Saúdy a Saúdky skutečně potřebné a uspokojivé zaměstnání v soukromém sektoru, které jim poskytne pocit úspěšné seberealizace jak v osobním tak veřejném životě, se tak jeví jako jedna z možných variant, jak vyřešit tento problém. Tedy z ekonomických, ale i sociálních důvodů mělo v rámci saúdizace dojít k postupnému nahrazování pracovníků cizí státní příslušnosti domácí pracovní silou, především v soukromém sektoru. I přes snahu zvýšit ženskou participaci na rozvoji domácí ekonomiky, nepřestal být kladen důraz na rodinu a na předpoklad, že ať už stávající, nebo nově vytvořené pracovní místo musí být kompatibilní se společensko-náboženskými hodnotami a principy.²⁹⁶ Nicméně i přesto se snaha o zapojení saúdských žen do pracovního procesu především v soukromém sektoru setkává s kritikou ze strany ‘ulamá’, kteří se obávají narušení islámského charakteru společnosti prostřednictvím vlivů negativně působících na ženu v zaměstnání. Koncept genderové segregace je centrem jejich pozornosti. Právě ten je jednou z hlavních bariér, která omezuje seznam dostupných pozic. Jako ukázka možného přístupu může být použita aktivita organizace Glowork, která prosazuje zvýšení zaměstnanosti žen, nicméně s ohledem na nastavené kulturní hodnoty. Největší důraz na proces saúdizace začal být kladen až v polovině 90. let, kdy byl spuštěn již 6. národní rozvojový plán. Ve skutečnosti se však jednalo o první serióznější pokus o nacionalizaci ekonomiky, nicméně stejně jako ty předchozí nebyl příliš úspěšný.²⁹⁷ Úroveň

²⁹⁵ V rámci programu *Háfiz* stát vyplácel jen v prvním měsíci 1,4 miliardy saúdských rijálů.

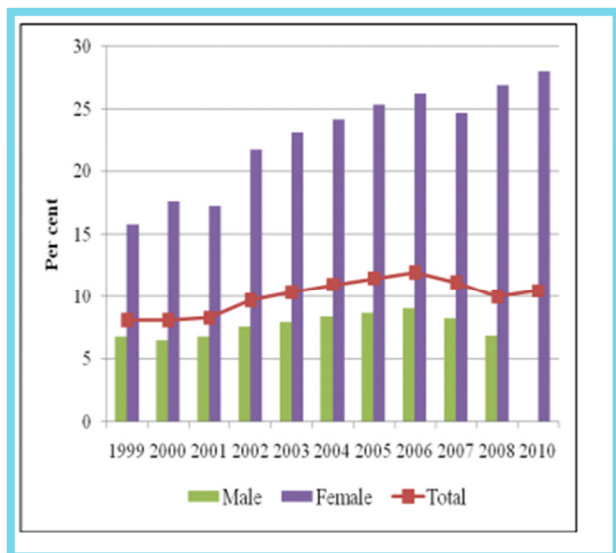
²⁹⁶ The eight development plan 2005 – 2009. *Kingdom of Saudi Arabia Ministry of Economy and Planning*, str. 166.

²⁹⁷ Mnoho studií se zabývá tím, proč jednotlivé plány saúdizace ve svém důsledku nebyly příliš příliš efektivní. Můžeme např. zmínit vysoké nároky Saúdů na plat, který jim soukromý sektor nebyl schopen zajistit. I přes navyšování poplatků za expatrioty ze strany vlády, bylo pro soukromníky výhodnější držet na pracovních pozicích ty. Dalším problémem je, že Saúdové si práci vybírají, jen určitá je pro ně dostatečně dobrá a vhodná. Usilují o vedoucí pozice. Například v hotelnictví, jak popisuje Šerífa Zuhúr, to pak vypadalo tak, že Saúdi dostali

nezaměstnanosti zejména mezi saúdkými ženami nadále postupně vzrůstala (viz Tabulka 13).²⁹⁸

Tabulka 13 Počet saúdkých pracovníků v soukromém sektoru.

V roce 2004 došlo k zásadní administrativní změně, když pracovněprávní legislativa začala kompletně spadat pod Ministerstvo práce.²⁹⁹ Navzdory administrativním změnám, implementací nových pravidel apod. stagnovala úroveň zaměstnanosti saúdkých občanů (mužů i žen) v soukromém sektoru po mnoho let. Tabulka 14 ukazuje počet saúdkých zaměstnanců v soukromém sektoru od roku 2001 do roku 2008.³⁰⁰ Dle údajů je tak evidentní, že k jistému růstu dochází až od roku 2005.

Ministerstvo ekonomie a plánování se v rámci 8. národního rozvojového plánu (2004 až 2009) pokusilo vysokou nezaměstnanost saúdkých žen řešit více inovativním přístupem. Jeho zdroje udávaly, že 71 % pracujících saúdkých žen dokončilo vysokoškolské vzdělání, avšak pouze 10,5 % středoškolské. A právě za tím bylo viděno hlavní úskalí, jelikož pracovní pozice jsou z této perspektivy dostupné zejména vzdělanecké elitě. Cílem rozvojového plánu

Tabulka 14 Úroveň nezaměstnanosti mezi saúdkými občany

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
588,000	598,000	592,000	486,000	623,000	714,000	766,000	829,000

Source: MoL, SAMA

tak bylo vytvořit, nebo přizpůsobit pracovní místa i pro ty ženy, které mají ukončené maximálně středoškolské vzdělání. S touto vizí a s cílem urychlit celý proces zvyšování

určité pracovní pozice, ale byly zároveň vytvořeny i pozice jiné, které obsadili expatrioty a část povinností, které měl vykonávat zaměstnaný Saúd nebo Saúdka, tak vykonávali oni. Pro soukromníky je taktéž mnohem snazší propustit expatriota než Saúda, s nímž nejsou spokojeni. Dalším faktorem, který ovlivňoval zájem, nebo spíše nezájem soukromníků o práci domácích občanů, byla úroveň znalosti. Expatrioti všeobecně ukazovaly lepší jazykovou vybavenost a taktéž zkušenosti z oboru. (Více o tomto tématu např. ZUHUR, S., 2014, str. 163.; HERTO, S., 2012.)

²⁹⁸ HUSSEIN, Z., 2014, str. 2.

²⁹⁹ Změna to byla především pro expatrioty, kdy i vydání pracovních víz muselo být schváleno přes Ministerstvo práce, do té doby tuto funkci měly různé vládní agentury. (Více viz: HERTO, S., 2012, str. 23.)

³⁰⁰ HERTO, S., 2012, str. 25.

úrovně nezaměstnanosti tak byly otevřeny kurzy a tréninky.³⁰¹ Nutné však je, abychom si uvědomily, že přibližně pouhých 40 % saúdských žen, které ukončí vysokou školu, uplatňuje získané znalosti a dovednosti na pracovišti, zbytek žen je nezaměstnaných. Dívky a ženy s vysokoškolským vzděláním tvoří až ¼ nezaměstnaných žen.³⁰² Ze slov ministra ekonomie a plánování, Chálida al-Ghosajbího, je však evidentní, že i této skutečnosti si vláda byla vědoma. *V současné době absolvuje více saúdských žen, než mužů. Je proto potřebné nabídnout jim adekvátní příležitosti i motivace*, prohlásil v roce 2007.³⁰³ Plánované bylo tedy nejen nalezení, nebo vytvoření nových pracovních míst pro ty, které ukončily středoškolské vzdělání, ale i pro absolventky vysokých škol. Všeobecným cílem bylo do roku 2009 ztrojnásobit počet pracujících saúdských žen v oblasti soukromého sektoru, a to z 5,4 % na 14,2 %. Ještě však v roce 2012 byla zaměstnanost saúdských žen podle mezinárodní Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj pod úrovní 10 %.³⁰⁴ Podle Tabulky 11 se dokonce pohybovala okolo 2 %. Jiné zdroje, např. zpravodajský server the New York Times v roce 2013 uvedl, že zaměstnanost saúdských žen se pohybuje už okolo 15 %.³⁰⁵ Světová banka pak ve své studii zveřejnila, že v roce 2014 se zaměstnanost saúdských žen přiblížila 19 %.³⁰⁶ Údaje o zaměstnanosti se mnohdy liší, je tak velice obtížné činit přesnou analýzu. Zdroje se liší v procentuálních údajích, nicméně shodují se bez rozdílu na tom, že zaměstnanost žen v Saúdské Arábii je i v současnosti velice nízká.

Rozvojový plán se dále zabýval i důležitou sociální otázkou, a to tím, jak pomoci ženě skloubit roli matky a zároveň pracující ženy. Začal tak být i prostřednictvím pracovního zákoníku vyvíjen tlak na rozšíření pozic na poloviční úvazek, na poskytnutí možnosti, aby žena mohla opustit krátkodobě zaměstnání kvůli péči o dítě do 5 let, aby byly zřízeny školky poblíž místa pracoviště, nebo na možnost, aby zaměstnavatel ženě umožnil vykonávat práci z domova.³⁰⁷ Právě v tom můžeme vidět snahu skloubit modernitu a islámskou tradici.

---

³⁰¹ SADI, M. A., 2013, str. 38.

³⁰² Více viz: HAMDAN, S., 2012. *The New York Times*. 5.9.2012.

³⁰³ Plan aims to triple the number of Saudi women in the workforce by 2009, 2009. *Royal Embassy of Saudi Arabia*. 4.11.2009.

³⁰⁴ OECD, 2012, str. 127.

³⁰⁵ HUBBARD, B., 2013. *The New York Times*. 2.12.2013.

³⁰⁶ THE WORLD BANK 2014, str. 142.

³⁰⁷ The eight development plan 2005 – 2009. *Kingdom of Saudi Arabia Ministry of Economy and Planning*, str. 315.

V kontextu 8. národního rozvojového plánu a společnosti můžeme zmínit taktéž údaj zachycující počet matek, které schvalují a dokonce preferují, aby jejich provdaná dcera našla zaměstnání. Ministerstvo ekonomie a plánování uvedlo, že kladně se k této otázce staví 91 % matek, přičemž další 4 % souhlasí s tím, aby jejich provdaná dcera pracovala, avšak za určitých podmínek. Ve městských částech pak 3,9 % matek toto zcela odmítá, v rurálních oblastech se jedná o 7,3 % matek, které se vyjádřily k této otázce negativně.³⁰⁸ Postoje otců uvedené nejsou. Jedná se o relativně diskutabilní záležitost. Pro potřeby této práce se bohužel nepodařilo zjistit, jakým způsobem byla tato čísla zjištěna. Uvážíme-li že, saúdská vláda potřebuje k větší pracovní participaci žen podporu i široké veřejnosti, která jako jediná může odstranit společenská tabu a stigma, je zveřejnění „skutečných“ statistik, které ukazují, že saúdské matky akceptují a sdílejí pracovní nasazení a entusiasmus svých dcer, pragmatickým krokem. Podpora veřejnosti pro vytváření nových míst pro saúdské ženy je totiž naprosto stěžejní. Jsou-li čísla reálná, můžeme hovořit o velkém pokroku ze společenského hlediska.

Za primární a oficiální cíl rozvojových plánů by se tedy dalo označit zefektivnění ekonomické situace a její přizpůsobení domácímu obyvatelstvu, nicméně politické a sociální impulsy jsou taktéž neopominutelné. Tlak na proces saúdzace byl ještě více zintenzivněn v důsledku revolucí v okolních arabských zemích, které započaly v roce 2011 (tzv. *Arabské jaro*).³⁰⁹ Ministerstvo práce v červnu 2011 spustilo nový program *Nitáqát* (oblasti), který měl doplnit dřívější snahu o nacionalizaci ekonomiky a zefektivnit plán saúdzace, resp. poskytnout motivační program pro podniky soukromého sektoru, aby usilovaly o zaměstnání saúdských občanů.³¹⁰ Do cílů tohoto projektu je možno řadit i zrychlení procesu zvyšování

³⁰⁸ Tamtéž, str. 307.

³⁰⁹ Jelikož i v Saúdské Arábii byly přítomny faktory, které se v ostatních zemích staly spouštěčem událostí, přičemž jedním z nich byla nezaměstnanost domácí mladé generace a s tím spojená frustrace, snažila se vláda jakýmkoli protestům předejít. Ropný potenciál a velmi silná kontrola společenské sféry však saúdské vládě celou záležitost velice usnadnila, v porovnání se zeměmi, v nichž sociální nepokoje propukly. Vliv duchovních, přísné restrikce a tresty v kombinaci s petrodolary úspěšně zadusily snahy o veřejné projevy nespokojenosti s vládní politikou, či situací v zemi. Snahy o snížení nezaměstnanosti mezi domácím obyvatelstvem však přetrvávaly, jelikož ani bohatství, ani náboženská image královské rodiny nemohou z dlouhodobé perspektivy tento problém vyřešit. Napnutou situaci tak měl pomoci vyřešit program *nitáqát*. (Více o problematice tzv. *Arabského jara* v Saúdské Arábii v českém jazyce např. zde: SOBOTKOVÁ, V. 2015.; BERÁNEK, O., 2013.; VEJRYCH, J., 2011.)

³¹⁰ Cílem je nejen zvýšit participaci saúdských občanů a občanek na domácím trhu práce, ale i zvýšit transparentnost trhu práce pro vládní účely, a to prostřednictvím internetu. V rámci procesu *nitáqát* byly společnosti a firmy v soukromém sektoru rozděleny do čtyř kategorií, do tzv. platinové, zelené, žluté a červené, a to podle „stupně saúdzace“, kterého dosáhly, resp. podle toho kolik občanů Saúdské Arábie zaměstnávaly,

úrovně zaměstnanosti saúdských žen. Během prvních sedmi měsíců, počítaje od chvíle, kdy byl program spuštěn, našlo údajně zaměstnání 54 000 saúdských žen, přičemž většina pozic byla nově vytvořená.³¹¹ V roce 2014 tento program pomohl zvýšit pracovní participaci občanů Saúdské Arábie, podle skupiny G20 se jednalo o 15% navýšení. V konkrétních číslech pak uvádí, že v soukromém sektoru našlo v tomto roce nově zaměstnání 750 000 saúdských mužů a téměř 400 000 saúdských žen.³¹²

Tento projekt má v kontextu zaměstnanosti saúdských žen výraznou roli. Jeho logika stojí na principu, „čím více saúdských zaměstnanců soukromník zaměstnává, tím větších výhod se ze strany státu může těšit“.³¹³ V tomto ohledu sousloví „saúdský zaměstnanec“ neoznačuje totiž jen muže, ale staví na stejnou úroveň obě dvě pohlaví, jak saúdské muže, tak saúdské ženy. V tomto kontextu není možné opominout otázku honoráře za vykonanou práci. Dle nařízení má zaměstnanec saúdského občanství bez ohledu na pohlaví dostávat za svou práci stejnou odměnu, přičemž minimum bylo vládou nastavené na 3 000 saúdských rijálů za měsíc.³¹⁴ Toto nařízení vstoupilo v platnost v březnu 2012. Zvýšení minimální měsíční mzdy pro pracující občany Saúdské Arábie v soukromém sektoru a tím i její srovnání s minimální měsíční mzdou ve veřejném sektoru má však hlubší podtext. Zvýšení mzdy mělo zamezit tomu, aby se mladí lidé úmyslně vzdávali neoblíbené práce a usilovali o vstup do veřejného sektoru, nebo o získání štědrých příspěvků v nezaměstnanosti. Taktéž to mělo

---

dle toho dostávaly bonusy a prémie většinou ve formě finančních balíčků, nebo taktéž v usnadnění přijetí expatriotů v rámci daného podniku, např. firmy, které splňovaly podmínky z pohledu počtu zaměstnaných občanů Saúdské Arábie, dostávali pro nové expatrioty víza zdarma. Více o principu *nitáqát* je možno nalézt např. zde: *The Niqat Program. The Ministry of Labor, Kingdom of Saudi Arabia.*; *Employment Plan 2014: Saudi Arabia, 2014. G20. 2014.*

³¹¹ Otázkou další může být zda tato místa byla skutečně potřebná, nebo zda se jednalo o případ umělého navyšování zaměstnanosti.

³¹² *Employment Plan 2014: Saudi Arabia, 2014. G20. 2014.*

³¹³ Odborníci se však obávají, že je program *nitáqát* zneužíván. Soukromníci musí ve svém vlastním zájmu v důsledku implementace programu, zaměstnat co nejvíce saúdských občanů. Bylo však odhaleno, že je možné princip *nitáqátu* obejít. Stačí, aby se např. Saúd dohodl se zaměstnavatelem, že se oficiálně přihlásí na pozici v jeho podniku, na níž však ve skutečnosti nikdy nenastoupí. Pouze bude pobírat dávky od státu, který na určitou dobu garantuje vyplácení poloviny platu, přičemž zaměstnavatel na stranu druhou bude pobírat výhody, které stát přislíbil těm, kteří zaměstnají saúdské občany. Další „mírnější“ variantou je umělé vytváření míst pro saúdské občany, kteří však v podniku nemají ve skutečnosti žádnou potřebnou, ani důležitou funkci. Nebo taktéž zneužití systému ze strany saúdského zaměstnance, který se nechá zaměstnat, přičemž pobírá plat, nicméně najme si za nízkou částku expatriota, který za něj činnost vykonává. (Tyto příklady popisuje např. *Fake Saudization a threat to national economy: Experts, 2015. Saudi Gazette. 10.1.2015.*)

³¹⁴ Aktuální měnový kurz (15. 4. 2015) saúdského rijálu vůči české koruně se pohybuje kolem 6,889 Kč za 1 SR. V přepočtu na českou měnu tak nejnižší stanovený plat saúdského občana v soukromém sektoru přesahuje 20 000 Kč. Ve veřejném sektoru činily platy vyšší částky, aby byl i soukromý sektor pro pracovníky v tomto ohledu zajímavý, rozhodl se stát přispívat ½ částkou všem soukromníkům na platy saúdských občanů a zvýšit tak motivaci jak zaměstnavatelů, tak zaměstnanců. (*Employment Plan 2014: Saudi Arabia, 2014. G20. 2014.*)

podpořit stabilitu, jelikož poslední dekáda zaznamenala četné střídání pozic za cílem najít tu s nejvyšším platem. Nicméně to bylo velice neefektivní pro zaměstnavatele, ale i pro ekonomiku země. Vzhledem k vysoké nezaměstnanosti a k napjaté situaci v celém regionu vláda zahájila 1. ledna 2012 program *Háfiz*, který měl poskytnout finanční podporu nezaměstnaným po dobu jednoho roku, a to v maximální výši 2 000 saúdských rijálů měsíčně.³¹⁵ Orientoval se však pouze na mladé lidi ve věku 20 až 35 let. Téměř obratem se přihlásilo přibližně 2 milióny zájemců o tyto dávky, pouze 700 000 bylo shledáno jako legálními odběrateli dávek, přičemž 70 % bylo žen.³¹⁶ Protesty ze strany občanů starších 35 let však byly relativně hlasité. Vláda se tak rozhodla spustit dotovaný vzdělávací program, který je určený pro lidi starší 35 let. Cílem bylo zvýšit jejich kvalifikaci. Nicméně objevovaly se případy především žen, jejichž věk překročil hranici 35 let, ovšem problémem z jejich pohledu nebyla nedostatečná kvalifikace. Program tak shledávaly jako neefektivní.³¹⁷

V následujících letech bylo spuštěno několik programů, které se snažily různými způsoby zvýšit zaměstnanost žen. V roce 2003 byl zahájen program *Báb rizq džamíl*, Iniciativy společenství^c Abdul Latífa Džamíla. Programu se např. za rok 2014 podařilo vytvořit 52 244 pracovních příležitostí pro saúdské ženy, mimo jiné i v turismu. Dle článku zveřejněného na zpravodajském portále Saudi Gazzete tento program vytvořil 70 % všech pracovních příležitostí vytvořených pro saúdské ženy za rok 2014. Program vyhledává jak přímé pozice v podnicích, tak práce z domova. Zaměřuje i na podporu rozvoje domácích, rodinných podniků, a to finančními dotacemi. Článek udává, že tím program takto dokázal zajistit zaměstnání téměř 25 000 saúdským ženám.³¹⁸

Smyslem dalšího integrovaného program nazvaného *Liqá^cat* bylo pečovat o dobrou a bezproblémovou komunikaci a fungování mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem – soukromou firmou, nebo podnikem.³¹⁹ Taktéž byly zřízeny pracovní kanceláře, které měly

³¹⁵ Vyplácení dávek však bylo omezeno. Člověk je mohl získat, pouze pokud prokázal, že usilovně hledá práci, avšak nemá štěstí. Výše dávek byla odvozena od vzdělání. Pokud měl jedinec vysokoškolský titul, dostával kromě 1 200 saúdských rijálů (cca 8 200 Kč) také maximálně 975 saúdských rijálů (cca 6 600 Kč) za své dosažené vzdělání.

³¹⁶ Článek publikovaný na stránkách zpravodajského serveru Saudi Gazette uvádí, že celkem čerpalo z tohoto programu dávky 852 000 žen (do roku 2014), pouze však 167 000 z nich našlo zaměstnání. (MUHAMMAD, F, 2014, *Saudi Gazette*. 23.9.2014.)

³¹⁷ V roce 2014 nakonec vláda spustila program *Háfiz 2*, který poskytuje dávky občanům země v nezaměstnanosti ve věkové kategorii 35 až 60 let. (RAMADY, M, 2013, str. 15 – 19.)

³¹⁸ Bab Rizq Jameel creates record in employment creation, 2015. *Saudi Gazette*.10.1.2015.

³¹⁹ Více o dílčích programech viz: PARVEEN, M., 2014, str. 60 - 62.

pomoci saúdským ženám najít vhodné zaměstnání. Jako konkrétní příklad můžeme uvést program známý jako Má budoucnost je v mých rukou, který zaštiťuje nezisková filantropická organizace *an-Nahda*,³²⁰ která taktéž podporovala posílení pozice saúdských žen na trhu práce prostřednictvím finančních balíčků, školení a tréninků. Nejedná se však jen o semináře zvyšující kvalifikaci, ale i o „průvodcovské“ schůzky týkající se praktických záležitostí, byly zde ženám například podávány informace o nabízených pracovních pozicích, o šancích na přijetí v konkrétním zaměstnání, o vhodnosti jeho výběru, o přípravě na pohovor apod.³²¹ Organizace v roce 2011 učinila průzkum mezi vlastními členkami od 18 do 40 let (těmi, co využívají služby organizace) a zjistila, že pouze 18 % z nich bylo schopných nalézt zaměstnání. Podle projektové manažerky, Danji al-M^cajíná, nejen společensko-náboženské bariéry, ale i nedostatek vlastní motivace brání saúdským ženám v pracovní participaci.³²² Obdobné služby následně začala nabízet i další organizace Glowork, založená v roce 2011 Chálidem al-Chudajrem, Džamalem al-Mansúrem a Chálidem as-Sálihem. Nejedná se o neziskovou organizaci, nýbrž o výdělečně činného spojovatele zaměstnance a zaměstnavatele. V tomto ohledu se jako první svého druhu zabývala hledáním práce a vytvářením nových možností především pro mladé saúdské ženy, jejich rekrutací a následným spojením s potenciálním zaměstnavatelem. V roce 2013 koupila poloviční podíl saúdská společnost SAS Holding, která poskytla balíček 60 miliónů saúdských rijálů na rozšíření služeb a možností.³²³ Glowork pořádá několikrát do roka veletrh pracovních příležitostí pro ženy – A Step Ahead, a to v Rijádu, Džiddě a Dammámu. Jedná se o největší veletrh zaměřený na pracovní nabídky pro ženy z celého blízkovýchodního regionu.³²⁴

³²⁰ Tato organizace je složena především z dobrovolníků, ve své popisu zdůrazňují, že se snaží, aby se i saúdské ženy staly aktivními účastnicemi v rozvoji saúdské společnosti, především tedy v ekonomické sféře, to však v souladu s islámskými principy a zákonem. Zakladatelkou a patronkou se v roce 1962 stala princezna Iffat al-Thunaján, manželka krále Fajsala. Současnou pozici prezidentky organizace vykonává dcera krále Fajsala princezna Sára bint Fajsal. V roce 2012, na 50. výročí organizace, král ^cAbdulláh ocenil Sáru al-Fajsal za její charitativní činnost a za úsilí, které nejen ona ale všechny členky organizace *an-Nahda* vykazují, aby zlepšily postavení saúdských žen. Sára al-Fajsal je taktéž členkou konzultativní rady. Potomci krále Fajsala v ženské linii jsou velice angažované v tzv. otázce saúdských žen. Např. Latífa bint Fajsal se taktéž podílí na činnosti organizace *an-Nahda*. Zmínit také můžeme Laulu bint Fajsal, která je aktivistkou v diplomatickém boji za právo žen řídit automobil. (King honors Princess Sarah Al-Faisal, 2013. *Arab News*. 25.4.2013. PARVEEN, M., 2014, str. 58.)

³²¹ PARVEEN, M., 2014, str. 58.

³²² AL-MUKHTAR, R., 2011. *Arab News*. 14. 9. 2011.

³²³ ROBEHMED, N., 2013. *The Forbes*. 10.9.2013.

³²⁴ Poslední veletrh se má uskutečnit v dubnu 2015, přičemž Saudi Gazette uvádí, že přibližně 10 000 saúdských žen očekává, že na něm naleznou vysněné zaměstnání. (More than 10,000 Saudi women expected to find their dream jobs, 2015. *Saudi Gazette*, 2015.)

Organizace cílí především na mladé ženy, během veletrhu se jim snaží ukázat nabídku dostupných a vhodných pozic a posléze umožňuje zvýšení jejich kvalifikaci, vyžaduje-li to nalezená optimální pracovní pozice. Ženy, které se veletrhu účastní, by měly získat větší povědomí o tom, jaké požadavky trh práce má a zároveň by měly být zvýšeny jejich šance na nalezení zaměstnání. Pro the Forbes al-Chudajr uvedl, že problém není ...v nedostatku pracovních míst. Problém je v tom, že ženy mnohdy nevědí, jak mají najít zaměstnavatele a zaměstnavatel neví, jak nalézt zaměstnance.³²⁵ Právě toto má veletrh změnit. Zakladatel organizace v rozhovoru pro Saudi Gazette uvedl, že největší překážkou pro zvýšení zaměstnanosti žen v soukromém sektoru je ze sociálního hlediska samozřejmě podpora rodiny a okolí a taktéž přizpůsobení trhu, který byl do té doby maskulinní doménou. Dalším obecnějším problémem je však nedostatečné povědomí žen o očekávání a nárocích jednotlivých firem a o nalezení zaměstnání.³²⁶ Za tímto cílem začala organizace Glowork spolupracovat se saúdskými univerzitami, s nimiž se dělí o požadavky zaměstnavatelů. Glowork tak na univerzitách, z nichž můžeme náhodně jmenovat: Univerzita Effat, Univerzita Abd al-^cAzíze, Dar al-Hikma, Dammámská univerzita, Univerzita prince Sultána, Univerzita princezny Núry ad., tak začala s výukou předmětů, či pořádáním školení např. na téma „Jak napsat správně své CV“, nebo „Jak se připravit na pohovor“ apod.³²⁷

Moderně působí i internetové stránky organizace (www.glowork.net), dostupné v anglické i arabské verzi. Na titulní stránce je zobrazen ministr práce, ^cÁdel Faqíh, společně s vlastním citátem, v němž uvádí: *Skutečně věřím v potenciál saúdských žen na našem trhu práce. Glowork je jednou z mnoha inovací, která pomáhá zvýšit rozmanitost poměru zaměstnanců.*³²⁸ Fotografie ministra práce, který má zřejmě ukázat, že organizace má oficiální podporu vlády, resp. režimu, se pak na stránkách střídá s druhým velice zajímavým „bannerem“, na němž je zobrazena hokejová helma pro ženy³²⁹ a dámský klobouk s mašlí,

³²⁵ ROBEHMED, N., 2013. *The Forbes*. 10.9.2013.

³²⁶ GHANEM, R. A., 2015. *Saudi Gazette*. 2015.

³²⁷ Glowork ranked first by the United Nations and ILO, 2012. *Saudi Gazette*. 27.6.2012.

³²⁸ Poněkud překvapivé může být, že ve chvíli, kdy se stránky z jazyka anglického přepnou do jazyka arabského, citace premiéra (jako jediná) zůstane v jazyce anglickém.

³²⁹ Ve skutečnosti není příliš odlišností mezi hokejovou přilbou pro ženy a pro muže, je tudíž těžké rozeznat, zda se skutečně jedná o přilbu určenou pro ženy. Jediný rozdíl je ve velikosti, nicméně ženy častěji nosí přilbu s mřížkou, jelikož ochrání obličejovou část lépe než přilba s plexisklem.

podobný americkému klobouku typu panama se stužkou. Význam tohoto motivu se nepodařilo rozklíčovat.³³⁰

Na těchto webových stránkách laděných do růžovo-bílé barvy se může každá žena zaregistrovat, přičemž celkový počet registrovaných uživatelek ke dni 16. 4. 2015 činil 36 341.³³¹ U kolonky registrace je zvládně upozornění, že se jedná o portál určený výhradně pro ženy hledající práci. Nevíte-li si rady, můžete využít online chatování s konzultantkou, nebo se nachat instruovat audiovizuálním doplňkem - simulací ženy, která je oděná v černé abáje a v moderně uvázaném hidžábu, který ženě decentně poodhaluje vlasy.

Vše působí velice přehledně. Ještě před samotnou registrací můžete přečíst názory a doporučení spokojených žen, které díky e-portálu našly zaměstnání. Uživatelky e-portálu si poté mohou prostudovat nabídku jednotlivých pozic, které jsou aktuálně nabízené. Taktěž na těchto stránkách naleznou informace, kdy se bude konat další pracovní veletrh či různá školení. Registrovaná žena si taktěž může nastavit individuální preferenci jednotlivých pozic, přičemž, pokud se požadované místo uvolní, je kontaktována.³³² Dále si může zvolit preferované prostředí, v němž by chtěla pracovat, tedy – striktně segregované, polo-segregované, nesegregované (uvolněné), či jakékoli. Poté může zvolit i typ pracovního poměru – plný úvazek, poloviční úvazek, práce z domova, dohoda o provedení práce, stáž. Do profilu se vkládá životopis, žádná fotografie. Informace jsou základního charakteru, typu kontaktu, stavu, zdravotního stavu či jazykové vybavenosti. Saudi Gazette uvádí, že za první rok fungování e-portálu bylo vytvořeno přibližně 2 500 pozic pro saúdské ženy.³³³ The New York Times ve svém článku uvádí, že organizace pomohla za do roku 2013 najít práci více jak 10 000 saúdských žen, přičemž 500 z nich začalo pracovat z domova. Mezi nimi byla i žena, která získala pozici finančního ředitele, několik z nich se uplatnilo na pozici manažera či

³³⁰ Jedná se o velice nejasnou volbu motivu, jelikož klobouk nepatří mezi běžně nošenou pokrývku hlavy mezi saúdskými ženami. Hokej zase nemůže být řazen mezi typické sporty v této zemi. Pokusit se odhadovat význam této symboliky je tak spekulací, avšak vzhledem k tomu, že k ní nebylo nalezeno žádné vysvětlení, můžeme například uvažovat o tom, že pokrývka hlavy může symbolizovat ženskost a hokejová přilba zas úsilí prosadit se i v oblastech, které jsou nesprávně spojené spíše s mužskou prací.

³³¹ Na portál se mohou zaregistrovat ženy jakékoli národnosti, nicméně nabídka zaměstnání je omezená pouze na území Saúdské Arábie.

³³² Zájemkyně mohou vybírat z následujících zastřešujících pracovních oblastí: finance, tlumočnictví, zdravotnictví, administrativa, vzdělání, sociální sféra, management, oblast PR a marketingu, bankovníctví, bezpečnostní a právní sektor, oblast obchodu, inženýrství, taktěž umění a design, marketing, call centra, oblast IT, veřejné zakázky, logistika, účetnictví a jiné.

³³³ ROBEHMED, N., 2013. *The Forbes*. 10.9.2013.

v organizaci pro lidské zdroje, taktéž skupina žen ve fabrice na žárovky.³³⁴ V hranicích Saúdské Arábie se jedná o první portál svého druhu. Za tuto inovaci Glowork dostalo ocenění např. od OSN, Světové banky či ILO.³³⁵

V roce 2012 byli hlavní představitelé tohoto projektu osloveni Ministerstvem práce, aby jejich organizace pomohla zvýšit zaměstnanost saúdských žen v soukromém sektoru. Ministerstvo poskytlo e-portálu Glowork údaje o nezaměstnanosti saúdských žen a taktéž všechny shromážděné životopisy, kterých dohromady dle The New York Times bylo 1,2 miliónů. Mezi ministerstvem a organizací bylo dohodnuto, že za každou ženu, které naleznou zaměstnání, bude na účet Glowork připsána finanční odměna ve výši 2 800 saúdských rijálů.³³⁶

Důležité je rovněž zmínit změnu týkající se povolení pracovat. Světová banka přináší souhrnné informace týkající se podnikatelek a jejich práv ve své studii *Women, Business and Law* z roku 2014. Text činí analýzu 143 ekonomik světa a jejich postojů k pracujícím ženám. Saúdská Arábie je řazena k zemím, v nichž ženy nesmí být hlavou domácnosti, nesmí požádat o vydání pasu, pro vydání ID karty musí mít povolení od svého ochránce,³³⁷ dále nesmí cestovat do zahraničí bez vědomí muže,³³⁸ její potomci nedědí občanství po ní, ale po otci. Oficiálně však není řazena do seznamu států, v nichž žena musí žádat o povolení svého manžela, aby mohla nastoupit, nebo jen hledat zaměstnání.³³⁹ To může být podloženo státní vyhláškou, která od roku 2008 povoluje ženám hledat zaměstnání na základě vlastní vůle, bez písemného povolení od svého ochránce.³⁴⁰

³³⁴ HUBBARD, B., 2013. *The New York Times*. 2. 12. 2013.

³³⁵ Jedná se o světové prestižní ocenění, přičemž tento případ je prvním, kdy jej získala saúdská organizace. Na předávání al-Chudajr pronesl: *Jsmo hrdí, nikoli kvůli tomuto ocenění, ale kvůli tomu, že jsme Saúdové a ukazujeme světu, že ženy mají rovnocenné postavení ve společnosti a toto je jen začátek.* (Glowork ranked first by the United Nations and ILO, 2011. *Saudi Gazette*. 27.6.2012.)

³³⁶ HAMDAN, S., 2012. *The New York Times*. 5.9.2012.

³³⁷ V roce 2006 bylo vydáno povolení vydávat ženám jejich vlastní identifikační průkazy. ID karta vyžaduje i fotografii, proti čemuž bojovali konzervativní duchovní, ale i mnoho saúdských žen. Žádosti o ID karty se zvýšily v okamžiku, kdy začaly být nezbytné pro finanční správu vlastního podniku. (FATANY, S., 2015. *Saudi Gazette*. 24.1.2015.)

³³⁸ To je zajištěno jakýmsi automatickým systémem, který v případě, že se žena rozhodne odcestovat ze země (letadlem), systém o tom odešle jejímu ochránci informační sms zprávu. Vzhledem ke kritice tohoto programu ze strany Západu, bylo rozhodnuto, že tento automatický systém si může každá rodina sama vypnout. Nicméně nebylo to doporučeno, jelikož smyslem systému je ochrana ženy, která tak bude oslabena. (Interview I. o situaci saúdských žen s ženou české národnosti, která pracovala rok v Saúdské Arábii, 2015. 10.1.2015.)

³³⁹ *Women, Business and the Law 2014*, 2014, str. 67.

³⁴⁰ TROEMEL, M., 2013, str. 347.

Výše uvedené změny v legislativě skutečně v posledních letech některé bariéry odbouraly, nicméně „povolení pracovat od ochránce“ je doposud velice problematickou záležitostí. Generální tajemník Národní společnosti pro lidská práva uvedl, že žádná společnost, soukromá ani vládní nemá právo vyžadovat po ženě takovéto povolení, jelikož ...*v žádném nařízení vydané Ministerstvem práce již není uvedeno, že by žena potřebovala souhlas svého ochránce před tím, než nastoupí do práce.*³⁴¹ Ovšem, jak ukazuje článek na zpravodajském portále al-Arabíja News mnoho soukromých společností toto povolení od ženy vyžaduje, jelikož se obává, že by to po nich mohlo žádat ministerstvo, nebo členové náboženské policie a oni nechtějí ohrozit existenci podniku.³⁴² Report Světové obchodní organizace z roku 2012 pak udává, že saúdské ženy stále musí mít povolení od svého ochránce pouze v případě, že by usilovala o pracovní pozici, která není všeobecně řazena mezi „vhodná“ zaměstnání pro ženu.³⁴³

4.6.7 Saúdizace – feminizace? Konkrétní ukázky pokroku.

Vzhledem k tomu, že v posledních dekádách byly pracovní možnosti saúdských žen znatelně rozšířeny, nazývá se program saúdizace taktéž někdy jako feminizace soukromého sektoru.³⁴⁴ V této části se podíváme na konkrétní místa, která se saúdským ženám otevřela.

Za výrazný projekt je možné považovat vytvoření jakýchsi umělých zón, či oblastí, v nichž se práce stává dostupnou pouze pro ženy.³⁴⁵ Jedná se o realizaci nápadu, který vzešel ze skupiny prominentních saúdských podnikatelek už v roce 2003. Ty požadovaly rozšíření pracovních možností žen, zároveň však podporovaly myšlenku udržení genderové segregace. V roce 2012 byl tento návrh schválen a následně se začalo s výstavbou, kterou má pod svou taktovkou Saúdský úřad pro průmyslový fond (Modon). Jako vhodná lokalita pro ženskou zónu bylo zvoleno město Hofúf, konkrétněji část blízka rezidenčním čtvrtím. Smyslem toho bylo usnadnit ženám pohyb mezi prací a domovem. Obdobné zóny by do roku 2020 měly být vystaveny i v blízkosti Rijádu a Džiddy. Tento projekt přislíbil vznik až 5 000 pracovních míst

³⁴¹ Saudi rights group accuses employers of sexism, 2014. *Al-Arabiya News*. 24.12.2014.

³⁴² Saudi rights group accuses employers of sexism, 2014. *Al-Arabiya News*. 24.12.2014.

³⁴³ International Recognized Core Labour Standarts in Saudi Arabia, 2012. *WLO*. 2012.

³⁴⁴ V roce 2010 byla dle Světové banky zaměstnanost žen v Saúdské Arábii na úrovni 15 %. Hůře se ze zemí MENA umístilo jen Alžírsko (13 %), Jordánsko (12 %), Západní břeh a Pásmo Gazy (12 %) a Irák (10 %). (Více viz: OECD, 2014, str. 46.)

³⁴⁵ Jiné informace zase udávají, že se bude jednat o zónu, v níž najdou pracovní uplatnění ženy i muži. Pouze pro ženy budou v rámci této zóny stanovené kvóty na pracovních pozicích. (Saudi Arabia To Build Women-Only Industrial City: Reports (UPDATE), 2012. *The Huffington Post*. 15.8.2012.)

pro ženy, a to zejm. v textilním, manufakturním a potravinářském průmyslu, přičemž saúdské ženy by měly obsadit všechny pozice – od dělnic po manažerky.³⁴⁶ Náměstek ředitele fondu v této spojitosti uvedl, že *ženy mohou ukázat svou výkonnost v mnoha ohledech a mohou si sami dle svého zvolit odvětví, které bude ponejvíce vyhovovat jejich zájmu, schopnostem a přirozenosti.*³⁴⁷

Tyto městské komplexy však nejsou naprostou novinkou. V menším provedení existují fabriky rovněž speciálně nabízející zaměstnání pouze ženám. Jedná se o sociální projekt, v jehož rámci je vystavena továrna a v něm ženy spíše sociálně slabší třídy pracují jako dělnice. Jedná se o prostředí, kde pracují výhradně ženy, nicméně majitelem bývá muž. Vzhledem k tomu, že tento projekt cílí na chudší vrstvy, v mnohých případech je pro ženy zajištěn například i společný svoz z práce i do práce, který jim umožní tuto práci vykonávat.³⁴⁸

Co se týče dělnických činností, můžeme ještě zmínit událost z roku 2003, kdy 15 000 žen požádalo o udělení pozice na farmě poblíž Rijádu, která je specialistou na produkci mléka s využitím moderních technologií. Posléze byly poblíž Rijádu otevřené dvě výlučně ženské fabriky na výrobu svítidel.³⁴⁹

Avšak až v roce 2011 byl pak vydán dekret, který ženy opravňoval k tomu, aby pracovaly ve fabrikách. Nejprve tedy v těch, které se specializují na výrobu medikamentů a lékařských příslušenství, následně však byla tato pozice povoleno pro ženy plošně.³⁵⁰

Článek publikovaný na Riyadh Connect informuje o tom, že saúdské ženy z Východní provincie se čím dál tím více zapojují na pozice, které byly dříve považovány za mužské.³⁵¹ Jedná se například o zaměstnání v obchodech se službou suchého čištění oblečení, kde je jejich pracovní náplní registrovat objednávky a třídít oblečení. Rovněž jsou zaměstnané nově v pekárnách na pozicích, kde ve speciálních, resp. v oddělených místnostech kompletují krabice na pečivo.³⁵²

³⁴⁶ Saudi Arabia plans new city for women workers only, 2012. *The Guardian*. 12.8.2012.

³⁴⁷ Saudi Arabia plans new city for women workers only, 2012. *The Guardian*. 12.8.2012.

³⁴⁸ Interview II. o situaci saúdských žen s mužem českého občanství, jenž pobýval v Saúdské Arábii 10 let, 2015. 15.4.2015.

³⁴⁹ WESTON, M., 2008, kapitola 20.

³⁵⁰ AL-NUJAJDY, A., 2013, str. 35.

³⁵¹ Zřejmě se bude jednat o ženy šířitské konfese.

³⁵² Saudi women break work barrier by pursuing non-traditional jobs, 2013. *Riyadh Connect*. 9.12.2013.

V ropném a těžkém průmyslu zůstává nezaměstnanost žen velice nízká, dle zpravodajského serveru Arab News se v roce 2014 pohybovala okolo 2 %.³⁵³ Vítané a akceptované by však byly investice do průmyslových podniků ze strany žen.³⁵⁴ Na technických pozicích v této oblasti pak ze všech zaměstnanců saúdské ženy tvoří 31 %.³⁵⁵

1Možné pozice, které může saúdská žena vykonávat "na dálku".

Další novou varintou je vládní projekt „Práce na dálku“, který byl spuštěn na konci roku 2013. Ten se soustředí především na ženy, které žijí v odlehlejších oblastech země a nemají ve své lokalitě pracovní příležitosti.³⁵⁶ Tento program tak podporuje například práce jako účetnictví, telemarketing, zákaznickou podporu, žurnalistiku, grafický design, programování, reklama (viz obrázek 1), ale například i kompletování či ruční

práce. S cílem ještě více motivovat zaměstnavatele soukromého sektoru, aby najímaly na tyto pozice ženy, se vláda rozhodla, že 1 zaměstnankyně se v systému benefitů bude počítat jako 1,25 zaměstnance. Podnikům, které tak například zaměstnají 4 saúdské ženy, je v rámci saúdzace počítáno zaměstnaných žen 5, od čehož se posléze odvíjí státní výhody pro daný podnik.³⁵⁷ Díky tomuto se počet žen, které vykonávají práci z domova, zvedl v roce 2014 o 105 %, přičemž v tomto roce jí vykonávalo 7 730 saúdských žen oproti 3 742 v roce 2013.³⁵⁸

Postupné rozšiřování pozic pro ženy dochází i v mediální oblasti. Zpráva Freedom House popisuje, že v roce 2005 byly saúdské ženy zaměstnané v oblasti žurnalistiky, ale i televizních médií, především však na pozicích producentek, méně již jako televizních moderátorek či

³⁵³ Uplatnění v tomto odvětví ženy získávají především na administrativních či analytických pozicích, taktéž na postech spojených s vědou, IT. Musíme si uvědomit, že saúdská ekonomika je na ropném sektoru závislá a že nabízí největší možnost pracovního uplatnění v zemi. (Více viz: AL-RASHEED, M., 2012, str. 7.)

³⁵⁴ O tom informoval zpravodajský server Arab News. Článek uvádí, že asistent podtajemníka pro rozvoj z Ministerstva práce uvedl: *Existuje zákaz pro ženy pracovat na místech, která neodpovídají jejich přirozenosti, nicméně to jim nebrání investovat do takovýchto podniků.* Dle islámské banky v Džiddě investice saúdských žen v oblasti průmyslu tvoří jen 1 % v tomto sektoru. (Více viz: AL-FAWAZ, N., 2014. *Arab News*. 13.12.2014.)

³⁵⁵ Nejlépe jsou na tom ženy v Sýrii, které tvoří 40 % zaměstnanců na technických pozicích, naopak nejhůře, resp. hůře než Saúdská Arábie se umístily Spojené arabské emiráty (25 %) a Jemen 15 %). (Více viz: OECD, 2014, str. 52.)

³⁵⁶ Tento projekt cílí i na zdravotně indisponované osoby. Jedinou podmínkou je, že osoba musí být starší 18 let. ('Work from home' project to begin next month, 2014. *Arab News*. 6.12.2014.)

³⁵⁷ 'Work from home' project to begin next month, 2014. *Arab News*. 6.12.2014.

³⁵⁸ Bab Rizq Jameel creates record in employment creation, 2015. *Saudi Gazette*. 10.1.2015.

hlasatelek.³⁵⁹ Televizní moderátorky v Saúdské Arábii oblékají i do vysílání černou abáju. Případy, v nichž ženy saúdské národnosti vysílají z jiné země a nejsou zahalené dle zvyklostí, jsou známy a vzbuzují v mnoha případech nevoli ze strany duchovních, ale i společnosti. Jedná se však především o soukromé televize.³⁶⁰ V roce 2014 vzešel ze strany Núry al-Adwán, členky *madžlis aš-šúrá*, požadavek, aby všechny moderátorky a reportérky dodržovaly stanovený dresscode pod pokutou 10 miliónů saúdských rijálů.³⁶¹

Jako konkrétní ukázka dobré kariéry v této oblasti může být Somája Džabartí, která se jako první saúdská žena stala v roce 2014 editorkou zpravodajského online portálu, konkrétně Saudi Gazette. Ženy se jako reportérky dokonce začínají objevovat i ve sportovních rubrikách.³⁶²

Ve veřejném prostoru nejsou saúdské ženy příliš viditelné. Prostředí jako restaurace či čajovny, nebo kavárny jsou jim prozatím stále zapovězené, resp. saúdské ženy mohou najít například v restauraci uplatnění, avšak nikoli na pozici servírky, nebo vrchní, nýbrž jako kuchařky, či pomocné síly v kuchyni. Společenská obava z jejich zneuctění na pozici (např. obsluhy), v níž by byly nuceny komunikovat a stýkat se s cizími muži, je příliš silná.³⁶³ Výjimkou jsou pouze rodinné sekce, která ve vzácných případech saúdské ženy zaměstná.³⁶⁴ Známá je kauza, kdy pobočka amerického fast foodu Hardee's zaměstnala saúdské ženy jako obsluhu, načež se na Twitteru spustila salva kritiky na řetězec i na ženy, zejména ze strany některých kleriků, kteří je označily za prostitutky.³⁶⁵ A to i přes jejich důsledné zahalení (*niqáb*).³⁶⁶

V roce 2007 vláda zrušila zákaz, dle něž si žena nesměla zamlouvat hotelový pokoj. Od té doby se žena smí sama ubytovat v tzv. ženských hotelech, resp. určených výhradně pro ženy.

³⁵⁹ CRYSTAL, J., 2005. *UNHCR*. 14.10.2005.

³⁶⁰ Výjimečným příkladem může být státní televizní stanice *al-Achbáríja*, která odvysílala v srpnu 2014 reportáž z Londýna, přičemž hlasatelka saúdské národnosti neměla zakryté vlasy (viz příloha). Stanice byla donucena se omluvit a taktéž slíbit, že zabrání obdobné recidivě. (MILLER, D., 2015. *The Daily Mail*. 2.1.2015.)

³⁶¹ MILLER, D., 2015. *The Daily Mail*. 2.1.2015.

³⁶² MAZZA, E., 2015. *The Huffington Post*. 2.10.2015.

³⁶³ JIFFRY, F., 2013. *Arab News*. 28.6.2013. Srov. TOUMI, H., 2013. *Gulf News*. 3.7.2013.

³⁶⁴ Více viz: Saudi women work as waitresses as part of integration into Saudi public community, 2013. *Riyad Connect*. 19.6.2013.

³⁶⁵ *Na začátku své směny je obsluha. Když její směna končí, stává se z ní prostitutka*, uvedl na svém Twitteru jeden ze saúdských duchovních, al-Mutarí (@4aalmutairi). (Saudi cleric under fire for labelling waitresses as 'prostitutes', 2012. *Al-Arabiya News*. 30.11.2012.)

³⁶⁶ Saudi cleric under fire for labelling waitresses as 'prostitutes', 2012. *Al-Arabiya News*. 30.11.2012.

Takové se začaly budovat v Rijádu od roku 2008.³⁶⁷ Důsledkem tedy jsou další nové pracovní pozice určené pouze pro ženy.

V roce 2006 v zájmu zvýšení zaměstnanosti saúdských žen rozhodla, že ve všech obchodech, v nichž dochází k prodeji spodního ženského prádla, by měly být zaměstnané výlučně saúdské ženy. K tomuto kroku bylo přistoupeno i kvůli tomu, že se množily stížnosti žen nakupujících v těchto obchodech na posměšné sexuální poznámky ze strany prodáváčů. Negativní reakce ze strany konzervativních ^{‘ulamá’} však nakonec implementaci nového pravidla pozdržela a až v červnu 2011 došlo k vydání oficiálního dekretu (A/121) ministrem práce ^{‘Ádelem al-Faqíhem.}³⁶⁸ Na jeho základě vzešlo vplatnost pravidlo, že v obchodech se spodním prádlem budou prodávat pouze saúdské dívky a ženy. Následně bylo toto pravidlo stáhnuto všeobecněji i na obchody s oblečením, módními doplňky, svatebními náležitostmi, šperky, kojeneckými, mateřskými potřebami a kosmetickými potřebami pro ženy, s ^{‘abájami.} a další.³⁶⁹ Taktéž se na seznamu vhodných zaměstnání v roce 2011 objevila pozice pokladních.³⁷⁰ Načež bylo vydáno varování, že budou probíhat kontroly, zda mezi zaměstnanci nejsou muži, přičemž porušení se potrestá pokutou. Vznikla tak další pozice pro saúdské ženy, a to v lednu 2011, kdy byl vytvořen tým 60 inspektorek v rámci náboženské policie. Ty měly ohlídat nařízenou „výměnu zaměstnanců“.³⁷¹ Ve skutečnosti je však implementace tohoto ediktu náročná. Zpravodajský server the Independent uvádí, že během průzkumu v 257 obchodech prodávající spodní prádlo v Džiddě, byly zaměstnány pouze 3 ženy, a to v době vydání ediktu.³⁷² Ministerstvo práce za tímto účelem otevřelo

³⁶⁷ KELLY, S., 2010, str. 432.

³⁶⁸ AL-NUJAIDY, A., 2013, str. 35.

³⁶⁹ DOUMATO, E. A. 2010, str. 15.; WILCKE, Kh., 2012. *Human Rights Watch*. 22. 8. 2012.

³⁷⁰ Kromě obchodních domů a obchodů určených pro ženy, nebo rodiny, se taktéž pokladní objevují i v pobočkách mezinárodních řetězců, jakýmiž je např. prodejna nábytku IKEA. (WILCKE, Kh., 2012. *Human Rights Watch*. 22.8.2012.; Saudi women are unshackling themselves, 2014. *The Economist*. 17.5.2014.)

³⁷¹ Mnoho zaměstnavatelů dlouhou dobu ponechalo ve svých obchodech i nadále prodávat muže, většinou nesaúdského občanství. Z toho důvodu byl vytvořen tým žen. Inspekce, která měla za úkol toto kontrolovat, dokonce odhalila, že na mnoha obchodech, nad jejichž vchodem je nápis „rodinná sekce“, taktéž pracuje mnoho mužů. Saudi Gazette dále udává, že obchodníci zejména ve východní provincii přišli na způsob, jak si udržet mužské zaměstnance, zároveň se však vyhnout inspektorkám. Jednoduše dali pokyn zaměstnancům, aby obchody neotvírali v určitých, především ranních hodinách, jelikož měli zjištěno, že v té době inspektorky obchodní centra obcházejí. Když byli obchodníci odhaleni, argumentovali tím, že museli zaměstnat opět muže, jelikož ženy byly nedochvilné a často nechodily do práce. V roce 2010 saúdské ženy požadovaly bojkot obchodů, v nichž byli zaměstnání namísto nich expatrioti – muži. (Many lingerie shops refusing to hire women, 2013. *Saudi Gazette*. 14.9.2013.)

³⁷² AKBAR, A., 2006. *The Independent*. 27. 4. 2006.

speciální kurzy, které měly budoucí prodavačky a asistentky připravit na novou práci.³⁷³ V počátcích však nebyla problémem jen nezkušenost nových prodavaček, ale i obavy prodejců, například z toho, že nenaleznou ženu, která by byla vůbec ochotná přijmout tuto pracovní pozici, nebo taktéž strach z poklesu tržeb. V okamžiku, kdy do obchodu nastoupí ženy jako zaměstnankyně a charakter obchodu se změní na ryze ženský, je nutné tomu přizpůsobit i prostory, tedy zatemnit okna³⁷⁴ a především zamezit vstup mužům, přičemž 70% zákazníků tvoří právě oni.³⁷⁵ Pokud by obchod byl otevřený pro rodiny, nemusí dojít k takovým úpravám, jako je zatemňování oken, nicméně zákaz vstupu pro muže bez rodiny je platný.³⁷⁶ V roce 2013 článek v the New York Times však uvádí názory, které s výměnou zaměstnanců souhlasí. Dle něj si majitelé obchodů saúdské ženy na pozicích prodávajících chválí. Manažer supermarketů, jehož jméno nebylo uvedeno, aby nemohlo dojít k útokům ze strany odpůrců zaměstnanosti žen, údajně prohlásil: *Podporujeme nábor saúdských žen na tyto pozice, jelikož jsou ochotnější a mají mnohem větší smysl pro detail a dvojnásobné tržby než měli prodávající muži.* I přes to, saúdské ženy mezi více jak 1 000 zaměstnanců tohoto obchodního řetězce tvoří přibližně 5 %.³⁷⁷ Důvodem mají být sociální tabu, která brání ve větší zaměstnanosti žen.

I klíčové pozice ve vládě a ve vládním sektoru taktéž byly v mocenském období ^cAbdulláha uděleny ženám, například byly jmenovány členkami zmíněných výborů či Komor obchodu a průmyslu. V roce 2007 bylo jmenováno 27 žen na pozice na Ministerstvu školství, oficiálním cílem bylo tímto poskytnout dívčímu vzdělávání větší autonomii. I další ministerstva začala přijímat žádosti žen o práci, v průběhu roku tak bylo dalších 30 žen zaměstnáno ve státních kancelářích ve velkých městech, jako v Rijádu, nebo Džiddě. V roce 2009 jmenoval král první ženu náměstkem ministra školství. V roce 2011 pak vydal královský dekret, v němž ženám garantoval právo volit a být volena v dalších komunálních volbách, které se mají

³⁷³ Tyto programy byly nabídnuty ženám v Džiddě, Dammámu, Medíně, Burajdě, Ahsá, Onajze a Bekarje. (Women appointed to top jobs at Ministry of Education, 2007. *The royal Embassy of Saudi Arabia*. 2007.)

³⁷⁴ Zatemňování oken je velice zajímavým konceptem, který je často používán jako důkaz diskriminace a špatného zacházení s ženami. V tamější rétorice se však jedná o ochranu ženy před dychtivými pohledy cizích mužů, nicméně můžeme hovořit i o pragmatické funkci zatemňování. Teploty v Saúdské Arábii v létě šplhají běžně nad 50°C, je tedy logické, že se snaha se proti ostrému slunci bránit, např. tím, že se zatemní okna. Všeobecně v zemi jsou domy s malými okny, právě z těchto důvodů. (Interview II. o situaci saúdských žen s mužem českého občanství, jenž pobýval v Saúdské Arábii 10 let, 2015. 15.4.2015.)

³⁷⁵ AKBAR, A., 2006. *The Independent*. 27.4.2006.

³⁷⁶ WILCKE, Kh., 2012. *Human Rights Watch*. 22.8. 2012.

³⁷⁷ HUBBARD, B., 2013. *The New York Times*. 2.12.2013.

konat v roce 2015. Z toho vyplývají další možné pozice v rámci saúdské vlády pro ženy. V lednu 2013 se pak poprvé v saúdské historii stalo 30 saúdských žen plnohodnotnými členy poradního shromáždění, *Madžlis aš-šúra*.³⁷⁸ Ženy tak nově tvoří 20 % osazenstva tohoto poradního shromáždění. Mezi zvolenými ženami byly aktivistky za ženská práva, absolventky vysokých škol a taktéž dvě princezny.³⁷⁹ Jednou ze zvolených žen byla například Thoraja °Obejd, která byla úspěšná již dříve. V roce 2001 se totiž jako první žena stala výkonnou ředitelkou Populačního fondu OSN (UNFPA).³⁸⁰ Nejen samotné zvolení žen do „tradičního pracovního prostředí mužů“ je úspěchem, ale rovněž i fakt, že členky rady budou společně s muži obývat nesegregované prostory. Do budovy vchází oddělenými vchody, samozřejmě i pro vykonávání pravidelné a každodenní náboženské ortopraxe mají separované prostory, nicméně velký sál je společný, přičemž ženy zde mají předem rezervovaná místa. Při jmenování se ženy musely zavázat k tomu, že budou ctít a dodržovat pravidla a disciplínu nastavenou islámským právem.³⁸¹

Díky médiím se průkopnicí stala například Hanadí Hindí, i přestože platil oficiální zákaz stát se pilotkou, stejně jako řídit automobil, či loď, Hanadí se rozhodla získat pilotskou licenci v sousedním Jordánsku, načež ji miliardář princ al-Walíd bin Talál v lednu 2005 zaměstnal a zařadil ji na seznam svých soukromých pilotů.³⁸² Stejně tak začal sponzorovat i první saúdskou profesionální žokejku, °Alíju al-Huwajt, která se účastní i mezinárodních soutěží.³⁸³ Princ al-Walíd však svou podporu zaměstnávání žen projevuje i jinak, například otevřel projekt, v němž ve své firmě na pozici personalisty zaměstnal ženu. Ta se má dokonce starat i o vybírání mužů na konkrétní pozice. Tím, že vstupní pohovor zajišťuje ona sama, má také zjistit, zda jsou kandidáti připraveni na práci v segregovaném prostředí.³⁸⁴

Co se sportu týče, i v tomto ohledu je možné vidět pokroky, příkladem může být účast dvou saúdských žen na LOH 2013 v Londýně,³⁸⁵ jejichž profese je sport na profesionální

³⁷⁸ Saudi Shura Council members, including 30 women, take oath before king, 2013. *Al-Arabiya News*. 19.2.2013.

³⁷⁹ Saudi women take seats in Shura Council, 2013. *Al-Jazeera*. 19.2.2013.

³⁸⁰ ZUHUR, S., 2011, str. 373.

³⁸¹ TAIT, R., 2011. *The Telegraph*. 11.1.2013.

³⁸² KECHICHIAN, J. A., 2013, str. 73.

³⁸³ WESTON, M., 2008, kapitola 20.

³⁸⁴ BUTTERS, L., 2009. *Time*. 19.10.2009.

³⁸⁵ Jmenovitě se jednalo o běžkyni Sáru Attár a o judistku Wadždán Šahrechání. Někdy je za první Saúdku na OH považována Dalma Rašdí Malhás, která má sice saúdské občanství, nicméně žije ve Spojených státech

úrovni.³⁸⁶ Podmínkou pro reprezentaci Saúdské Arábie na mezinárodní události pak byl souhlas a osobní doprovod jejich ochránce (*mahram*), který měl ochránit její čest. V roce 2002 se podařilo Lině al-Maín otevřít první sportovní (basketbalovou) společnost v Džiddě.³⁸⁷ Problémem pro sportovkyně však stále zůstává nalézt prostory pro trénink.³⁸⁸

4.6.8 Saúdské ženy jako podnikatelky v soukromém sektoru

I přesto, že dle tradice muslimská žena smí dědit a shromažďovat majetek, ať už v jakékoli formě, je omezována místními sociálními zvyky a hodnotami, které byly do jisté míry inkorporovány do obchodních pravidel. V kontextu podnikání saúdských žen můžeme hovořit o relativním pokroku, podnikatelky v první dekádě 20. století byly spíše průkopnicemi, v současném roce 2015 se situace postupně mění.

Pravdou je, že pro saúdské ženy bylo ještě do nedávné doby velice obtížně například jen investovat do saúdských projektů, možné byly pouze investice v zahraničí. Saúdské ženy patří k nejmovitějším na světě, dle Světové banky v roce 2002 jejich jmění, které je uložené v bankách, činilo přibližně 25 až 26 miliard amerických dolarů,³⁸⁹ jiné údaje hovoří o nižší částce, sice o 12 miliardách amerických dolarů.³⁹⁰ Udává se, že vlastní až 40 % z tuzemských firem a společností.³⁹¹ Ty jsou však rodinného charakteru a ženy se vlastníky stávají pouze prostřednictvím dědictví. Jejich funkce ve firmě či společnosti pak odpovídá pouze tichému společníkovi.³⁹²

Škála podniků, které saúdské ženy v současné době vlastní (registrované i neregistrované), je relativně široká. Mnoho z nich je v oboru umění, designu, fotografování a módy. Taktéž se však jedná o společnosti zajišťující odborné služby jako konzultace, marketing a plánování.³⁹³

---

amerických. (Saudi women challenges and successes, 2014. *United Development Program in Saudi Arabia*. 9.3.2014.; Dalma Malhas: What Went Wrong?, 2012. *The Guardian*. 25.6.2012.)

³⁸⁶ Výrazná byla však kritika konzervativních duchovních, kteří zdůrazňovali, že se jedná o vykonávání sportovní aktivity před publikem, které není segregované. (MAZZA, E., 2015. *The Huffington Post*. 2.10.2015.)

³⁸⁷ Zajímavý rozhovor se zakladatelkou společnosti, kde hovoří nejen o sportu, ale i o králi ^cAbdulláhovi a taktéž o výzvách pro emancipované ženy, viz: Cultural diversity, 2010. *UNESCO*. 2010.

³⁸⁸ Např. ženský fotbalový tým pro jistotu trénuje na tajném místě v Rijádu. (MAZZA, E., 2015. *The Huffington Post*. 2.10.2015.)

³⁸⁹ MINKUS-MCKENNA, D., 2009, str. 6. Srov. HILL, W., 2012, str. 100.

³⁹⁰ Druhý údaj je z roku 2003. (TROEMEL, M., 2013, str. 346.)

³⁹¹ MINKUS-MCKENNA, D., 2009, str. 7.

³⁹² Jedná se např. o firmy *al-Hamráni Fuchs*, nebo o *Olaján*, či *Xenel*. (Více viz: AL-FAWAZ, N., 2014. *Arab News*. 13.12.2014.)

³⁹³ TROEMEL, M., 2013, str. 346.

Ženy se specifickým zaměřením, jako architektky, novinářky, překladatelky, grafičky pak mají malé firmy v rámci svého příbytku.³⁹⁴ Podle průzkumu více než 70 % saúdských žen se věnuje malému podnikání, které neomezuje do takové míry její roli matky. Otevírají skromná obchodní centra, lékárny, lázně pro ženy, lékařské kliniky, školy a soukromé vzdělávací instituce, instituce pro servis počítačů, kosmetické salóny, studia interiérního designu, restaurace, pekárny, obchody s čokoládou, dorty či jinými sladkostmi, kavárny, zlatnictví, obchody s oděvy, nebo se sportovním vybavením.³⁹⁵ Výzkum, který učinila saúdská profesorka Sivakumar mezi 80 saúdskými podnikatelkami ve Východní provincii, ukázal, že 37 % z nich začínalo podnikat s vlastním kapitálem, 33 % z nich si vzalo půjčku z obchodní banky a dalších 33 % získalo dotace z fondů.³⁹⁶ Za největší překážku v ženském podnikání 27 % z nich považuje systém vládního úseku, v jehož kompetenci je podnikání žen. 24 % z nich se pak domnívá, že největší bariérou je nedostatek zkušeností a tréninku. 18 % vnímá těžkosti především v rodinné sféře, kdy dochází ke kolizi práce matky a manželky s prací podnikatelky. 15 % podnikatelek má problémy především s time managementem., pouze 8 % z nich poté vnímá jako nejvíce negativní sociokulturní faktory, které ovlivňují ženské podnikání.³⁹⁷ Doktorka Minkus-McKenna považuje za jednu z vážných těžkostí, kterým saúdské podnikatelky čelí, nedostatek podpory od ostatních žen.³⁹⁸ Taktéž Eleanor A. Doumato považuje společenský postoj k pracujícím ženám v soukromé sféře za nejvíce problematický. Uvádí, že změna legislativy ještě neznamená, že i konzervativní saúdská společnost bude okamžitě akceptovat tyto změny.³⁹⁹ Problémy podnikatelkám pak mnohdy činí náboženská policie, která je odpůrcem tohoto druhu modernizace.⁴⁰⁰ Vezmeme-li si jako příklad nové pozice prodavačky. Rodina dívky, nebo ženy mnohdy nechce, aby se vědělo, že jejich dcera vykonává takovouto práci, mají strach z odsouzení. Z toho důvodu tak například prodavačky si i v ženských obchodech, či obchodních centrech nechávají své zahalení, rovněž nenosí vizitky na svých uniformách (pracovních ^cabájích). Z druhé strany, v některých obchodech, ale i v soukromých ženských kancelářích bývá zvykem, že mají

³⁹⁴ CRYSTAL, J., 2005. *UNHCR*. 14.10.2005.

³⁹⁵ SIVAKUMAR, D. A., 2012., str. 30.

³⁹⁶ Z celkového pohledu však pouze 7,6 % saúdských podnikatelek dostane od banky osobní půjčku. A jen 8,6 % saúdských podnikatelek obdrží grant od vlády, nebo z filantropických fondů. (TROEMEL, M., 2013, str. 348.)

³⁹⁷ SIVAKUMAR, D. A., 2012, str. 30 – 31.

³⁹⁸ MINKUS-MCKENNA, D., 2009, str. 8.

³⁹⁹ DOUMATO, E. A., 2010, str. 15.

⁴⁰⁰ MINKUS-MCKENNA, D., 2009, str. 8.

některé ze zaměstnankyň poodkryté vlasy, nebo *hidžáby* úplně sundané. Pro některé členy společnosti je to však znak odklonu od správné cesty. Obávají se, že dojde k poškození pověsti žen, že je pracovní prostředí nakazí špatným vlivem, přičemž pojem špatný často jen zastupuje výraz západní.⁴⁰¹ Výzva je to z určitého pohledu i pro zaměstnavatele. *Mnoho z nich poprvé přijalo na pozice ženy a vzhledem k tomu, že se jednalo o jejich první zkušenost, nevědí, jak s tím naložit*, uvedl pro the New York Times Chálid al-Chudajr, jeden ze zakladatelů organizace Glowork.⁴⁰²

Světová banka ve své studii v roce 2014 uvedla, že žena v Saúdské Arábii nemusí mít svolení, aby mohla podepsat smlouvu, otevřít si bankovní účet,⁴⁰³ nebo zaregistrovat své podnikání. Do března 2004 nebylo pro saúdskou ženu možné, aby získala obchodní licenci, která by jí umožnila otevřít a řídit vlastní podnik legálním způsobem, bez toho aniž by jí nezaštiťoval mužský agent v pozici jejího manažera. Ten jejím jménem komunikoval s oficiálními orgány i s partnery, nebo zaměstnanci podniku. Stejně pravidlo platilo i pro případ, že žena chtěla požádat o půjčku v bance. V roce 2004 byl vydán královský dekret č. 187, který toto rušil a povolil vydávání obchodních licencí přímo do rukou žen, které již nepotřebují oficiální svolení od svého ochránce. Podmínkou pro to však bylo, že všichni zaměstnanci budou ženy, resp. pokud bude žena chtít zaměstnávat i muže, musí dodržet pravidla oddělených vchodů a segregovaných pracovišť, přičemž v mužské části musí být vedoucí muž.⁴⁰⁴ V tomto ohledu žena velmi často zapojuje do svého podniku mužské členy rodiny. Ti dostávají i pozice jako rádci, nebo partneři, kteří poskytují kapitál. V roce 2007 už v Džiddě bylo vydáno více jak 3 000 obchodních licencí, které byly napsány přímo na jméno saúdské ženy. Doposud však existují oblasti, v nichž si žena soukromý podnik otevřít nesmí, resp. oficiálně de facto žádná oblast není v tomto smyslu ženám zapovězená, nicméně prakticky to ženě není umožněno. A to z důvodu toho, že pro obchodní sféry, které nejsou v souladu s ženskou přirozeností, neexistuje ten správný formulář (žádost o udělení licence).

---

⁴⁰¹ Interview I. o situaci saúdských žen s ženou české národnosti, která pracovala rok v Saúdské Arábii, 2015. 10.1.2015.

⁴⁰² HUBBARD, B., 2013. *The New York Times*. 2.12.2013.

⁴⁰³ Obdobně tak o bankovní půjčky od této chvíle mohla žena žádat sama, a to díky tomu, že byly zřízeny „ženské banky“, které poskytly novou možnost uplatnění. Minkus McKenna upozorňuje na to, že v bankách však není dostupné finanční poradenství, které je pro efektivní podnikání velice podstatné. Takovéto poradenství je v zemi pro ženy velice těžko dostupné. (TROEMEL, M., 2013, str. 347.; MINKUS-MCKENNA, D. 2009, str. 8.)

⁴⁰⁴ OECD, 2012, str. 66.; MINKUS-MCKENNA, D. 2009, str. 7.

Tento princip je však jakýmsi „nadoborovým“ problémem, který protíná mnoho dalších sfér.⁴⁰⁵

Ženě je sice v určitých případech de iure povoleno podnikat, nicméně ze společensko-náboženského hlediska je v praxi omezena na osobní komunikaci a spolupráci pouze s dalšími ženami. Samozřejmě nebyla vydávána žádná výjimka, která by podnikatelce umožňovala komunikovat a jednat osobně s cizími muži. Pokud tedy tato žena nemá možnost docházet na osobní schůzky a pohovory například se svým ochráncem, je odkázána na virtuální komunikaci a kontakt, a to prostřednictvím moderních technologií a nových médií, které i přestože usnadňují práci lidem po celém světě, nemohou stoprocentně suplovat možnost osobního kontaktu. Například v otázce reklamy podniku není díky internetu větší problém.⁴⁰⁶ Je to muž, který do velké míry může ovlivnit úspěšnost podniku, a to nejen v ohledu komunikace. V této souvislosti také připomeňme, že žena nesmí bez povolení ze země vycestovat, tabu pro ni tak mohou být mezinárodní konference, školení, nebo rozvíjení kontaktů se zahraničními klienty. Doktorka Minkus-McKenna z univerzity v Marylandu uvádí, že mužský ochránce je doposud zodpovědný za kontrolu finančního rozpočtu podniku ženy, což vnímá jako nešťastné z prostého důvodu. Většinou tuto funkci vykonává manžel, pokud však například zemře, jeho úloha automaticky přechází na jiného mužského člena rodiny, v některých případech se může jednat i o „náctiletého“ syna ženy, který má oficiálně právo rozhodovat o jejím podnikání či financování obchodu, nicméně jeho nedostatečné zkušenosti mohou mít pro podnik fatální dopad.⁴⁰⁷

S cílem rozšířit vlastní možnosti a dokázat, že podnikání žen není v rozporu s náboženstvím, podnikatelky a aktivistky velice často připomínají vzor významné ženy, která už v raném období islámských dějin podnikala a dokonce zaměstnávala muže, vč.

---

⁴⁰⁵ Můžeme uvést další příklad, kdy licenci pro potápění může žena získat v resortech určených pro západní turisty. Po absolvování kurzu sice obdrží oprávnění se potápět, ovšem v anglickém jazyce. Vzhledem k tomu, že kontroly, zda potápěč vlastní licenci většinou vykonávají členové náboženské policie, kteří anglickým jazykem převážně nehovoří, vyvstává nutnost přeložit licenci z jazyka anglického do arabského. Tuto službu mohou vykonat pouze úřady, které pro tyto případy mají speciální formulář. Formulář je však pouze jednoho druhu, a to pro muže, resp. je v něm kolonka „jméno muže“, kterou nelze přepsat. Formulář s kolonkou „jméno ženy“ neexistuje. Obdobná situace nastává i v dalších případech. (Interview II. o situaci saúdských žen s mužem českého občanství, jenž pobýval v Saúdské Arábii 10 let, 2015. 15.4.2015.)

⁴⁰⁶ Ženy využívají avšak i klasické formy propagace, jako jsou letáčky, nebo mini stánky na tradičních trzích. (MINKUS-MCKENNA, D., 2009, str. 9.)

⁴⁰⁷ MINKUS-MCKENNA, D. 2009, str. 8.

samotného proroka Muhammada, jehož první manželkou se poté stala. Nehovoříme o nikom jiném než o Chadídže, o vůbec první konvertitce k islámu.⁴⁰⁸ Chadídža je jedním ze stálých a hojně připomínaných vzorů muslimských žen, nejen díky svým obchodním dovednostem, ale i proslulé moudrosti, svým hodnotám, které hájila a díky etice, jíž prosazovala.⁴⁰⁹ Je považována za ideální model muslimské ženy, která dokonale a přirozeně balancuje mezi rodinou a kariérou. V odkazu na ní bylo v roce 2004 založeno Obchodní centrum Chadídži bint Chuwajlíd. Ředitelkou centra se stala manželka ministra práce Matá Futahjí. Cílem centra je zlepšit a rozvinout manažerské a technické schopnosti saúdských žen a pokusit se ukázat, že úspěšná žena může být zároveň i vzornou matkou.⁴¹⁰ Centrum v roce 2013 činilo průzkum mezi saúdskými zaměstnanci v soukromém sektoru na téma „Jaký efekt má zapojení saúdských žen do pracovního procesu na národní ekonomický rozvoj“. Z průzkumu vyplynulo, že 90 % dotázaných zaměstnaných saúdských žen a 79 % zaměstnaných saúdských mužů se domnívá, že se jedná o vysoce efektivní krok. Průzkum uvedl, že v soukromém sektoru hledá zaměstnání 43 % žen ve věku 25 až 43 let, 10 % pak nad 45 let. Podle výsledků studie 73 % dotázaných žen upřednostňuje zaměstnání na částečný úvazek a 47 % žen by nevadilo pracovat ve smíšeném kolektivu. Co se týče dopravy do práce, 48 % žen udalo, že mají osobního řidiče a že to pro ně není komplikace, zbytek by uvítalo, kdyby zaměstnavatel zajistil svoz.⁴¹¹ V roce 2003 Rada saúdských obchodních komor a průmyslu založila Rozvojové centrum pro malé a střední podnikání, jehož úkolem je podpořit rozvoj ekonomiky, diverzifikovat ji a vytvářet nová pracovní místa. Následně byly vytvořené i koordinační výbory žen, či sekce v rámci obchodních komor velkých měst. Nejdůležitější se posléze stala ženská sekce v Rijádu. To společně s Obchodním centrem Chadídži bint Chuwajlíd působícím v Džiddě patří mezi nejvlivnější ženské instituce pro

⁴⁰⁸ Chadídža patřila do saúdského kmene Kurajšovců, konkrétněji se narodila do rodiny Banú Hášim. Její otec byl úspěšný karavanní obchodník, který své zboží prodával na cestách z Hidžázu do okolních zemí, jakýmiž je území současného Jemenu, nebo Sýrie. Po smrti svého otce Chadídža zdědila jeho „podnik“ a stala se vlastníkem jedné z největších karavan. Muhammad byl taktéž obchodníkem s dobrou pověstí, která jej předcházela. Chadídža se doslechla o jeho poctivosti a důvtipu, načež se rozhodla, že jej přijme do svých služeb a svěří mu svou karavanu. (DE ANCA, C., 2012, str. 95.)

⁴⁰⁹ Odkaz údajně nejmilovanější ženy proroka Muhammada, ^{Ājše} v Saúdské Arábii legitimizoval, aby se ženy pracovně realizovaly v oblasti vzdělávání a taktéž medicíny. A to z důvodu toho, že se o ^{Ājše} v některých zdrojích hovoří nejen jako o sociálně a politicky aktivní ženě, nýbrž i jako o velice erudované v medicíně. (VIDYASAGAR, G., 2004, str. 266.)

⁴¹⁰ AL-RASHEED, M., 2013, str. 143.

⁴¹¹ MUHAMMAD, F., 2014, *Saudi Gazette*. 23.9.2014..

podnikání a finance v celém Perském zálivu.⁴¹² V roce 2007 byl pak v Dammámu založen Fond prince Sultána b. ʿAbd al-ʿAzíze na podporu malého ženského podnikání. Jeho zakladatelem se stal člen královské rodiny, Muhammad b. Fahd b. ʿAbd al-ʿAzíz, guvernér Východní provincie. Fond se snaží saúdské podnikatelky všech věkových kategorií podpořit, a to nejen z finanční stránky ale i technické vybavenosti. Za dva roky fungování měl tento fond pomoci 32 projektům. Proces žádání o podporu vypadá následovně, podnikatelky podají žádosti, které musí obsahovat představení a cíle svého podnikatelského záměru. Z toho jsou experty fondu vybrány finalistky, které se posléze účastní deseti denního kurzu, tzv. *Intilakati*. Zde se učí základy marketingu, psychologii rychlého rozhodování, či jak vést podřízené zaměstnance apod. Po jeho absolvování musí ženy předstoupit před komisi potenciálních sponzorů a přesvědčit jí, že právě jejich projekt je nejlepší finančně podporovat.⁴¹³ V roce 2009 pak bylo pod záštitou tohoto fondu založeno Centrum prince Muhammada b. Fahda na přípravu na vedoucí pozice, to bylo určené pro dívky už od 6 do 25 let. Cílem bylo začít je připravovat už od nízkého věku, aby jim byl obor bližší a v dospělosti měly jednodušší cestu.⁴¹⁴

Co se týče vzdělání, 58 % saúdských podnikatelek má vysokoškolský titul. Ze všech saúdských podnikatelek pak studovalo 32,3% v zahraničí.

Údaje z roku 2010 uvádí, že saúdské ženy jsou vlastníky, nebo spoluvlastníky 20 000 obchodních podniků a 12 % všech saúdských firem, vč. 16 % největších manufakturních firem v zemi.⁴¹⁵

4.6.9 Vzdělání

Král ʿAbdulláh je z panovníků moderní Saúdské Arábie považován za největšího průkopníka ve vzdělávání saúdských žen. Jednalo se však i o pragmatický krok, bez vzdělání by bylo navýšení zaměstnanosti a zavedení ekonomických reforem velice obtížné. V roce 2014 se hovořilo o tom, že již více jak 60 % absolventů tvoří ženy.⁴¹⁶ Stupeň gramotnosti ve věkové kategorii žen od 15 do 24 let se taktéž zvyšuje, zatímco v polovině 90. let jich bylo

⁴¹² SIVAKUMAR, D. A., 2012, str. 26.

⁴¹³ SIVAKUMAR, D. A., 2012, str. 25.

⁴¹⁴ SIVAKUMAR, D. A., 2012, str. 25 – 26.

⁴¹⁵ TROEMEL, M., 2013, str. 346.

⁴¹⁶ FATANY, S., 2015. *Saudi Gazette*. 24.1.2015. Srov. MINKUS-MCKENNA, D., 2009, str. 8.

gramotných 81 %, přibližně o dvacet let později, konkrétně v roce 2013 již statistiky OSN ukazují 99,1 %.⁴¹⁷

V roce 2002 přešla kontrola vzdělávání dívek a žen pod patronát Ministerstva vzdělání, což radikálně omezilo moc duchovních nad touto sférou.⁴¹⁸ Následně bylo ukončeno omezení, které nedovolovalo ženám studovat některé obory, zahrnujíc inženýrství, právo, nebo tělesnou výchovu. V roce 2006 bylo poprvé ženám umožněno, aby studovaly právnický obor, pracovat v něm smí však až od roku 2013. V roce 2014 si Baján al-Zahrán, jako první saúdská žena otevřela advokátní kancelář určenou pro ženy.⁴¹⁹

Zmínit taktéž můžeme novinku v učebnicích určených pro střední školy. V roce 2012 se v nich poprvé objevil obrázek ženy, která je zachycena jako zdravotní sestra. Tato fotografie je pak součástí cvičení, v němž mají studenti diskutovat o transformaci tradičních pracovních pozic mužů a žen.⁴²⁰

Mezi největší úspěchy ve vzdělání patří otevření dvou univerzit. Sice, v roce 2011 byla v Rijádu otevřená z celého světa největší univerzita určená pro dívky a ženy, sice Univerzita princezny Núry bint ^cAbd ar-Rahmán.⁴²¹ Univerzita je vybavená nejvyspělejší technologií, jedná se o velice moderní projekt, do něhož stát investoval 5,3 miliard dolarů. Univerzitní kampus se rozkládá na ploše 8 miliónů m³, přičemž kapacita je až 50 000 studentek, které si mohou vybrat z 15 studijních oborů.⁴²² V roce 2012 byla otevřená nová Technická a přírodovědecká univerzita krále ^cAbdulláha, která jako první a jediná v zemi poskytuje přednášky zároveň pro muže i ženy. V kampusu mají ženy dokonce dovoleno řídit.⁴²³

Král taktéž schvaloval pravidelně stipendia pro ženy, které chtěly studovat v zahraničí, ale i v Saúdské Arábii. Například v roce 2013 byl schválen pětiletý plán udělování stipendií, každý rok se tak v tomto ohledu počítá s investicí ve výši 9 miliard saúdských rijálů (tedy

⁴¹⁷ V roce 1992 bylo v Saúdské Arábii gramotných 94 % mužů, v roce 2013 pak jejich počet vzrostl na 99,3 %. (Více viz Youth unemployment rate, aged 15-24, 2014. *Millenium Development Goals Indicators* 2014..)

⁴¹⁸ Důvodem pro tento krok byla tragická událost, kdy během požáru na jedné z dívčích škol, příslušníci náboženské policie nedovolili hasičům, aby dívky zachránili, jelikož dle jejich názoru nebyly vhodně oblečené. Výsledkem byla smrt patnácti dívek. (DOUMATO, E. A., 2010, str. 6.)

⁴¹⁹ Baján az-Zahrán uvedla, že pro ženy i muže platí stejné podmínky, pokud chtějí získat licenci. Musí mít nejen vystudovaný právnický obor, ale taktéž splněnou tříroční praxi. (Saudi women challenges and successes, 2014. *United Development Program in Saudi Arabia*. 9.3.2014.)

⁴²⁰ Od vzniku moderního státu bylo zakázáno umisťovat do školních učebnic fotografie žen. Povoleny byly pouze ilustrace. (Textbooks in Saudi Arabia Feature Photographs of Women, 2012. *Feminist Majority Blog*. 6.12.2012.)

⁴²¹ What are 'women only' cities?, 2012. *New Internationalist*. 2012.

⁴²² AJBAILI, M., 2011. *Al-Arabiya News*. 15.5.2011.

⁴²³ OLIMAT, M., 2014, str. 140.

přibližně 54 miliard českých korun). Dle Saudi Gazette tohoto stipendia využilo do roku 2015.⁴²⁴

---

⁴²⁴ MUHAMMAD, F., 2015. *Saudi Gazette*. 23.1.2015.

5 ZÁVĚR

Hlavním cílem studie bylo zachytit vývoj zaměstnanosti saúdských žen v Saúdské Arábii a analyzovat, zda došlo v tomto kontextu k jejich emancipaci. Jejich zaměstnanost a vzdělanost byla řešena v souvislosti s vládou jednotlivých panovníků monarchie, přičemž prostor byl věnován především na vládnoucí období krále ʿAbdulláha, jelikož během jeho vlády došlo k jisté odchylce dosavadní rétoriky a k viditelným změnám v žité praxi.

Záměrem studie rovněž bylo zasadit problematiku zaměstnanosti saúdských žen do kontextu kulturního pozadí země. A v návaznosti na to taktéž identifikovat hlavní bariéry, které znemožňují plnou participaci žen na ekonomickém rozvoji království.

1. Wahhábismus ovlivňuje pracovní možnosti a výši zaměstnanosti saúdských žen do dnešní doby.

Hypotéza byla potvrzena. Tradice vyplývající z wahhábismu a tribalismu je i v kontextu zaměstnávání saúdských žen dodnes velice živá, a to především prostřednictvím zdůrazňovaného konceptu ideální muslimské ženy, který vyzdvihuje zejména její roli dobré matky a manželky. Čest ženy má pak být chráněna skrze principy, které z konceptu ideální muslimské ženy vyvěrají a které my vnímáme jako bariéry. Konkrétně můžeme uvést kromě jasného důrazu na roli ženy v rodině například striktní genderovou segregaci, s níž souvisí omezené studijní obory, nedostatek příležitostí, doprava a další.

V případě této země a jejího unikátního charakteru není jednoduché úspěšně měnit koncept jeden, bez toho aniž by nebyl ovlivněn i další. Žena jakožto nepostradatelná součást rodiny, a tedy i soudržnosti státu je vnímána jako základní, viditelný stavební kámen společnosti. Prostřednictvím konceptu ideální muslimské ženy jsou na ní přímo i nepřímo kladeny nároky, které se ona snaží dodržet v zájmu reputace své, ale i vlastní rodiny, potažmo kmene a celé saúdské/muslimské komunity. S otevřením nových pracovních pozic pro saúdské ženy není tento koncept prozatím výrazně narušen, a to díky tomu, že jsou jím ve skutečnosti pevně regulovány a omezovány. Hranice, které by už v kontextu zaměstnanosti saúdských žen neměly být překročeny, nestřeží jen konzervativní duchovní, ale i společnost sama. Modelovým příkladem může být pozice televizní komentátorky v saúdském televizním médiu, která byla označena jako vhodné zaměstnání pro saúdskou ženu. Problém nastal ve

chvíli, kdy soukromá televize ve své pobočce v Londýně obsadila tento post ženou se saúdským občanstvím, která se ve vysílání v Saúdské Arábii objevila bez hidžábu. Následovalo oficiální odsouzení jak ze strany konzervativních duchovní, tak z řad lidí, kteří zpravodajský úsek shlédli.

I v současné době platí, že náboženské autority jsou hlavními režiséry veřejného mínění. A je to poté společnost, její postoj a přímý, nebo nepřímý tlak na své členy, který ovlivňuje realitu, viděli jsme to například na vzdělávání žen, které bylo široce přijaté až poté, co jej posvětili místní *‘ulamá’*. Obdobný princip platí i v případě zaměstnávání. Ano, saúdským ženám je povoleno vykonávat některé práce, které ještě donedávné doby nesly nálepku „mužské“ (architektka, IT ad.), nicméně mohou tak většinou činit jen z bezpečí domova, nebo ze segregovaných kanceláří. Saúdská žena je vychovávána v prostředí, kde pro ženy chodit slušně oděné, znamená nosit *‘abáju’*, kde se sňatky stále automaticky podřizují vůli rodičů a kde je určitý studijní obor a zaměstnání vhodné pro ženu a jiné nikoli. Je evidentní, že saúdské ženy mají zájem realizovat se na trhu práce, ovšem spíše na pozici, která je považována za harmonickou s ženskou přirozeností, jelikož je s tím spojena i další její budoucnost. Jaký manžel by stál o nevěstu, která tráví 8 hodin denně v kolektivu cizích mužů? V Saúdské Arábii je obdobně jako například v Jemenu manželka blízkého přítele v běžné komunikaci naprostým tabu. Pokud má dojít k další modernizaci v rámci této problematiky, musí být nutně modifikovány i ostatní kulturní rysy. V dotazníku, který byl distribuován prostřednictvím internetu saúdským ženám,⁴²⁵ jejichž malý počet mi bohužel nedovolil výsledky zahrnout mezi hlavní kapitoly této stati, většina respondentek na otázku, k jaké saúdské ženě cítí obdiv, odpovídaly, že ke své matce. Toto může být bráno jako ukázka kořenů konceptu ideální muslimské ženy, která je primárně pečující matkou a manželkou a především za to je oceňována.

Pro vylepšení reputace na mezinárodní úrovni jsou pak konány dílčí ústupky ze strany vládního establishmentu. Příkladem mohou být přijaté mezinárodní konvence týkající se práv žen (nejen) v pracovní sféře. Nicméně dodatky, které říkají, že v případě, že by konvence byly v některém ze svých bodů v rozporu s islámským právem, nebude na ně brán zřetel, drží islámské hodnoty v nadřazené pozici a z ratifikací tak činí z našeho pohledu de

⁴²⁵ Polovina respondentek byla ve věkové kategorii do 30 let, druhá polovina mezi 31 až 50 let. Všechny pracují na pozici zdravotní sestry.

facto jen „Potěmkinovy“ kroky. Obdobně je tomu v případě modernizace zákoníku práce z roku 2006, který stále umožňuje legálně aplikovat principy vycházející z wahhábismu a tribalismu. Například tak genderová segregace není explicitně v zákoníku zmíněna, nicméně může být a je vyžadována, jelikož dle zákoníku musí být vše činěno s ohledem na islámské právo a principy (tak, jak jsou v zemi interpretovány).

Král ^cAbdulláh v rozhovoru pro Barbaru Walters v roce 2005 prohlásil, že jeho ... *země stále balancuje mezi udržení islámské tradice a nastolení modernity.*⁴²⁶ Tento z mého pohledu pravdivý postřeh je možné dokázat i na tom, že snaha zajistit ženám pracovní pozice je však stále podmíněná uchováním platnosti kulturních hodnot a principů, a to samozřejmě vč. těch náboženských. Dle mého názoru právě z tohoto důvodu zůstává nezaměstnanost žen v Saúdské Arábii stále tristní. A i přes rozšiřování tzv. „vhodných studijních oborů a pracovních pozic pro ženy“ v poslední dekádě, žena stále musí pracovat v prostředí, které je v harmonii s konceptem ideální muslimské ženy a v němž není ohrožena její čest.

2. Pracovní a studijní možnosti saúdských žen jsou jen výsledkem aktuální potřeby vládního establishmentu.

Hypotéza byla potvrzena. Přístup jednotlivých saúdských monarchů k zaměstnanosti žen zdá se, je poznamenán a odvíjen od aktuálně nejpalčivějšího problému království ať už na scéně domácí, regionální, nebo světové. Za vládní politikou tak můžeme v tomto ohledu nalézt čirý pragmatismus, jelikož je směřována dle aktuálně nejvýhodnější cesty, podléhá nejsilnějšímu tlaku. V období nárůstu islamismu mezi občany země (zejm. v 70. a 80. letech) byl evidentní příklon režimní rétoriky k islámským hodnotám, v kontextu postavení žen byl tedy kladen důraz na genderovou segregaci, na zahalování, na roli matky, na studium náboženství, na „vhodné“ zaměstnání a další. Možnosti saúdských žen na trhu práce tak byly v důsledku viditelně omezeny. V současné době, kdy je společenství Západu důležitější a jeho tlak na vládnoucí establishment silnější než ze strany místní opozice, je náhle nalezen prostor pro zavedení jistých reforem s cílem rozšířit pracovní možnosti saúdských žen. Vedle oficiální snahy bojovat proti extremismu je toto dalším ukazatelem, který pomáhá zlepšit reputaci Saúdské Arábie jakožto absolutistické země na Západě.

⁴²⁶ Transcript: Saudi King Abdullah Talks to Barbara Walters, 2005. *Abc NEWS*. 14.10.2005.

Samozřejmě nesmíme opominout roli globalizace, která je v tomto ohledu rovněž podstatná. Domnívám se, že v poslední dekádě bylo z pohledu domácího i nadnárodního umožněno učinit takovéto kroky, resp. byly určité reformy vzhledem ke globalizaci potřebné. V okamžiku, kdy Saúdské Arábie přestala být zcela uzavřenou entitou, je logické, že i na ní působí okolní vlivy. Otázkou je budoucí vývoj, zda se modernizaci západního typu tato kultura ještě více přizpůsobí, nebo zda režim v případně nárůstu islamismu, který bude v regionu zřejmě vždy přítomný, opět nastolí opačnou nótu a zaměstnanost žen na „netradičních“ pozicích bude označena za nežádoucí novotu (*bid'a*).

V tomto kontextu můžeme rovněž zmínit ekonomické pozadí. Saúdská Arábie je díky ropnému potenciálu jednou z nejbohatších zemí světa. Petrodolary jsou klíčové z mnoha důvodů. Navzdory rapidnímu populačnímu růstu a rostoucí nezaměstnanosti mezi občany, je režim prostřednictvím petrodolarů stále schopen potlačit sociální nepokoje, obhájit svou legitimitu a udržet tak s jejich pomocí relativní stabilitu. Navzdory vysoké nezaměstnanosti stát stále drží životní úroveň svých občanů ve zcela akceptovatelné mezi. Ovšem, není to zadarmo, a to doslova. Saúdská Arábie jakožto rentiérský stát de facto uplácí občany například tím, že vytváří zcela zbytečné a nepotřebné pracovní pozice ve veřejném sektoru, čímž decentně vylepšuje statistiky nezaměstnanosti (nejen saúdských žen). Nicméně ekonomická zátěž pro státní rozpočet tak narůstá. Opět možná tedy i tento pragmatický důvod vytváří v posledních letech tlak na soukromý sektor, aby přebral část této zodpovědnosti a ulevil tak v budoucnu státnímu rozpočtu. I z této příčiny jsou vytvářeny štědré motivující balíčky, které mají být lukrativní nejen pro zaměstnavatele, ale které přitáhnou i pozornost těch občanů usilujících o pozici ve veřejném sektoru, nebo těch, kteří potřebují navýšit svůj příjem.

Vrátíme-li se ještě k zaměstnanosti žen, můžeme říci, že Saúdská Arábie je díky svému bohatství jedním z mála států, který si může dovolit vytvářet finančně náročné pracovní prostředí tak, aby odpovídalo požadavkům kultury (genderová segregace) a zároveň nabídlo nové pozice pro občany a ulevilo tak státním výdajům.

3. K pokroku v kontextu zaměstnanosti saúdských žen došlo zejména za vlády krále ʿAbdulláha.

Hypotéze byla potvrzena. Za vlády předchozích panovníků docházelo jen k minimálním posunům. Díky liberálnější politice, kterou nastavil monarcha ʿAbdulláh, je možné, aby žena saúdského občanství začala pracovat i v jiných odvětvích než ve školství, zdravotnictví a sociální správě. A to v těch, které jsou pro společnost akceptovatelné, jsou tedy v souladu s požadovaným charakterem saúdské ženy vyplývající primárně z konceptu ideální muslimské ženy.

Pokrok je nepopíratelný. Ať už žena hledá zaměstnání z ekonomických důvodů, nebo z potřeby dočasného sebenaplnění, je to v současné době o poznání snazší. Zmínit můžeme rok 2008, v němž bylo vyhláškou rozhodnuto, že žena již nepotřebuje povolení od svého ochránce, aby mohla nastoupit na pozici, která je v souladu s její přirozeností.

K rozvoji, resp. rozšíření pracovních pozic došlo za vlády tohoto krále zejména prostřednictvím spuštění programu saúdizace, a to primárně v soukromém sektoru. V jeho rámci například vznikají průmyslové zóny pro ženy, otvírají se fabriky, ale i vysoké pozice například v oblasti práva, nebo poradní rady. Rovněž je pro saúdské ženy dostupná práce v obchodech, v restauracích pak na pozici kuchařek, nebo pomocných sil v kuchyni, nikoli však na postu obsluhy, jelikož by mohlo dojít ke kontaktu cizí ženy a cizího muže, což by ve svém důsledku mohlo způsobit pokles morálky. Rozšiřování vhodných pozic pro ženy došlo i k vytvoření speciálního týmu žen v rámci náboženské policie, jejímž úkolem je provádět kontroly na výhradně „ženských pracovištích“, ale například i domáhat se toho, aby pozice vyhrazené pro saúdské ženy (např. prodavačka spodního prádla pro ženy) byly skutečně obsazené saúdskými ženami. Ženám se otevřelo i hotelnictví, jelikož se začínají budovat a otvírat hotely výlučně pro ženy. Je jim taktéž umožněno žádat o půjčky v „ženských bankách“ (banky, kde pracují jen ženy) a zakládat si vlastní firmy, a to již bez povolení svého ochránce. Ten je potřebný pouze v případě, že by firma nenabízela pozice pouze pro ženy. Rozvoj pociťuje i práce z domova, která si získala velkou podporu zejména z důvodu toho, že nedochází k pochybnostem o případném imorálním chování ženy na pracovišti. Stále však existují pracovní pozice, které jsou i nadále pro saúdské ženy jednoznačným tabu. Jednoduše se jedná o posty, kde především není dostatečně zajištěno zamezení kontaktu

cizího muže a cizí ženy (např. práce v armádě, v dopravě – nikoli na administrativní pozici, v čajovnách a další).

Za krále ʿAbdulláha došlo k otevření nových studijních oborů (IT, práva a další) ale i univerzit, přičemž největším projektem je zřejmě Technická a přírodovědecká univerzita krále ʿAbdulláha, v níž studují muži i ženy neodděleně. Jedná se o první oficiální nesegregované univerzitní prostředí v zemi. Kromě studia mohou saúdské ženy navštěvovat nejrůznější kvalifikační semináře a kurzy, a to nejen s cílem zvýšit své znalosti z daného oboru, ale i se naučit praktické věci typu, jak se připravit na pohovor, jak zvládat stres apod. Podporu v tomto ohledu poskytují různé platformy, od filantropických organizací typu *an-Nahda*, přes vládní program *Nitáqát*, po saúdskou ziskovou organizaci Glowork. Rovněž byly vytvářeny plány, které by mělo pomoci překonat bariéry jako je doprava do práce, kdy se vláda snažila nalézt způsob, jak zajistit bezpečnou dopravu pro ženy do jejich zaměstnání. Důraz byl kladen i na média, která začala rečit relativně široce zaměstnanost žen. Záměrem bylo připravit společnost na zvyšování počtu pracujících saúdských žen, jelikož se nesetkávají s velkou podporou.

4. Reformy, které byly provedeny za krále ʿAbdulláha a které mají zvýšit participaci žen na trhu práce, nezaručují však udržení této rétoriky.

Hypotéza byla potvrzena. Nepopíratelný je fakt, že král ʿAbdulláh sice učinil modernizační kroky za cílem poskytnout saúdským ženám širší možnosti ve vzdělání, kvalifikaci a na trhu práce, nicméně nedošlo k jejich legislativnímu a institucionálnímu ukotvení. To může být vnímáno jako největší nedostatek. Bude-li tak v budoucnu potřeba změnit étos vládní rétoriky, nebude to v tomto ohledu pro aktuálního panovníka přílišnou komplikací. Cílem samozřejmě není dementovat snahy ʿAbdulláha, ovšem jedná se o další indicii, která ukazuje, že pragmatismus je v saúdské politice vzhledem k zaměstnání žen dominantní.

ʿAbdulláhovo liberálnější smýšlení je evidentní, nicméně dle mého názoru se nejedná pouze o osobnost tohoto monarchy a o jeho osobní sympatie k emancipaci žen, ale spíše i o jeho možnosti a příležitosti jeho předchůdců, které jsou ovlivňovány faktory výše popsány. S trochou nadsázky si troufám říci, že by ke stejnému kroku došlo, ať už by v tomto období vládl de facto jakýkoli člen rodiny Ál Saʿúd.

5. Úvaha nad dalšími možnými výzkumnými otázkami.

Otázka postavení saúdských žen na trhu práce je regulována kulturním prostředím, které vykazuje z našeho pohledu diskriminační rysy vyplývající zejména z konceptu ideální muslimské ženy. Hovoříme často o tom, že zrušení genderové segregace by tamějším ženám umožnilo větší a snad i dostatečnou emancipaci, mohly by do práce dojíždět vlastním automobilem, nebo veřejnou dopravou společně s muži jako je to běžné v západních zemích. Tím, že by jim bylo umožněno pracovat ve smíšeném kolektivu, by se jim otevřely téměř všechny pozice, které odpovídají fyzickým schopnostem ženy. Nicméně, musíme si uvědomit, že saúdská společnost je konzervativní sama o sobě, tento její charakter neemanuje jen shora, ale je v ní i pevně zakořeněn. Vycházím z malého vzorku, nicméně domnívám se, že cíl většiny saúdských žen zůstává konstantní, sice založit rodinu. Domnívám se, že ještě bude muset uplynout nějaký čas a odrůst několik generací, než bude moci proběhenou plošnější emancipace saúdských žen na trhu práce.

I přestože se situace zaměstnanosti žen v zemi za vlády krále ⁶Abdulláha zlepšila, stále je procento pracujících žen se saúdským občanstvím velice nízké. Je to způsobeno nedostatkem příležitostí, bariérami, nebo jen nezájmem saúdských žen? Zajímavé výsledky by tedy mohlo přinést zodpovězení otázky, zda saúdské ženy chtějí pracovat? Nastupují na nově vytvořené pozice kvůli ekonomické situaci, nebo jen využívají oných příležitostí, které jim byly dány? Může se jednat jen o nový trend, módu? Nesmíme zapomínat, že v zemi neexistují téměř žádné zdroje zábavy a společenského vyžití, kromě těch náboženského charakteru. Docházení do práce tak může suplovat tento nedostatek. Osobně bych neviděla nárůst zaměstnanosti saúdských žen jako důsledek nízké životní úrovně, jelikož režim potřebuje udržet stávající status quo a v současné době na to má i finance, kterými může zabezpečit i rostoucí populaci. Vyvrácení, nebo potvrzení těchto hypotéz by mohlo přinést rozhodně zajímavé výsledky.

6 Bibliografie

395,000 ran away from their employers, 2014. *Arab News* [online]. 22.7.2014 [cit. 13.4.2015]. Dostupné z:<http://www.arabnews.com/news/605421/saudi-arabia>

III. Saudi Arabia's Obligations under International Law, 2008. *Humans Rights Watch* [online]. 2008 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/reports/2008/saudiarabia0408/5.htm>

ABIAD, Nisrine, 2008. Sharia, Muslim states and international human rights treaty obligations: a comparative study. London. British Institute of International and Comparative Law. ISBN 19-052-2141-X.

About UN Women, 2010. *UN Women* [online]. 2010 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: <http://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

AJBALLI, Mustapha, 2011. Saudi Arabia opens largest women's university in the Word. *Al-Arabiya*. [online]. 15.5.2011 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: <http://english.alarabiya.net/articles/2011/05/15/149218.html>

AKBAR, Arifa, 2006. Hello boys: lingerie leads the fight for Saudi women's rights. *The Independent* [online]. 27.4.2006 [cit. 14.4.2015]. Dostupné z:<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/hello-boys-lingerie-leads-the-fight-for-saudi-womens-rights-475779.html>

AL-ATAWNEH, Muhammad, 2009. Is Saudi Arabia a theocracy? Religion and governance in contemporary Saudi Arabia. *Middle Eastern Studies*, 45(5).

AL-BADAWI, Suad Fatih, 1969. Girls Education in Saudi Arabia. *UNESCO*. 1969.

AL-DOSARI, Saad, 2012. Saudi female nurses are breaking societal barriers. *Arab News* [online]. 26.11.2012 [cit. 12.4.2015]. Dostupné z:<http://www.arabnews.com/saudi-female-nurses-are-breaking-societal-barriers>

AL-FAWAZ, Nadia, 2014. Industry needs more Saudi women. *Arab News*. [online]. 13.12.2014 [cit. 23.4.2015]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/news/673736>

AHMED, Leila, 1986. Women and the Rise of Islam. *Signs*. 4.

AL-KHATEEB, Saiwa Abdulhameed, 1987. *Female Employment and Family Commitment in Saudi Arabia*. London. University College London.

AL-MISBAHI, Muhammad, 2013. Successful Saudi women say those who oppose their work must be ignored. *Saudi Gazette* [online]. 20.12.2013 [cit. 22.4.2015]. Dostupné z: <http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.PrintContent&fa=regcon&action=Print&contentid=20131221190179>

AL-MUKHTAR, Rima, 2011. Al-Nahda launching new program for women empowerment. *Arab News* [online]. 14.9.2011 [cit. 15.4.2015]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/node/390924>

AL-MUNAJJED, Mona, 2010. Women's Employment in Saudi Arabia A Major Challenge. *Booz & Company Inc.* [online]. 2010 [cit. 22.4.2015]. Dostupné z: http://www.strategyand.pwc.com/media/uploads/Womens_Employment_in_Saudi_Arabia.pdf

AL-NUJAIDY, Abdulkarim, 2013. Youth employment initiatives and services in Saudi Arabia. *World Association of Public Employment Services* [online]. 29.-30.10.2013 [cit. 17.4.2015]. Dostupné z: http://www.wapes.org/es/system/files/1.2_saudi_arabia_-_abdulkarim_alnujaidi_-en.pdf

AL-OMRAN, Ahmed, 2011. 'A Historical Moment': The Saudi Women Challenging A Government By Driving. *Npr* [online]. 19.6.2011 [cit. 21.3.2015]. Dostupné z: <http://www.npr.org/blogs/thetwo-way/2011/06/19/137271964/a-historical-moment-the-saudi-women-challenging-a-government-by-driving>

AL-RASHEED, Madawi, 2010. *A History of Saudi Arabia*. Cambridge University Press. ISBN 9780521761284.

AL-RASHEED, Madawi, 2012. *The Prospects and Limits of Women's Mobilization in Saudi Arabia*. Chatham House.

AL-RASHEED, Madawi, 2013. *A most masculine state: gender, politics and religion in Saudi Arabia*. New York. Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-12252-8.

AL-RAWAF, Haya Saad, 1991. The Education of Women in Saudi Arabia. *Comparative Education*. 23.

ALYAS, Abdulmohsen, 2015. Statement of Kingdom of Saudi Arabia. *Permanent Mission of the Kingdom of Saudi Arabia to the UN*. [online]. 2015 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: http://www.saudimission.org/attachments/118_Item%203%20challenges%20MDG%20Implementation%20Women%203-17-14%20En.pdf

ANCA, Celia, 2012. *Beyond tribalism: managing identities in a diverse world*. New York. Palgrave Macmillan. ISBN 02-302-7694-6.

AQUIL, Rajaa, 2011. Change and Muslim Women. *International Journal of Humanities and Social Science*. 1(21).

AZMAH, 'Azīz, 1982. *Ibn Khaldūn, an essay in reinterpretation*. Totowa. N.J.: Cass. ISBN 0714631302.

Bab Rizq Jameel creates record in employment creation , 2015. *Saudi Gazette* [online]. 10.1.2015 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: <http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20150111230114>

Basic Law of Governance, 1992. *Saudi Arabian Investment Authority*. [online]. 1.3.1992 [cit. 24.4.2015]. Dostupné z: https://www.sagia.gov.sa/Documents/Laws/Basic%20Law%20of%20Governance_En.pdf

BERÁNEK, Ondřej, 2007. *Saúdská Arábie mezi tradicemi a moderností*. Volvox Globator. ISBN 978-80-7207-647-5.

BERÁNEK, Ondřej, 2013. *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady*. Praha. Academia. ISBN 978-80-200-2298-1.

BLACK, Ian, 2013. Saudi Arabia's women hold day of action to change driving laws. *The Guardian* [online]. 26.10.2013 [cit. 26.4.2015]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2013/oct/25/saudi-arabia-women-action-driving-laws>

BUTTERS, Lee, 2009. Saudi's Small Steps. *Time* [online]. 19.10.2009 [cit. 21.3.2015]. Dostupné z: <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1929235,00.html>

Commission on the Status of Women, 2015. *UN Women* [online]. 2015 [cit. 22.4.2015]. Dostupné z: <http://www.unwomen.org/en/csw>

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 1979. *United Nation Human Rights*. [online]. 1979 [cit. 21.4.2015]. Dostupné z: <http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>

CORDESMAN, Anthony, 2003. *Saudi Arabia Enters the 21st Century*. Greenwood Publishing Group. ISBN 9780275980917.

CORDESMAN, Anthony, 2005. *National Security in Saudi Arabia: Threats, Responses, and Challenges*. Greenwood Publishing Group. ISBN 9780259881111.

COTRAN, Eugene, 1999. Democracy, the rule of law and Islam. London. CIMEL book series. ISBN 90-411-1185-9.

CRYSTAL, Jill, 2005. Women's Rights in the Middle East and North Africa - Saudi Arabia. *UNHCR* [online]. 14.10.2005 [cit. 22.4.2015]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/47387b6f2f.html>

Cultural diversity, 2010. *UNESCO*. [online]. 2010 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: http://www.unesco.org/archives/multimedia/?s=films_details&pg=33&id=1854

Dalma Malhas: What Went Wrong?, 2012. *The Guardian* [online]. 25.6.2012 [cit. 22.4.2015]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/lifeandstyle/2012/jun/25/dalma-malhas-what-went-wrong>

DE BEL-AIR, Françoise, 2014. Demography, Migration and Labour Market in Saudi Arabia. *Gulf Labour Markets and Migration* [online]. 2014 [cit. 22.4.2015]. Dostupné z: http://gulfmigration.eu/media/pubs/exno/GLMM_EN_2014_01.pdf

DELONG-BAS, Natana, 2009. *The Freedom Saudi Women Really Want*. In *Women's rights in the Middle East and North Africa: Progress amid resistance*. New York. Rowman & Littlefield Publishers. ISBN 9781442203976.

DELONG-BAS, Natana, 2004. Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad. I.B.Tauris. ISBN 9781845113223.

DELONG-BAS, Natana, 2010. Wahhabism. Boston. Oxford University Press. ISBN 9780199806522.

DOUMATO, Eleanor Abdella, 1991. Women and Stability in Saudi Arabia. *Middle East Research and Information Project*. 171.

DOUMATO, Eleanor Abdella, 1992. Gender, Monarchy, and National Identity in Saudi Arabia. *British Journal of Middle Eastern Studies*. 19(1), 31-47.

DOUMATO, Eleanor Abdella, 1999. How flexible are islamic margins? *Middle East Journal*. 53.

DOUMATO, Eleanor Abdella, 2000. Getting God's Ear: Women, Islam, and Healing in Saudi Arabia and the Gulf. Columbia University Press. ISBN 9780231116671.

DOUMATO, Eleanor Abdella, 2009. *Obstacles to Equality for Saudi Women*. In *The Kingdom of Saudi Arabia, 1979-2009*. Washington DC. The Middle East Institute.

DOUMATO, Eleanor Abdella, 2010. *Saudi Arabia*. In *Women's rights in the Middle East and North Africa: Progress amid resistance*. New York. Rowman & Littlefield Publishers. ISBN 9781442203976.

EHTESTAMI, Anoushiravan, 2007. Political Change in the Arab Oil Monarchies: From Liberalization to Enfranchisement. *Royal Institute of International Affairs Stable*. 5.

ELTAHAWY, Mona, 2010. Saudi Arabia's spot on the board of UN Women a sad joke. *INSIGHT* [online]. 13.11.2010 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: http://www.thestar.com/news/insight/2010/11/13/saudi_arabias_spot_on_the_board_of_un_women_a_sad_joke.html

End of Service Benefits Calculation, 2014. *Life in Saudi Arabia* [online]. 2014 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: http://life-in-saudiarabia.blogspot.cz/2014/03/end-of-service-benefits-esb-calculation.html#.VR__ZvmsXX7

Employment Plan 2014: Saudi Arabia, 2014. *G20* [online]. 2014 [cit. 6.4.2015]. Dostupné z: https://g20.org/wp-content/uploads/2014/12/g20_employment_plan_saudi_arabia.pdf

FADL, Khalid, 2001. *Speaking in God's name: Islamic law, authority and women*. Oneworld. ISBN 9781851682621.

FAYAD, Ghada, 2012. Saudi Arabia. *International Monetary Fund* [online]. 5. 9. 2012 [cit. 15.04.2015]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2012/cr12272.pdf>

Fake Saudization a threat to national economy: Experts, 2015. *Saudi Gazette* [online]. 10.1.2015 [cit. 19.4.2015]. Dostupné

z:<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20150111230176>

FATANY, Samar, 2013. Let women drive for the safety and welfare of their families. *Saudi Gazette* [online]. 2013 [cit. 26.4.2015]. Dostupný z:
<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20131116186808>

FATANY, Samar, 2015. A tribute to a great leader and wise reformer. *Saudi Gazette*. [online]. 24.1.2015 [cit. 24.4.2015]. Dostupné z:
<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20150124231445>

FRIEDLAND, Roger, 2001. Religious nationalism and the problem of collective representation. *Annual Review of Sociology*. 27.

FRIEND, Theodore, 2012. *Woman, Man, and God in Modern Islam*. Wm. B. Eerdmans Publishing. ISBN 9780802866738.

FROMHERZ, Allen James, 2012. *Qatar: a modern history*. New York. I.B. Tauris. ISBN 978-1-84885-167-2.

GHANEM, Renad, 2015. A future aglow. *Saudi Gazette* [online]. 2015 [cit. 16.4.2015]. Dostupné z:
<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20150403239133>

Glowork ranked first by the United Nations and ILO, 2012. *Saudi Gazette* [online]. 27.6.2012 [cit. 16.4.2015]. Dostupné z:
<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20120627128266>

HAGHIGHAT, Elhum, 2013. Social Status and Change: The Question of Access to Resources and Women's Empowerment in the Middle East and North Africa. *Journal of International Women's Studie*. 1(14).

HAMDAN, Amani, 2005. Women and education in Saudi Arabia: Challenges and achievements. *International Education Journal*. 6(1), 42-46. ISSN 1443-1475.

HAMDAN, Amani, 2012. Saudi Arabia Signals Openness to Women Seeking Work. *The New York Times* [online]. 5.9.2012 [cit. 18.4.2015]. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2012/09/06/world/middleeast/saudi-arabia-signals-openness-to-women-seeking-work.html?_r=0

HAYKEL, Bernard, 2015. *Saudi Arabia in Transition*. Cambridge University Press. ISBN 9781107006294.

HERTOG, Steffen, 2012. *The Gulf region: economic development and diversification*. Berlin. Gerlach Press. ISBN 39409240244.

HILL, William, 2012. Loose-Leaf for International Business. Mary Mazurette. ISBN 978-0-07-802924-0.

HUBBARD, Ben, 2013. In Taking Jobs, Women Take On a Saudi Taboo. *The New York Times* [online]. 2.12.2013 [cit. 18.4.2015]. Dostupné z: http://www.nytimes.com/2013/12/03/world/middleeast/saudi-women-make-small-but-significant-strides-in-the-work-force.html?_r=0

HUSSEIN, Zakir, 2014. The Second Wave of Saudi-isation: Implications for India. *Indian Council of World Affair*.

IBRAHIM, Youssef, 1990. Koran Edicts Very Slowly, Some Of The Restrictions On Women In Saudia Arabia Are Easing. *The New York Times* [online]. 8.12.1990 [cit. 6.4.2015]. Dostupné z: http://articles.sun-sentinel.com/1990-12-08/features/9003010598_1_saudi-women-saudi-arabia-king-faisal

Ikhtilāf. *Encyklopedia Britannica* [online]. [cit. 10.4.2015]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/282602/ikhtilaf>

Interview I. o situaci saúdských žen s ženou české národnosti, která pracovala rok v Saúdské Arábii, 2015. Plzeň. 10.1.2015.

Interview II. o situaci saúdských žen s mužem českého občanství, jenž pobýval v Saúdské Arábii 10 let, 2015. Příbram. 15.4.2015.

JIFFRY, Fadia, 2013. No waitresses allowed in restaurants . *Arab News* [online]. 28.6.2013 [cit. 19.4.2015]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/news/456437>

KELLY, Sanja, 2010. *Women's rights in the Middle East and North Africa: progress amid resistance*. Lanham. Rowman. ISBN 14-422-0397-8.

KETTEL, Brian 2011. *Introduction to Islamic Banking and Finance*. John Wiley & Sons. ISBN 9780470978047.

King honors Princess Sarah Al-Faisal, 2013. *Arab News* [online]. 25.4.2013 [cit. 15.4.2015]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/news/449362>

Kingdom of Saudi Arabia, 2012. *Saudi Arabian Monetary Agency* [online]. 2012 [cit. 12.4.2015]. Dostupné z: http://www.sama.gov.sa/sites/samaen/ReportsStatistics/ReportsStatisticsLib/5600_R_Annual_En_48_2013_02_19.pdf

KROPÁČEK, Luboš, 2003. *Duchovní cesty islámu*. Praha. Vyšehrad. ISBN 80-7021-613-1.

Labour Law and Workmen: Royal Decree No. M/21 I., 1969. *Royal Embassy of Saudi Arabia* [online]. 1969 [cit. 28.3.2015]. Dostupné z: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/Labor_and_Workmen_Law-1of4.aspx

Labour Law and Workmen: Royal Decree No. M/21 II., 1969. *Royal Embassy of Saudi Arabia in Washington DC*. [online]. 1969 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/Labor_and_Workmen_Law-2of4.aspx

Labour Law and Workmen: Royal Decree No. M/21 III., 1969. *Royal Embassy of Saudi Arabia in Washington DC*. [online]. 1969 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: http://www.saudiembassy.net/about/country-information/laws/Labor_and_Workmen_Law-3of4.aspx

Labour Law, 2005. *Saudi Arabian Investment Authority* [online]. 27.9.2005 [cit. 23.4.2015]. Dostupné z: http://www.sagia.gov.sa/Documents/Laws/labor_law_en.pdf

LEMOYNE, James, 1990. Confrontation in the Gulf: Army Women and the Saudis: The Encounter Shocks Both. *The New York Times* [online]. 25.9.1990 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/1990/09/25/world/confrontation-in-the-gulf-army-women-and-the-saudis-the-encounter-shocks-both.html>

KECHICHIAN, Joseph A., 2013. Legal and political reforms in Sa'udi Arabia. New York. Routledge. ISBN 978-020-3081-204.

KEPEL, Gill, 2006. Válka v srdci islámu: Úder proti vzdálenému nepříteli, Hon na alKáidu a její nepolapitelnost. Praha. Karolinum. ISBN 9788024612171.

KINNVALL, Katarina, 2004. Globalization and Religious Nationalism. *Political Psychology*. 25(5).

LESSAMBO, Felix, 2013. The international banking system: capital adequacy, core businesses and risk management. New York. Palgrave Macmillan. ISBN 11-372-7512-X.

LIEBERMAN, Amy, 2010. Iran, Saudi Arabia Run for U.N. Women's Board. *Womens eNews* [online]. 10.11.2010 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z:<http://womensenews.org/story/international-policyunited-nations/101109/iran-saudi-arabia-run-un-womens-board>

MACFARQUHAR, Neil, 2011. In a Scattered Protest, Saudi Women Take the Wheel. *The New York Times* [online]. 17.6.2011 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z:http://www.nytimes.com/2011/06/18/world/middleeast/18saudi.html?_r=0

Many lingerie shops refusing to hire women, 2013. *Saudi Gazette* [online]. 14.9.2013 [cit. 18.4.2015]. Dostupné z:<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20130914180393>

MARINES, Galindo Alexandra, 2001. *The relationship between the ulama and the government in the contemporary Saudi Arabian Kingdom: an interdependent relationship?*. Durham University.

MAZZA, Ed, 2015. Saudi Historian Says U.S. Women Drive Because They Don't Care If They're Raped. *The Huffington Post* [online]. 2.10.2015 [cit. 26.4.2015]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/2015/02/09/saudi-women-drivers_n_6649896.html

Membership of the Commission on the Status of Women (45 members), 2015. *UN Women* [online]. 2015 [cit. 22.4.2015]. Dostupné z:http://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/csw/59/csw59_membership%20pdf.ashx

MILLER, Daniel, 2015. Female TV presenters told they must now wear black abaya robes in Saudi Arabia. *The Daily Mail* [online]. 2.1.2015 [cit. 20.4.2015]. Dostupné

z: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2894619/Female-TV-presenters-told-wear-black-abaya-robessaudi-arabia.html#ixzz3Yj0HO9UO>

MINKUS-MCKENNA, Dorothy, 2009. Women Entrepreneurs in Riyadh, Saudi Arabia. *University of Maryland University College* [online]. 1.1.2009 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: http://static.wamda.com/web/uploads/resources/UMUC_WP-2009-02.pdf

MUAMMAR, Bandar ibn, 2015. Is Saudization really possible?. *Saudi Gazette* [online]. 1.1.2015 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: [z:http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20150102229210](http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20150102229210)

MUHAMMAD, Fatima, 2014. Feminizing the retail sector. *Saudi Gazette* [online]. 23.9.2014 [cit. 19.4.2015]. Dostupné z: [z: http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20140923219109](http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20140923219109)

MUHAMMAD, Fatima, 2015. The golden era for Saudi women. *Saudi Gazette* [online]. 23.1.2015 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: [z:http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20150124231515](http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20150124231515)

MOORE, Francis D., 1995. A miracle and a privilege recounting a half century of surgical advance. Washington, D.C. Joseph Henry Press. ISBN 0309508304.

More than 10,000 Saudi women expected to find their dream jobs, 2015. *Saudi Gazette* [online]. 2015 [cit. 16.4.2015]. Dostupné z: [z: http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.PrintContent&fa=regcon&action=Print&contentid=20150326238262](http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.PrintContent&fa=regcon&action=Print&contentid=20150326238262)

MORGAN, Kelly, 2013. Raha Moharrak: First Saudi woman to conquer Everest and break taboos. *CNN* [online]. 13.8.2013 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: [z:http://edition.cnn.com/2013/08/13/world/meast/saudi-woman-everest/](http://edition.cnn.com/2013/08/13/world/meast/saudi-woman-everest/)

MUHAMMAD, Fatima, 2013. Jobs in Saudi Arabia: Pact signed to employ 5,300 women. *Al-Arabiya News*. [online]. 17.4.2013 [cit. 23.4.2015]. Dostupné z: <http://english.alarabiya.net/en/business/economy/2014/04/17/Jobs-in-Saudi-Arabia-Pact-signed-to-employ-5-300-women.html>

MUHAMMAD, Fatima, 2015. The golden era for Saudi women. *Saudi Gazette* [online]. 23.1.2015 [cit. 23.4.2015]. Dostupné z: <http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20150124231515>

MÜLLER, Zdeněk, 2010. Islám a islamismus: Dilema náboženství a politiky. Praha. Academia. ISBN 978-80-200-1818-2.

NAZIR, Sameena, 2005. *Women's Rights in the Middle East and North Africa: Citizenship and Justice*. Rowman & Littlefield. ISBN 9780742549920.

NEULIEP, James W., 2011. *Intercultural Communication: A Contextual Approach*. United States of America. ISBN 1483342158.

Obese women 'not welcome' in private sector companies, 2014. *Saudi Gazette* [online]. 25.1.2014 [cit. 19.4.2015]. Dostupné z: <http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20140126193733>

OECD, 2012. *Women in business policies to support women's entrepreneurship development in the MENA region*. ISBN 978-926-4179-059.

OLIMAT, Muhamad, 2014. *Handbook of Arab women and Arab Spring: challenges and opportunities*. Routledge. ISBN 978-1-85743-712-6.

PARVEEN, Musrat, 2014. Saudi Feminization: Dynamical phases of Saudi women in the field of Education and Employment. *Journal of American Science*. 10. ISSN 1545-1003.

Plan aims to triple the number of Saudi women in the workforce by 2009, 2009. *Royal Embassy of Saudi Arabia* [online]. 4.11.2009 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: http://www.saudiembassy.net/_Preview/archive/2007/news/page531.aspx

RAJKHAN, Safaa Fouad, 2014. *Women in Saudi Arabia Status, Rights, and Limitations*. *University of Washington Bothell* [online]. 2014 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: <https://dlib.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/25576/Rajkhan%20-%20Capstone.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

RAMADY, Mohamed, 2010. *The Saudi Arabian economy*. New York. Springer. ISBN 9781441959874.

RAMADY, Mohamed, 2013. Gulf unemployment and government policies: prospects for the Saudi labour quota or Nitaqat systém. *Inderscienc.* 5. ISSN 1756-9850.

SADI, Muhammad Asad, 2013. The Implementation Process of Nationalization of Workforce in Saudi Arabian Private Sector: A Review of "Nitaqat Scheme". *American Journal of Business and Management.* 2. ISSN 2167-9606.

SAKR, Naomi, 2008. Women and Media in Saudi Arabia: Rhetoric, Reductionism and Realities. *British Journal of Middle Eastern Studies.* 35(3), 385-404. ISSN 1353-0194.

Saudi Arabia, 2007. *Equality without reservations* [online]. 2007 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: <https://cedaw.wordpress.com/2007/04/10/saudi-arabia/>

Saudi Arabia, 2012. *ESCWA* [online]. 2012 [cit. 12.4.2015]. Dostupné z: <http://www.escwa.un.org/popin/members/SaudiArabia.pdf>

Saudia Arabia Code: Council of Ministers Media Charter, 1982. *Reynolds Journalism Institute.* [online]. 1982 [cit. 10.4.2015]. Dostupné z: <http://www.rjionline.org/MAS-Codes-Saudi-Arabia-Media>

Saudi Arabia Gross Human Rights Abuses Against Women, 2000. *UNHCR* . [online]. 27.9.2000 [cit. 12.4.2015]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/pdfid/3b83b7010.pdf>
 Saudi Arabia plans new city for women workers only, 2012. *The Guardian* [online]. 12.8.2012 [cit. 22.4.2015]. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2012/aug/12/saudi-arabia-city-women-workers>

Saudi Arabia: Selected Issues: IMF Country Report No. 13/230, 2013. *International Monetary Fund* [online]. 15.7.2013 [cit. 25.3.2015]. Dostupné z: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13230.pdf>

Saudi Arabia To Build Women-Only Industrial City: Reports (UPDATE), 2012. *The Huffington Post.* [online]. 15.8.2012 [cit. 24.4.2015]. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/2012/08/13/saudi-arabia-women-only-city_n_1772955.html

Saudi cleric under fire for labelling waitresses as 'prostitutes', 2012. *Al-Arabiya News* [online]. 30.11.2012 [cit. 12.4.2015]. Dostupné z: <http://english.alarabiya.net/articles/2012/11/30/252695.html>

Saudi rights group accuses employers of sexism, 2014. *Al-Arabiya News* [online]. 24.12.2014 [cit. 19.4.2015]. Dostupné z: <http://english.alarabiya.net/en/perspective/features/2014/12/24/Saudi-rights-group-accuses-employers-of-sexism.html>

Saudi Shura Council members, including 30 women, take oath before king, 2013. *Al-Arabiya News* [online]. 19.2.2013 [cit. 21.4.2015]. Dostupné z: <http://english.alarabiya.net/articles/2013/02/19/267185.html>

Saudi women are unshackling themselves, 2014. *The Economist*. [online]. 17.5.2014 [cit. 24.4.2015]. Dostupné z: <http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21602249-saudi-women-are-gaining-ground-slowly-unshackling-themselves>

Saudi women break work barrier by pursuing non-traditional jobs, 2013. *Riyadh Connect*. [online]. 9.12.2013 [cit. 26.4.2015]. Dostupné z: <http://riyadhconnect.com/saudi-women-break-work-barrier-by-pursuing-non-traditional-jobs/>

Saudi women defy ban to take driver's seat, 2011. *Al-Jazeera* [online]. 17.6.2011 [cit. 21.3.2015]. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/video/middleeast/2011/06/201161713200141723.html>

Saudi women challenges and successes, 2014. *United Development Program in Saudi Arabia*. [online]. 9.3.2014 [cit. 21.4.2015]. Dostupné z: http://www.sa.undp.org/content/saudi_arabia/en/home/presscenter/articles/2014/03/09/saudi-women-challenges-and-success.html

Saudi women take seats in Shura Council, 2013. *Al-Jazeera* [online]. 19.2.2013 [cit. 21.4.2015]. Dostupné z: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/02/2013219201637132278.html>

Saudi women urged to hike private sector participation, 2014. *Saudi Gazette* [online]. 7.6.2014 [cit. 21.4.2015]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/node/583132>

Saudi women work as waitresses as part of integration into Saudi public community, 2013. *Riyadh Connect*. [online]. 19.6.2013 [cit. 21.3.2015]. Dostupné z: <http://riyadhconnect.com/saudi-women-work-waitresses-as-part-of-integration-into-saudi-public-community/>

Seventh National Dialogue Forum on employment begins in Buraydah, 2008. *Royal Embassy of Saudi Arabia* [online]. 2008 [cit. 10.4.2015]. Dostupné z: http://www.saudiembassy.net/_Preview/latest_news/news04230803.aspx

SIVAKUMAR, Abirami Devi, 2012. Women Entrepreneurs in Small and Medium Scale Business in Saudi Arabia. *International Journal of Finance and Policy Analysis*. 4(1).

Slavery in Islam, 2009. *BBC* [online]. 9.7.2009 [cit. 6.4.2015]. Dostupné z: http://www.bbc.co.uk/religion/religions/islam/history/slavery_1.shtml

SOBOTKOVÁ, Veronika, 2015. *Státy arabského zálivu*. In KŘÍŽEK, Daniel, TARANT, Zbyněk ed., 2015. *Arabské jaro: II. díl – Sýrie a Arabský poloostrov*. Plzeň. Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni. ISBN 978-80-261-0441-4.

Rights of Women under Saudi Labor Law, 2014. *Life in Saudi Arabia* [online]. 2014 [cit. 4.4.2015]. Dostupné z: http://life-in-saudiarabia.blogspot.cz/2014/08/rights-of-women-under-saudi-labor-law.html#.VR__AfmsXX5

ROBEHMED, Natalie, 2013. Saudi Startup Finding Women Jobs Acquired For \$16M. *The Forbes* [online]. 10.9.2013 [cit. 16.4.2015]. Dostupné z: <http://www.forbes.com/sites/natalierobehmed/2013/09/10/a-saudi-startup-finding-women-jobs-acquired-for-16m/>

TAGO, Abdul Hannan, 2014. ILO commends Saudi Arabia's labor policies. *Arab News* [online]. 27.9.2014 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/news/532076>

TAIT, Robert, 2011. Saudi King Abdullah appoints women to Shura Council. *The Telegraph* [online]. 11.1.2013 [cit. 21.4.2015]. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/saudiarabia/9795758/Saudi-King-Abdullah-appoints-women-to-Shura-Council.html>

Textbooks in Saudi Arabia Feature Photographs of Women, 2013. *Feminist Majority Blog* [online]. 6.12.2012 [cit. 26.4.2015]. Dostupné z: <https://feminist.org/blog/index.php/2012/12/06/textbooks-in-saudi-arabia-feature-photographs-of-women/>

The Global Gender Gap Report 2014, 2014. *World Economic Forum*. [online]. 2014 [cit. 24.4.2015]. Dostupné z: http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf

TOUMI, Habib, 2013. Women allowed to work as waitresses in Saudi Arabia. *Gulf News*. [online]. 3.7.2013 [cit. 23.4.2015]. Dostupné z: <http://gulfnews.com/news/gulf/saudi-arabia/women-allowed-to-work-as-waitresses-in-saudi-arabia-1.1204779>

Transcript: Saudi King Abdullah Talks to Barbara Walters, 2005. *Abc NEWS* [online]. 14.10.2005 [cit. 10.4.2015]. Dostupné z: <http://abcnews.go.com/2020/International/story?id=1214706>

TROEMEL, Mark, 2013. Bedouin Rising: How Saudi Female Entrepreneurs are Leading Saudi Arabia into a Knowledge-Based Economy. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2. ISSN 2281-3993.

VASSILIEV, Alexei, 2013. The History of Saudi Arabia. New York. Saqi. ISBN 978-086-3567-797.

VOLL, John, 1975. Muḥammad Ḥayyā al-Sindī and Muḥammad ibn Abd al-Wahhab: An Analysis of an Intellectual Group in Eighteenth-Century Madīna. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*. 38(1).

VOJTÍŠKOVÁ, Věra, 2009. Postavení žen v íránské a saúdské společnosti. *Časopis pro humanitní a společenské vědy*. 15.

WESTON, Mark, 2008. *Prophets and princes: Saudi Arabia from Muhammad to the present*. Hoboken. ISBN 9780470182574

Saudi Arabia Backgrounder Who are the islamists?, 2004. *ICG Middle East Report N°31* [online]. 21.9.2004 [cit. 26.4.2015]. Dostupné z: http://hegghammer.com/_files/saudi_arabia_backgrounder_-_who_are_the_Islamists.pdf

Women appointed to top jobs at Ministry of Education, 2007. *Royal Embassy of Saudi Arabia* [online]. 2007 [cit. 14.4.2015]. Dostupné z: http://www.saudiembassy.net/_Preview/archive/2007/news/page788.aspx

International Recognized Core Labour Standarts in Saudi Arabia, 2012. *WLO* [online]. 2012 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: http://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/final_tpr_saudi_arabia.pdf

PAYNE, Emily, 2015. Saudi Arabia's national airline to introduce gender segregation after a string of complaints from male passengers. *The Daily News* [online]. 2.1.2015 [cit.25.4.2015]. Dostupné z: http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-2894229/Saudi-Arabia-s-national-airline-introduce-gender-segregation-string-complaints-male-passengers.html#ixzz3Yj4BqwYt

PLETT, Barbara, 2010. Iran and Saudi Arabia bid for seat on UN gender agency. *BBC* [online]. 9.11.2010 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-11718367>

Perpetual minors: human rights abuses stemming from male guardianship and sex segregation in Saudi Arabia, 2008. Human Rights Watch. ISBN 15-643-2307-2.

VIDYASAGAR, Girija, 2004. Saudi women doctors: Gender and careers within Wahhabic Islam and a dwesternisedT work culture. *Women's Studies International Forum*. 27. ISSN 0277-5395.

VEJRYCH, Jan, 2012. *Saúdská Arábie*. In BURGROVÁ, Helena, 2012. *Současný Blízký východ*. Barrister & Principal. ISBN 978-80-87474-45-7.

Vznešený Korán: Komentářem a rejstříkem opatřený překlad významu do jazyka českého, 2007. Přeložil Dr. Ivan Hrbek, komentář napsal Abdulláh Jusuf ^cAli. Praha. AMS.

WADUD, Amina, 1999. *Qur'an and Woman*. Oxford University Press. ISBN 0-19-512836-2.

Wahhábismus, 2015. *Novinky*. [online]. 2015 [cit. 20.4.2015]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/hledej?w=wahh%C3%A1bismus&ref=search&submit=Hledej>

What are 'women only' cities?, 2012. *New Internationalist*. [online]. 2012 [cit. 28.4.2015]. Dostupné z: <http://newint.org/books/reference/world-development/case-studies/women-only-cities-saudi-arabia/>

WILCKE, Christopher, 2012. Workplace Battle Continues for Saudi Women. *Human Rights Watch* [online]. 22.8.2012 [cit. 19.4.2015]. Dostupné z: <http://www.hrw.org/news/2012/08/22/workplace-battle-continues-saudi-women>

WILSON, Peter, 1994. Saudi Arabia: the coming storm. N.Y. M.E. Sharpe. ISBN 1563243954.

Women, business and the law 2014, 2014. Washington, D.C. International Finance Corporation. ISBN 9781472906434.

Woman heads saudi radio, 2006. *The Guardian* [online]. 28.5.2006 [cit. 10.4.2015]. Dostupné z: <http://www.yasni.info/ext.php?url=http%3A%2F%2Fwww.theguardian.com%2Fmedia%2Fgreenslade%2F2006%2Fmay%2F28%2Fwomanheadssaudiradio&name=Dalal+Abdul+Aziz&showads=1&lc=en-gb&lg=en&rg=gb&rip=cz>

OECD, 2014. *Women in Business 2014*. OECD Publishing. ISBN 978-92-64-21384-5.

Work from home project to begin next month, 2014. *Arab News* [online]. 6.12.2014 [cit. 19.4.2015]. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/news/670456>

WRIGHT, Robin, 2001. *Sacred Rage: The Wrath of Militant Islam*. Simon and Schuster. ISBN 9780743233422.

Youth unemployment rate, aged 15-24, women, 2014. *Millenium Development Goals Indicators* [online]. 2014 [cit. 10.4.2015]. Dostupné z:<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=596&crid=682>

ZAFAR, Harris, 2014. *Demystifying Islam: tackling the tough questions*. Rowman & Littlefield Publishers. ISBN 9781442223288.

ZUHUR, Sherifa, 2011. *Saudi Arabia*. California. ABC-CLIO. ISBN 1598845713.

7 Resumé

The main goal of the study is to identify developments in the employment of Saudi women in Saudi Arabia and to analyze, in this point of context, whether there has been any progress in their further emancipation. Their employment and education is decided as public policy by the government of individual monarchs, and the study is devoted mainly to the ruling period of King Abdullah, because during his reign distinct changes have occurred in the current official rhetoric and also in the daily living experience of women.

The aim of the study is also to place the issue of the employment of Saudi women juxtaposed with the cultural background of the country. As a further consequence of this study, the goal is to also identify the main barriers to the full participation of women in the economic development of the Kingdom.

The body of the study reveals, particularly during the reign of King Abdullah, that he expanded employment opportunities for women, but they are still limited by Wahhabism and Tribalism especially through the concept of the *ideal Muslim woman*, more specifically that the Saudi woman serves in the position of mother and wife. Positions consistent with a woman's nature to which the Saudi woman may now undertake without permission of his guardian, are still limited though. Nevertheless, we must realize, that the concepts that we perceive as barriers, are actually by Saudi society understood as principles that protect the honor of women. Their removal would mean fundamental transformation of social identity. Despite visible progress in the context of the employment of Saudi women there is a problem of cosmetic changes in legislation by the King, respectively lack of legislative and institutional basis decrees and regulations guaranteeing women greater opportunities in the labor market. It could be a particular problem for the future development. The question is if by western modernization will this culture even more adapt or whether the régime in case of rise of Islamism, which will be in their region probably always present, once again pushed the opposite note and women's employment in „non-traditional“ positions will be marked as unwanted novelty, as it was noticeable for King Khalid.

8 Přílohy

8.1 Seznam obrazových příloh

Obrázek 1 E-portál Glowork - titulní strana.

Zdroj: E-portál *Glowork*. Dostupné z: <http://www.glowork.net/>

Obrázek 2 E-portál Glowork.

Zdroj: E-portál *Glowork*. Dostupné z: <http://www.glowork.net/>

Obrázek 3 Saúdská žena - hlasatelka ve státním médiu al-Achbáríja, Saúdská Arábie, 2015.

Zdroj: Zpravodajský server *Arab News*. Dostupné z: <http://www.arabnews.com/saudi-arabia/news/706541>

Obrázek 4 Saúdská žena - hlasatelka státního média al-Achbáríja, pobočka Londýn, srpen 2014.

Zdroj: Zpravodajský server *The Huffington Post*. Dostupné z: http://www.huffingtonpost.com/2014/08/05/female-anchor-saudi-tv-no-headscarf_n_5651850.html

Obrázek 5 Saúdská žena zaměstnaná v obchodě se spodním prádlem, Saúdská Arábie. 2011.

Zdroj: Zpravodajský server *Pulitzer Center*. Dostupné z: Zdroj: <http://pulitzercenter.org/reporting/middle-east-saudi-arabia-shopgirls-women-jobs-labor>

8.2 Obrazové přílohy

Obrázek 1 E-portál Glowork.

Most Recent Jobs on Glowork

Date	Job Title	Company	City
2015-04-20	Assistant Customer Service Manager / Assiatant	Evonik Tasnee Marketing	Riyadh
2015-04-20	Accountant / Assistant Of General Manager	Evonik Tasnee Marketing	Riyadh
2015-04-16	Accountant	Geidea	Riyadh
2015-04-15	School Manger	Confidential	Jeddah

Events Calendar

April

Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

Glowork Members
36735

Vacancies Posted
2092

Monthly Newsletter

Firstname Lastname

Email

Subscribe

Learning/Development

- CV Evaluation
- Career Assesment
- Forums
- Testimonials
- E-Magazine

Help/Support

- How to Wiki
- Contact Us
- About Glowork
- Sitemap

MANAGE CONTACTS | TERMS & CONDITIONS | PRIVACY POLICY

Takhasussie St., Riyadh, Saudi Arabia

Obrázek 2 E-portál Glowork - titulní strana.

Support عربي English Sign In Register

Glowork®

Site Consultant OFFLINE
Leave your message

Search Jobs

Job Title
ALL

Job Category
ALL

City
ALL

Search [Advanced Search](#)

Featured Video

About Glowork Job Seeker Employer Ambassadors Twitter Facebook News

Glowing Careers for Women

Find your path to success in every career choice.

Post your resume today »

Obrázek 3 Saúdská žena - hlasatelka ve státním médiu al-Achbáríja, Saúdská Arábie, 2015.

Obrázek 4 Saúdská žena - hlasatelka státního média al-Achbáríja, pobočka Londýn, srpen 2014.

Obrázek 5 Saúdská žena zaměstnaná v obchodě se spodním prádlem, Saúdská Arábie. 2011.

